

RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, FEBRUAR 2005, št. 1 (97) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

UVODNIK
LITERATURA
Poezija

Praznična zarez v palimpsest kulture

3 Milan MARKELJ

Ob mamini 90-letnici

5 Franci ŠALI

Čutim te

6 Janez KOLENC

Sonet poslavljanja

Danes

Pomladansko jutro

Vsak dan

Starost

Obala

Alexandria

Peščenjak

Pri kapelici

Lisboa

Delfina

Tisa

Prišel si v dežju, med kapljami

13 Sonja KORANTER

Vse okrog mene živi

Pojdi z menoj

Ljubezen moja

Tako sem žejna

Nič me bolj ne začara

Ljubi moj se seli

Domislice in spoznanja

15 Smiljan TROBIŠ

Rožnato življenje

17 Anica ZIDAR

Smrt

21 Iztok VRHOVEC

Proza

Spomini

Prevod

Spomini na novomeško gimnazijo

25 Rado TORKAR

Ne nebeškem sodišču (odlomek)

32 Vedrana RUDAN

Prevod: Barica SMOLE

KULTURA

Janez Trdina in njegova vloga v razvoju slovenskega literarnega sistema

38 Marijan DOVIČ

Zelena renesansa

50 Jože STRGAR

Genealoški oris rodbine Andoljšek / Andolšek

52 Marijan F. KRANJC

NAŠ GOST

Lepoto najdem tudi v cvetočem plevelu

Pogovor z akademsko slikarko Ano Hladnik

Guštin

69 Staša VOVK

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine

69 Marko KOŠČAK

ODMEVI IN ODZIVI

Pošta na Dolenjskem	79	Rasto BOŽIČ
Nove glinene zgodbe	82	Tatjana PREGL KOBE
Martina Bohar: slikarska razstava	83	Katja CEGLAR
Grmsko srečanje nekje med Slovenijo in Kurdistanom	84	Tomaž KONCILIJA
Sodobni pristopi k literaturi	85	Tomaž KONCILIJA
Pot kot brazgotina	87	Ivan GREGORČIČ
Veliki novomeški literarni up	89	Barica SMOLE
Kristalno drevo stringsov	90	Rasto BOŽIČ

SKRITI ZAKLADI KULTURNE DEDIŠČINE

Samostanske knjižnice na Dolenjskem – Cistercijanska opatija Stična	93	Stanoslav BAHOR
--	----	-----------------

KRONIKA

November – december 2004	114	Lidija MARKELJ
Letno kazalo 2004	127	Peter ŠTEFANČIČ

PRAZNIČNA ZAREZA V PALIMPSEST KULTURE

Po decembrskem veselem dnevu kulture, ki je proti koncu lanskega leta postregel s tako (pre)obilico najrazličnejših kulturnih dogodkov, da je zanje tako rekoč zmanjkalo obiskovalcev, nas je 8. februarja na pustni torek, prav na zadnji dan norčevskih dni, doletel še en kulturnodogodkovni cunami, pognan na obale našega lagodja s slovenskim kulturnim praznikom. Od južnega obrobja bele Ljubljane do Kolpe in Trdinovega vrha, od Kočevja do sotočja Krke in Save, po vsej ljubi nekdanji Dolenjski, zdaj v jugovzhodno Slovenijo preimenovani krajini, so podobno kot Gorenjci, Primorci, Štajerci in Prekmurci tudi vrli Jugovzhodci z recitiranjem pesmi, gledališkimi igrami, muziciranjem, plesom, performansi, razstavami, predstavitvami knjig, podeljevanjem odličij in nagrad ter z vznesenimi besedami slavnostnih govornikov slavili slovenski kulturni praznik in potrjevali našo veliko in usodno zavezanost kulturi. Na Slovenskem ima kultura pač izjemen položaj, pripada ji zelo pomembna vloga, saj se je identiteta slovenskega naroda v odsotnosti politične moči, lastne države in svobode potrjevala prav skozi kulturo, iz nje so se Slovenci oblikovali v moderno nacijo, kot govore splošno sprejete in veljavne ugotovitve. Kultura na Slovenskem si torej zares zasluži, da ima svoj državni praznik.

Ne enega, ima naj več praznikov! Ob "ta veselem dnevu kulture", ki se na dan Prešernovega rojstva vse bolj uveljavlja kot drugi kulturni praznik, bi se lahko domislili še kakšnega, denimo dneva srčne kulture. Razmere in čas so zreli za kaj takega. Naše kulturnosti namreč ne gre preverjati in potrjevati le s številnimi prireditvami javnih zavodov, državnih ustanov, društev in drugih kultur poklicno ali ljubiteljsko zvezanih (navsezadnje so številni za to plačani!), ampak bi moral tovrstno praznično inventuro opraviti vsaj enkrat na leto vsakdo sam iz sebe, zase in v korist vseh. Če namreč na kulturo gledamo širše, se nam kaže kot palimpsest z vrhnjo lepo podobo, naslikano z množino dogodkov in deklaracij, pod katero se ne more povsem skriti druga podoba, naslikana z barvami nestrpnosti, nasilnosti, ne spoštovanja drugih in drugačnih, ravnodušnosti do ljudi v stiski, prepirljivosti, nemarnosti do jezika in izročila, papagajskega posnemanja vsega tujega, pogoltnosti po lahkem in hitrem zaslužku za vsako ceno, malodušnosti ob barbarskem pustošenju naravnega in kulturnega okolja, samovšečnega nastopaštva, hrupnega mlatenja prazne slame kot velikih dosežkov ...

Dragi bralci revije Rast, sami naštevajte dalje in poglobite zarezo v palimpsest kulture naše vsakdanjosti!

Ana Hladnik Guštin: NA BREGU SOČE, 1962, olje platno, 53 x 70 cm

Franci Šali **OB MAMINI 90-LETNICI****DEŽEVEN DAN**

*Mrak
gosti zrak,
drsi drsi
najin korak
v uri popoldneva.
Ogrnjena v molk
se gibljeva,
greva ...
med stenami ihtenja.
Utrujena sva zelo
od tega življenja ...
morava ga prestati
tako ...
– kot sin in mati.*

OB TEŽKI VODI

*Razbija molk,
ta tvoj otrok,
lomi ga
na kosce ...
a beseda
tone kot kamen,
se utaplja glas
v tihoti ... mati.
O Bog,
saj nisva sprta,
le tako greva
ves čas
okoli vrta,
zazrta v svoj svet.*

POZORNOST

*Mati,
ujamem
vsako
tvojo
besedo,
iz nje
izžamem
vse ...
ves zven –
zadnji pomen*

*Čutim te:
V temi stojiš,
vstopiš v pramen svetlobe,
da me pokropiš.*

*Vse je brezsmerno
in pritiskajoče
in čudno zateglo,
tišina pa hoče ...*

*Gledam, ne vidim,
čutim, ne slišim,
vse čudno tako,
kot da me nevidni neso.*

*Lahko, da, lahko,
saj vse je brezmejno,
ti, ki tam onkraj stojiš,
čemu me želiš?*

SONET POSLAVLJANJA

*Iz dneva v dan nas bolj pijo temine,
kaj gnilih vej v polmrak že v nič visi.
Megla duši in terja, naj vse zgine
in z dozorelim gnitjem mraz duši.*

*Jesen razsipa listje že odpalo.
Kako zeleno nekdaj šelesti!
Nebo je kakor smrtno pregrinjalo,
svetlobo še brlečo k tlom tišči.*

*V tišino pade jabolko kje zrelo,
odreže sever ga z ostrino noža,
na gredi s slano osmojena roža.*

*Je v burji živo še slovo odpelo
in se je zleknilo, zdaj vdano čaka,
kdaj belo bo prekrilo rezkost mraka.*

DANES

*Danes mi je vse
tako preprosto in enostavno,
da se mi zdi,
da nosim v naročju nebo,
da iz mene poganja pomlad,
da sem nasad
vsega radoživega,
da ogenj sem sredi zime
v prosti planjavi za vse,
ki bi se radi ogreli.
Nocoj sem utelešeno življenje,
ki prihaja iz mene
in nekam polzi.
Morda se nebo je sklonilo
z vsemi zvezdami
in me dozorelo
z željami, da še bi živel in se izpel
vetrovom, da ne bi v prazno tulili
in se le življenju izpeli.*

POMLADANSKO JUTRO

*Meglenu pomladansko jutro
in krpe snega.
Pod grmom narcisa razcveta,
drevje molči,
vidim, na vejah
že se bodoče nabreka.*

*Že spet naletava,
jata ptičev pa tava
po polsvetlobi, morda išče izhod.
Morda ... morda
pa išče, kje se zbirajo
pogrebci poslednje svetlobe,
da bodo še oni polegli
v prebujajoči se mrak
mraznega ledu.
Je smrt res beg iz vsega?*

Ana. Hladnik Guštin: VINJETA

VSAK DAN

*Vsak dan, prav vsak dan
znova sem rojen,
križan in prekopan.
Dvomi se zjutraj zbudijo,
novi in novi, glodajo,
da bi izglodali praznini oči.
Zvečer utrujene misli
ležejo name,
kot da izkopal sem zemljo
za utrujeno smrt.*

*Noč je brskajoča
po smeteh spominov
vranja črnina.
Črna misel, črna senca,
ki trpko plava preko trpkega neba,
morda na pogreb.
Vsak dan, vsak dan
nekemu rablju predan
na milost? A se zavedam –
nesmiselno nemilost.*

STAROST

*Trudna vdanost, bel spomin
na obrobju vsega.
Nekdo med podboji
okna v čas
gleda v prazno
brez obraza.*

*Navček poje.
Cerkve ni in ne zvonika.
Nekdo kliče,
hiš pa ni
in ne groba.*

*Morda sebe se spominja,
da je bil, da je bilo.
Morda zvezdni je utrinek,
se zagozdil je v temo.
In v vejevju brez izraza,
da bo sebe srečal, čaka.*

Andraž Polič OBALA

*Iščem kamne
ki odpirajo usta
z jezikom otoka.*

*Kot sonce sem sam.
Južni veter
odnaša ptičje misli.*

*Tisočletne razpoke
čez katere lovim ravnotežje
mi določajo smer.*

*Naplavine vej
so obrazi soli.
Izruvana debela molčijo.*

*Oblaki tonejo
v globoko modrino
dveh svetov.*

*Obalo vprašujem
za čas plimovanja
za val brez imena.*

*Ki vzel me bo na morje
še zadnjič
in brez vrnitve.*

ALEXANDRIA

*Groteska preživelih
med ostanki aristokracije
starci izgubljenega kraljestva
zamašene žile
razpokane šminke.
Dišijo ženske iz romanov
premešane vonjave arabcev in medenega sadja.
V kavarni Al Akhtar je posedal Durrell
z melodijo uglašenega kvarteta ...
Blagodejna vodna pipa
lebdeče misli, zapeljivi boki
zgoščena strast vabljivih popkov.
Pomarančni dim visi pod stropom
v pritajeni luči oljnata naslada
zibajoči oder poželenja.*

Andraž Polič

*Sajaste vile gnijejo v samoti
iz kanalov zaudarja ribja nafta
strohnjena morska trava duši ozračje.
Potim se.
Ni zdravila za nostalgijo.
Gobavci ljubezni sežigajo pisma.
Mesto je živelo v drugem času.
Med platnicami pepela
je labirint skritega načrta
in znamenita knjižnica je mrtva.*

PEŠČENJAK

*Nihče ne ve
kako so drobna zrna
spojila trsje na peščenem kitu.
Jih je prinesel veter afriške puščave
ali divja voda sredozemske reke?*

*Nihče ne ve
četudi pišejo se zgodbe
in potujejo legende
čez spenjene valove
do ribičev Amerike.*

*Nihče ne ve
za skrite misli otočanov
ki zrejo prišleke iz mesta
in posedajo v kamniti senci
kakor da živijo že stoletja.*

*Križali so se bratraci in sestrčne
turkizne zenice spočeli
v burji čelo izklesali
sadili trto in metali mreže.*

*Nevidni prsti izgrebli so ognjišče
in hiša brez vrat
lahko prijatelje prezimi.*

*Toda nihče ne ve
za prvi kamen
prinešen na otok
in za uspavane zvezde
na skalovju želve.*

PRI KAPELICI

*Ne bom te srečal na samotnem mestu
kjer sva se ljubila
na jasi pri kapelici otoka.
Dobro vem
da te ni več med valujočo travo
ki šumota v božanju vetrov
da te ni več v zavetju mehkih kamnov.
In vendar vsak večer prihajam
ponižno upajoč
da v zatonu sonca izgubim oči
in te mesečnico naselim.
Nad brezni kjer sva se pred leti izgubila
bova zopet združena
v igri budnosti in sna.*

LISBOA

*Poznaš me
ulica bežeča
v igri tračnic
me po hribu kotališ do pristana
kjer mi sapo odpočiješ.*

*Izza jamborov
me veter zgrabi
in raznese moje pisarije
med pisane vrvi
kjer sušijo se obleke*

*in skrite deklice
čakajo na noč
da se stoči ocean
med valobrane kože.*

*Poznaš me
opevano mesto
tujca
me imaš za sina
in tvoj pristan
me varuje
bolečega spomina.*

DELFINA

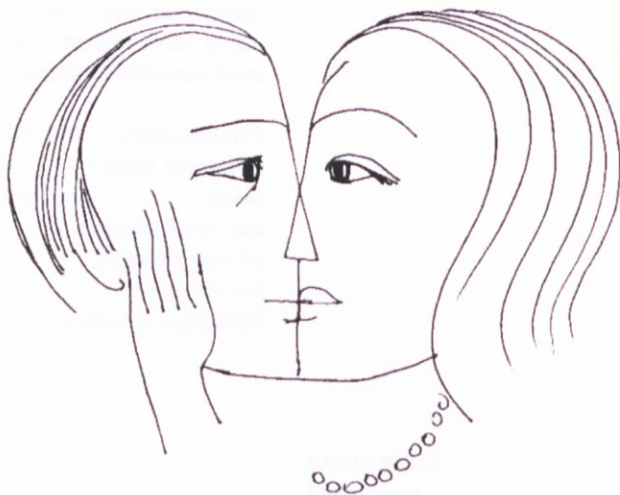
*Tihožitje morske zvezde
olje sladkega spomina
pogled najdene neveste
koža gladkega delfina*

*omamna plimovanja
strmine oceana
do izdiha potopljena
v globini razpuščena.*

TISA

*Nebo otipava zemljo.
Preorano je obzorje.
Koruzni oblaki zadihani so svatje.
Tisa ne zrcali sreče.
Tisa ne zrcali.
Teče skozi opijanjeno ravnino.*

*Po prašni cesti romajo poeti.
Noč jih skriva v zavetje molka.
Na bregu reke harmonika vznesena.
Ponosni oči klati zvezde.
Nevesta je plesoče žito.
Slovo je topel kruh.*

Sonja Koranter

Prišel si v dežju, med kapljami,

*iz sanj in iz pomladi,
kot velika voda, ki je zalila moje obzorje.
Tvoje oči so bile otoki,
tvoje telo žitno polje in mak,
ki je cvetel pomladi,
ki je bila tvoja kri.
Stal si pred menoj, ob vrtni ograji,
pesem sem imela v srcu,
besedo na ustnah –
sanje, o bog, saj to je resničnost,
potovanje v krog –
ljubezen je, čas je kot ničnost.
Velika voda je zalila moje telo –
komaj sem se rešila.
Postala sem nebo.*

Vse okrog mene živi,

*plamti in poje,
cvet, čebela, roža in ustne tvoje.
Vse okrog mene dehti,
poljana, gozd in roke tvoje.
In vse okrog mene
si ti,
ljubezen, prag in zavetje,
ki ga ne zmotita dež,
ne vetra hladnega glasno petje.
Vse okrog mene
si ti,
spomin, ej, ta spomin –
zakaj pometaš pod prag
srca mojega smeti.*

Pojdi z menoj,

*ključ imam okrog vratu, svetlobo oddaja,
ko te gledam v oči.
Pojdi z menoj,
svetloba noči bo
najina smrt,
angeli čudežni še ne vedo,
da sva na pol poti.*

Ljubezen moja

*ima štiri vrata,
ima dvoje oken.
Zaprta pred svetom
se v plašč teme odeva in
pod ognjiščem sameva.
Ljubezen moja
ima ključke steklene,
obešene na obešalnik
iz solz.
Ljubezen moja
je neskončnost,
ki se vidi skozi tvoje dlani.*

Tako sem žejna,

*suha usta nimajo glasu.
Izsušeno telo in duša prazna
se spreminjata v glino in preveč je jasno
razburkano nebo.
Čakam nekoga,
ki bo napolnil vrč življenja z vodo.*

Nič me bolj ne začara

*kot svetloba,
ki umira, in
se sove oblečejo v oči.
Nič me bolj ne očara
kot dan,
ki ne ve, da sem prišla,
da sem tu,
v času in v kraju,
kjer nimam miru.*

Ljubi moj se seli

*iz srca.
Iz neba.
V dolino, ki nima vode
in kjer je ljubezen moja
polna skleda,
ljubi moj le beseda.*

Smiljan Trobiš DOMISLICE IN SPOZNANJA

Polnost je rekla praznini: "Imam bogastvo." Praznina pa je odgovorila: "Ponujam možnosti." In poln trebuh je spoznal, da ni zadovoljen. Prazen pa je odprl oči in stopil na pot.

*

Edina stvar, ki jo počnem čiste vesti, je ta, da iščem Boga.

*

Naužil se bom tišine za nekaj tednov naprej. Nihče, ki bo govoril z menoj, ne bo vedel zanjo. Jaz pa se bom zadovoljno smehljaj, ko bom v sebi nosil njen zaklad.

*

O poeziji je težko govoriti v prozi.

*

Vedno je treba reči: "Nič posebnega!"

*

Človek lahko v sebi zelo uživa, pa če je zelo srečen ali nesrečen.

*

Težko se je zavedati: Moje telo ni moja duša in moja duša ni moje telo.

*

Kar imaš, dobiš vsako jutro znova.

*

Boga ne moremo videti, ker smo sredi njegovega srca.

*

Vera je neke vrste spomin na vse, kar je Bog naredil za nas.

*

Boga si nam ni treba predstavljati, ko molimo. Saj ne molimo k naši predstavi o njem, ampak k njemu samemu, Stvarniku, Dobremu, Drugačnemu, ki je.

*

Majhne duše iščejo boja, velike pa miru.

*

Pri srednjih letih si ne želim več sreče, ne sreče, ampak ob vsem, kar pride in mine, le globokega notranjega miru.

*

Nekaj drugega je pomembno zame, ne vem, kaj, samo toliko vem, da to nisem jaz.

*

Razpelo: Razumem sebe, ko pogledam Tebe.

Smiljan Trobiš

*

Kdor namerava živeti brez križa, namerava živeti brez Boga.

*

Živiš v zmoti, da imaš samo ti prav.

*

Vse je ljubezen, vse iz nje izhaja in vse se vanjo vrača. Tudi človek je ljubezen, zato trpi, če s svojo voljo stori kaj proti njej. Toda vedno se lahko skrušen vrne k njej in spet živi zanjo. Tako se vse življenje uči ljubiti. Saj je samo to potrebno.

*

Bog je naš sobojevnik, če se postavimo na njegovo stran. Neumno se je zaganjati proti njemu, proti njegovi volji. Zato najprej njega vprašaj, kaj hoče on, ne ti. Prepusti se mu in te bo vodil prav. Ne išči odgovorov v sebi, ampak v njem. Tvoj mali jaz ima svoj prav. A Bog ima veliko bolj prav, čeprav tega zaenkrat še ne razumeš. Tvegaj korak po njem in stopil boš v božjo svetlobo!

linorez 1991

„Zavetje“

Ana Hladnik Guštin

Ana. Hladnik Guštin: ZAVETJE, 1991, linorez

LITERATURA

Rast 1 / 2005

Tisto rahlo upanje, da bova starše še spravila skupaj, je na zadnji šolski dan močno omajal ati; razbil ga je, razcefral.

Čakal naju je pred šolo, ko sva razgreta hitela domov; vse se je srečno izteklo. Če ne bi nad nama visela ločitev kot temna, lepljiva senca, bi bil dan še lepši, svetlejši. Kot vkopana sva obstala pred atkom. Po meni se je razgrnila temna slutnja; to ne pomeni nič dobrega. Njegov prisiljen nasmeh in že je priletelo vprašanje: "Ali je mami vama povedala o ločitvi? Odločiti se morata, pri kom bosta živela! Vsak pri enem? Ali kako?"

Te besede! Vse življenje se jih bom spominjala. Kot bi me posul z žerjavico. Tisoč udarcev. Še več. Strela z jasnega. Zadnji šolski dan, pa te ne vpraša za uspeh, ampak govori o ločitvi, pa o tem, pri kom bova živela. Če to ni noro! Zdelo se mi je, da nebo leze niže in niže, stisnilo me bo. Pogledala sem ga ježno, skoraj sovražno. Da je to moj ati? Ta nadišavljeni stvor v rožastih hlačah, s sončnimi očali: pa jih niti ne sname. Brez besed sva zijala vanj kot v prikazen, kot bi se znašla v nekem sovražnem svetu. Rdečica mi je udarjala v obraz. Moj ati! Pa tako rada sem ga imela, bolj kot mami. Včasih sem si rekla tisočkrat bolj. S silovito hitrostjo so se v meni menjavale slike iz zgodnjega otroštva: drobna skupna doživetja doma, prepiri med starši, niso bili pogosti, niti ostri, bolj vsakdanja prerekanja, razbito beneško ogledalo, pa Muni, tiste čipkaste cunjice, Primoževa ljubica. Podobe so izginjale, zameglile so jih solze. Spet tisti občutek, da se svet drobi, raztreščil se bo. Omahovala sem med bolečino in jezo, med strahom in spoznanjem, da je vse v črepinjah. Ali jih bo mogoče zlepit skupaj? Kot da bi me odnašala neznana pošast z velikanskimi kremplji. Grozo sem izlila v krik: "Oba ostaneva skupaj, pri mami! Tako, da veš!"

Zaprlo mu je sapo, ježno je zapuhal in stisnil skozi zobe: "Spet njeno maslo! Preklete! Toda denar ... Ne vem ... Takole bi rekel ...," umolknil je.

Tako sva bila na tleh, potolčena in zapuščena, on pa bi rad razpravljaj o denarju. To pa je bilo preveč; Juretu so zadrhtele ustnice, v očeh se mu je zabliskalo; zbala sem se, da se bo zakadil vanj. Pa je le zagrčal: "Si ti naju res imel kdaj rad? To bi preklete rad vedel! Ti ... Ti!"

Z divjo ihto je pograbil torbo, spustil se je v dir, stekla sem za njim. Tekla sva in tekla, se zaletavala, spotikala, čofnila po tleh, se pobrala in spet v dir. Vsevprek. Po cesti, med divjim hupanjem avtomobilov, po kolodvorskih poteh, ob potoku, med njivami ... Tekla. Ihtela. Smrkala. Kašljala. Nenadoma sva se sunkovito ustavila sredi polja, vsa vroča, potna, zasopla. Kri je nama butala po žilah; Juretu je od teka kar slina kapljala iz ust.

"Zakaj beživa? Pred kom? Pred resničnostjo ne moreva pobegniti! Z vsem tem se je treba spopasti!" sem kriknila. Začutila sem, da se morava sprijazniti s svojo nemočjo, se prepustiti življenju; upanje, da se bosta še pobotala, pa tudi zdaj ni čisto izginilo. Začutila sem pa še nekaj, nikoli več ne bo tako, kot je bilo. Ali si bova po tem še tako zelo želela tega, da ostaneta skupaj?

Obležala sva med travami, tako neskončno sama, zapuščena, s

tistim težkim občutkom, da sva nekje na koncu naše poti. Poskušala sem umiriti svojo zadihanost. V meni so neznansko hitro drvele podobe iz življenja; prihajale in odhajale so misli, neurejene, vse je bilo pomešano. Čez čas sem se spomnila babičinih besed. Pred dnevi mi je svetovala, naj se v teh težkih dneh umaknem v tisti del sebe, kamor ne morejo starši s svojimi prepiri. Starši so starši! Ohranim jih naj v svetli podobi. Tako bom vsaj malo imela občutek trdnosti. To sem svetovala tudi Juretu.

“Kako jih naj ohranim v svetli podobi? Bedarija! Kaj pa midva?” je bevsknil.

“Midva? Ostala bova pri mami. Mislim, da naju bolj potrebuje kot ati. Morda pa ju bova še spravila skupaj. Imejva ta cilj pred seboj! Cilj in upanje. Čeprav je vse bolj trhlo.”

Gledal me je začudeno, zmajeval je z glavo. Vse to je bilo za najina leta preveč, veliko preveč. Še bolj sva se zamotala med poletne trave, grizljala sva bilke, pridušeno ihtela. Tako sva izpirala razočaranje in bolečino. A začuda se je čisto na vrh stegnila želja, da ločitve ne bi bilo, da bi spet živeli v družini z vsemi drobnimi težavami, s prerekanjem, z godrnjanjem, pa tudi s toplino in pogovori. Toda v hipu je ostro zarezalo vprašanje. Ali ima vse to še smisel? Razpoka v družini je široka. Kako jo premostiti? Ponujale so se mi babičine besede: “Družina brez ljubezni je kot drevo brez korenin. Koliko je še ljubezni? Družina je tudi ključ sreče. Ima vse to še smisel?”

Počitnice. Kresni dan. Tisti dan, ki sva ga s Tomažem tako dolgo čakala. Dan ljubezni. Sama sem bila doma. Mami je imela tečaj v Moravskih toplicah; ves teden je bila zdoma. Jure je odšel na morje. Zadnji čas; tako se je žrl zaradi ločitve, da mu je živec na licu pogosto trznil.

Oddahnila sem se; končno sama. Pa ne čisto. Z menoj je bila misel na ločitev, preganjala me je. A ob vsem se je krepilo upanje, da se bo spor še lahko zgladil. Neki notranji glas mi je to vse bolj prišepetaval. Na sodišču se bomo srečali šele jeseni. Do tedaj pa ... Marsikaj se še lahko zgodi. Upanje živi.

S Tomažem sva poiskala prostorček v naravi. Skoraj neprehodno divjino nad babičino hišo, za skalno gmoto. Baje je v njej svoje dni živela bela žena. Pomagala je ljudem v bližnjih vaseh z nasveti, z zdravilnimi rožami, s posebnimi zvarki, ki so vračali zdravje; človeška zloba jo je zrinila v to samoto. Ko sem bila še majhna, sem jo pogosto poklicala na pomoč.

Tudi na kresni dan, ki se je počasi prevešal v večer, sem vsa vročična in zaskrbljena šepnila: “Bela žena, če si še kje, napravi tako, da bo vse prav in lepo!”

Našla sva majceno oazo mahu med grmičevjem in podrastjo; v tem zelenem morju sva bila skrita. Na sebi sem čutila Tomaževe roke, razgrete in nemirne. Šepetal mi je: “Izgledaš noro lepo.” Smehljala sem se mu skozi meglico solz, ki so se mi hotele vrniti v oči. Njegov glas je bil lepši in polnejši kot druge dni. Okoli naju pa, kot da vse drhti v ljubezenski pesmi. Pijana sem bila, pijana od želja.

Ozrem se v obraz; na ustnicah skrivnostni nasmešek, v očeh hrepenenje. Gledam ga, se privijem k njemu, vase srkam njegovo podobo, kot bi za vse čase hotela ujeti v svoj spomin njegov pogled, glas, šepet. Položi me na mah, skloni se nadme. Spremljam vsak njegov premik. Zadrhtim v neskončni zadovoljnosti. Odmaknem se od vsakdanjosti; še strah pred ločitvijo staršev se odmika. Potujeva v

svet, ki je samo najin, midva sva ga ustvarila. Rahel krik mi uide z ustnic. Najini telesi sta prepleteni, sva drug v drugem, sva v oblakih. Hrepenenje, nežnost, ljubezen, slast ... Stresam se v neznanih gibih. Odnáša me. Vse se stopnjuje k zvezdam. V drug svet. V silen nemir. Najbrž k starčku na samotni zvezdi. Vrtoglavi občutki sreče, burnega veselja, da zastaja dihanje. Zadnja sončna luč se še prebija skozi vejevje, skozi goščavje.

Tomaž zašepeta: "Manca!"

"Tiho, Tomaž! Čas se je ustavil. Ustavil zaradi naju. Starček z belo brado siplje tisti svoj srebrni prah, zato je okoli naju pravljica." Vsa pričakovanja, upanja in želje se razsujejo po meni v iskricke, ki se zlivajo v svetlo podobo nečesa neskončno lepega. Gleda me s presenečenim, začudenim pogledom. Čar počasi popušča. Spreleti me nekaj neprijetnega; kot obžalovanje. A le za hipec. Vsa sva prežeta s sanjami, prsti se prepletajo. Polasti se naju veselje, kakor omama, pijanost. Okoli naju pa kresni večer, prepoln semen in pravljčnosti. Počasi se dvigneva, rineva iz svojega ljubezenskega kotička. Nekaj časa se sploh ne upava pogledati. Zableševa ob šumenju vetra. Najini telesi, kot bi goreli. Iz rahlega mraka se stegujejo sami svetli glasovi.

Čez čas Tomaž iztisne: "Počutil sem se tako nerodnega, neumnega."

"Ne govoriva! Besede trgajo lepoto! Rada te imam!"

V misli pa mi že dregne spomin: mami, ati, ločitev. Ne, na ta najin kresni večer ne dovolim, da tolčejo po meni. Kaj se ne bom nikoli znebila tega greha staršev? Na hitro sva se poslovila; v obeh se je menda zganila želja, da bi se še enkrat sama z zaprtimi očmi podala na mah sredi gošče.

Sama sem v hiši. Čudovit občutek! Plešem iz sobe v sobo; gola, razgreta; z rokami drsim po bokih, po prsih. Iz omare privlečem tisto rožnato poletno obleko, posuto z drobnimi vijoličastimi cvetovi. Najljubša obleka mojega otroštva. V njej sem se vedno počutila kot metulj. Vlečem jo nase, pa sem presenečena, razočarana. Čez prsi, čez boke mi je preozka. Ne morem je več nositi. Za hip me to prizadene, zaboli. V srcu je teža. Ostro zareže spoznanje in ob njem bolečina; otroštvo je za menoj, nikoli več ne bo tako kot prej. Kljub vsemu je bilo nekaj lepih drobcev veselja, radosti, pa tudi žalosti, obupa, majhnih in velikih stisk, pa tudi babičinih besed, da je treba ohraniti zaupanje v ljubezen. No, pa sem spet pri tem nesrečnem početju staršev, pri ločitvi. Že dobro leto visi nad mano kot meč.

Manca odhaja iz otroštva; malo je imela tistega pravega, vedrega, iskričevega. Preveč je bilo stisk, neizpolnjenih želja, strahu. Začutila je, da se ji telo spreminja, boki se širijo, prsi nabrekajo, nedrček pa ji je odveč. Počuti se kot v oklepu. Vse pri njej je v eni sapi. Zamaknjenost, razdražljivost, zagrenjenost, solze, pa spet razigranost. Počuti se kot bomba. Kar razneslo jo bo: včasih se baše s hrano, potem pa hujša. Tako beži pred stiskami. Pogosto ni zadovoljna s seboj. Srce pa ji noro razbija. Puberteta. Prava grozljivka, se ji utrinja v mislih.

Po kresnem večeru pa se s tiho otožnostjo sprašuje, kje je tista zasanjana deklica?

Ni je več. Ne bo se vrnila. Nikoli! Nikoli več!

S tega svojega izleta po življenju v preteklem letu, ki je tako hitro odvihralo skozi njene misli, jo zdrami babičin glas. Seveda, mrak je

že gost; v hišo mora.

"Manca, Manca!"

"Že grem!"

Ozre se v zvezdnato nebo: s pogledom obstane na najsvetlejši zvezdi. Z vedrino pomisli: morda tam živi Mali princ. Pa kaj! Svojega princa ima! Tomaža. Vozi se v gimnazijo. Med njima je tisoč vezi, tisoč drobnih sreč, tisoč misli. Drugo leto bo šla tudi ona v gimnazijo. Še več bosta skupaj.

Nenadoma se v njej zgane čudovita misel: ne bo pisala le o soboti, staršem bo napisala knjigo o vsem, kar sta z Juretom doživljala v zadnjem letu. Morda se bo v obeh zganilo srce, saj ljubezen, če je prava, se ne more izgubiti. Misli o njej se pletejo še naprej. Naslov bo ROŽNATO ŽIVLJENJE.

Še hitreje steče k babici. Vneto šepeta: "Ati, mami! Začnita znova! Midva z Juretom vama bova pomagala! Če pa ne bosta zmogla, bo treba živeti naprej. Babica pravi, da nekaj na silo stlačiti skupaj nima pomena." Solze ji drsijo po licih, pa ne ve, če zaradi žalosti, veselja, sreče, upanja ...

Večer pa je tak, kot bi starček z daljne zvezde trosil srebrni prah, z njim pa tudi ljubezen. V njej se zganejo babičine besede: "Ni zadosti ljubezen posaditi, treba jo je tudi zalivati."

Manca teče in šepeta: "Dober dan, ROŽNATO ŽIVLJENJE! Dober dan!"

Tistega poletnega popoldneva sva bila z dedom sama v hiši. Ded je bral knjigo, jaz sem sedel v kotu sobe s svojimi igračami; z dvorišča je odjekalo brkljanje babice.

Pred nekaj tedni so odpeljali našega Reksa, psa, ki sem ga poznal vse svoje življenje (imel sem šest let), in od takrat ga nisem več videl. Rekli so, da so ga *uspavali*.

»In kdaj se bo zbudil?« sem vprašal.

»Ne bo se več prebudil,« so odgovarjali in se ob tem nekako čudno spogledovali.

Sosedov Tim (bil je dve leti starejši od mene) je rekel, da *uspavati* pomeni, da so mu dali nekakšno injekcijo, zaradi katere je umrl. Da so ga odpeljali zato, je še rekel - to naj bi mu bil povedal njegov oče - ker je napadel mojega deda.

»Deda ...« sem rekel zamišljeno med premlevanjem vseh teh misli.

»Ja?« je odvrnil ded in še naprej sklanjal glavo nad svojo knjigo.

»Kaj se je zgodilo z Reksom? Tim mi je rekel, da se ne bo več prebudil. Da je ... ee ... umrl, potem ko so ga ... *uspavali*. Kaj se je v resnici zgodilo z njim? So mu res dali ... nekakšno injekcijo, zaradi katere je ... «

Ded je dvignil glavo, globoko vdihnil, potem pa se obmil proti meni.

»Hm,« je rekel. In potem še enkrat: »Hm.«

Te hm-e sem poznal. Običajno jim je sledilo pojasnilo.

In res je čez čas ded spet spregovoril: »Reks me je šavsnil,« je začel.

»Ja, sem slišal,« sem odvmil.

»Pes tega ne bi smel narediti,« je nadaljeval ded. »Zato smo ga odpeljali - sem ga odpeljal,« se je popravil, »k veterinarju. In so mu dali - tako kot si že rekel tudi sam - injekcijo in potem je ... *zaspal*. In ... ja - res, ne bo se več prebudil. Točno tako, kot ti je rekel Tim.«

Bil sem vaje takšnih dedovih odgovorov brez ovinkarjenj. A vendar me je to, kar je bil pravkar povedal, presenetilo; nekako čudno me je streslo, prevzeli so me nenavadni, nepoznani občutki. Kljub temu, da Reksa že tako dolgo ni bilo, sem v sebi še vedno verjel, da se bo slej ko prej vmil. Zdaj se mi je prvič zazdelo, da se to vendarle ne bo zgodilo.

»Kaj je zdaj z njim, deda?« sem vprašal malce nejevoljno. »Kaj je z njim zdaj, ko je ... umrl? Kaj se zgodi s tistimi, ki umrejo in jih ni več? Kam grejo?«

»Ko sem bil star približno toliko, kot si zdaj ti,« je nadaljeval po kratkem premolku ded, »se je s psom, ki smo ga imeli takrat, zgodilo nekaj podobnega kot zdaj z Reksom. Napadel je nekega otroka. Moj oče je Sultana - tako mu je bilo ime - le malce ostreje zgrabil za grivo in ga okregal. Potem je bilo nekaj časa vse v najlepšem redu. Nekega dne pa je Sultan spet pobesnel, napadel mojo mamo in jo ugriznil v roko. Mamo so odpeljali v bolnišnico, kjer so ji zašili precej razmesarjeno roko, Sultana pa so prav tako odpeljali. In se ni več vrnil,« je pojasnjeval. »Ko sem videl, kaj je storil Reks, sem se seveda spomnil, kako je bilo takrat. Kako neznansko sem bil jezen na očeta, ko sem izvedel, kaj mu je storil. Potem pa sem pomisli, kaj bi bilo, če bi se kaj podobnega zgodilo tebi ali pa komu drugemu; in se mi je zdelo

bolje, da ne čakam, kot je to storil moj oče - potem pa mu je bilo žal, da ni ukrepal takoj. Morda bi moral vsaj še malo počakati tudi jaz ... Morda bi z Reksom vendarle bilo drugače ... A nisem hotel tvegati,« je še naprej razlagal ded. »S psi je dostikrat tako. Ko se postarajo, postanejo precej napadalni in zlobni. Kot nekateri stari ljudje ... Kdo ve, morda se mu je zmešalo, ker je bil tako dolgo na verigi. Zdaj, ko razmišljam o preteklosti, se mi zdi, da to ni bilo prav - da smo ga imeli toliko časa priklenjenega.«

Ob teh besedah se je ded zagledal skozi okno, nekaj časa nepremično zrl ven, potem pa nenadoma pokimal, se spet obrnil proti meni in nadaljeval: »Kar se pa tiče tistih drugih stvari, ki si jih še omenil,« je rekel, »O tem pa jutri. Velja?«

»Zakaj pa ne,« sem se strinjal.

Naslednje jutro se je ded nekam praznje oblekel.

»Se spomniš, kaj sva se pogovarjala včeraj?« je vprašal, ko je videl moj začuden pogled.

Moral sem malo pomisliti, preden sem se spomnil.

»No,« je rekel ded, »obleci se. Bova nekam šla. A o tem tukaj ne moreva več govoriti. Te počakam zunaj.« In je odšel na dvorišče.

Skomignil sem z rameni - nič pametnejšega nisem imel početi; pa tudi izleti z dedom so bili tako redki, da je bil že to sam po sebi poseben dogodek. In sem se tudi jaz bolj *zakmašno* oblekel - vsaj meni se je tako zdelo - čeprav me je mama, takoj ko me je zagledala, začela oštevati, da *tak* pa že ne morem od hiše; kaj bodo pa rekli ljudje, ko me bodo videli; kakšne starše ima vendar *ta* otrok, da ga puščajo v takih cunjah od hiše ... a sem že izginil skozi vrata in k sreči nisem več slišal njenega nepotrebnega govoričenja.

Po kakšne pol ure hoje sva v daljavi zagledala pokopališče. Ko je ded opazil moj vprašujoči pogledal, je kratko pokimal in dejal: »Ja, tja sva namenjena.« Bil sem presenečen; na pokopališče vendarle nisem niti v sanjah pomislil, čeprav se mi zdaj, ko sem se spomnil najinega včerajšnjega pogovora, to ni več zdelo tako nenavadno.

Ko sva prispela, sva sedla na eno od klopc pred vhodom na pokopališče, ded je izvlekel cigareto in jo prižgal. Sam sem se zamotil z brskanjem in razmetavanjem raznih kamenčkov, vejic in odpadlih listov, ki jih je bilo tam okoli vse polno. Potem sem se začel zvirati po klopi, in ko sem imel tudi tega dovolj, sem se začel zvirati po dedu. Zazdelo se mi je, da ga je to spodbudilo k hitrejšemu vlečenju cigarete. Končno je odvrget čik, vstal, si popravil obleko, privzdignil klobuk, pogladil lase, naravnal očala, si ponovno poveznil klobuk nazaj na glavo, potem pa me prijel za roko - kar sicer ni bila ravno njegova navada; in spet me je spreletel tisti čudni, neznani občutek.

Napotila sva se proti majhni hišici. Pozneje sem izvedel, da je to mrliška vežica in da se tako imenuje zato, ker v njej ležijo mrlič, ki čakajo, da jih pokopljejo. Vstopila sva in šla proti sredini mrliške vežice. Bilo je precej zgodaj, najbrž sva bila zato edina obiskovalca. Na sredi je bila nekakšna miza. Ded me je privzdignil in zagledal sem nepremični obraz starejšega moža. Nekaj časa sem bolščal vanj, potem me je ded ponovno postavil na tla in sva odšla.

Zunaj sva ponovno sedla na klop, ded je spet izvlekel cigareto in ponovil celotni ritual od prej, jaz pa sem tokrat le nemo sedel ob njem in ga držal za roko. Tisti čudni občutek pa, ki se me je prej nekajkrat le bežno dotaknil, me zdaj ni in ni hotel več zapustiti.

Ko je ded pokadil, sva brez besed vstala in šla domov. Vso pot sva bila tiho in tudi pozneje o tem nisva več govorila.

Minilo je nekaj tednov, poletje se je počasi začelo prevešati v jesen, bližal se je dan, ko naj bi šel prvič v *pravo* šolo. Kljub temu, da so me razni strici in tete strašili z vsem mogočim, me je misel na to, da bom (končno) šel v *tazaresno* šolo tudi jaz, tako vznemirljivo veselila, da mi s svojimi poneumljenimi pripombami pač niso mogli do živega. In sredi vseh teh nepomembnosti me je ded nekega popoldneva kakor strela z jasnega vprašal: »Se še spomniš tistega dne, ko sva bila na pokopališču?« V trenutku se je svet prenehal vrteti in spretelet me je tisti - zdaj že nekako domači - tesnobni občutek.

»Ja, seveda se spomnim,« sem rekel malce prestrašeno.

»Tisti mož - tisti starec - ki sva ga videla, je bil ... mrtev. Dan po tistem, ko sva bila tam, so ga pokopali - zakopali so ga v zemljo. To storijo z vsemi ljudmi, potem ko umrejo,« je dejal ded. »No, vsaj pri nas,« je še zamrmral.

»Zakopljejo v zemljo, za božjo voljo!« sem vzkliknil. »Kako pa tam diha?«

»Ne diha več,« je tiho odgovoril ded in me nepremično gledal.

Potreboval sem nekaj časa, da sem približno razumel, kar mi je povedal. - Ne diha več! Moj bog, kako je to vendar mogoče?

»Zakaj neha dihati?« sem vzkliknil. »Zakaj umre? Kaj se zgodi z njim potem, ko umre? Kaj počne zdaj? Bom tudi jaz umrl? Kaj bo z mano potem, ko bom umrl? Bom to še *jaz*? Kaj se bo zgodilo z mojim telesom, ko bom umrl?« Vprašanja so kar vrela iz mene in postajal sem čedalje bolj razburjen. In čeprav je bil ded miren in zbran kot vedno, kadar sva govorila o čem pomembnem, me njegovi odgovori niso in niso mogli pomiriti.

»Tisto, kar si videl takrat na pokopališču, je vse, kar ostane za nami na tem svetu,« je dejal. »In vse, kar ti lahko rečem o tem, je to, da bomo slej ko prej tako končali vsi. To ne pomeni, da mi je to všeč ali da mi ni všeč, to ne pomeni, da se s tem strinjam ali da se ne strinjam, to ne pomeni, da tudi mene ne zanima marsikaj od tega, kar si ravnokar vprašal tudi ti ... Odgovori in vprašanja se z leti ne spremenijo kaj dosti, veš. Do zdaj nisem spoznal še nikogar, ki bi znal nanje odgovoriti kaj bolje, kot to pravkar počnem jaz ... Videl si, kako zgleda smrt. In ob tem si nekaj občutil. In ti občutki ti nekaj sporočajo. Svoji starosti primemo in po svojih najboljših močeh si jih skušaš razložiti. A za dokončni odgovor boš moral še nekaj časa počakati. Včasih se ti bo zdelo, da se cela reč vleče že tako zelo dolgo - predolgo, morda - ampak veš, od tu, kjer sem zdaj jaz, se vse skupaj zdi kot le kratek, neznanen piš vetra ... In če se ozrem nazaj na svoje življenje, se mi po eni strani zdi, da sem vendarle kar nekaj stvari preživel, po drugi pa tudi, da je vse skupaj minilo tako neznansko hitro ... kot popoldanska ploha, ki nekatere razjezi, ker jih nepripravljene zmoči, druge pa razveseli, ker jim je vsaj malo namočila presušene njive ...«

Še naprej je govoril ded tisto popoldne, a zdaj je bil zame njegov glas le še nekakšno oddaljeno bmenje. V meni se je porajalo toliko novih, neznanih občutkov, ki so zahtevali, da jih spravim v nekakšen red, jih poskušam razumeti. Naenkrat so mi po licih začele polzeti solze. Bilo je preveč.

»Tega ne morem razumeti!« sem zavpil. »Nočem, da je Reks umrl!

Nočem, da boš umrl ti, deda! Nočem, da umrem jaz in babi in ... nočem, nočem, nočem, razumeš!!« sem kričal na vse grlo in jokal.

Ded me je objel in moje hlipanje je počasi pojenjalo. Potem sva nekaj časa molče sedela vsak na svojem stolu. Ded je iz omare izvlekel škatlo z igrami in igrala sva špano in damo in potem šah. Zdaj sem se že dokončno pomiril. Od nekod se je prikazala babica in začela pripravljati večerjo. Kazalo je, da bo dan vendarle minil tako spokojno in mimo kot že mnogi pred njim. A vendar se je zame tega dne nekaj dokončno spremenilo. Zdelo se mi je, da se mi je razumevanje o tem, kaj je smrt, približalo za nekaj velikih, skoraj gromozanskih korakov; kot da jo od tistega dne naprej vidim, kako ždi nekje v moji bližini in me nemo opazuje. To ni bil prav posebej prijeten občutek, a čeprav se mi je zdelo, da ne bova nikoli dobra prijatelja, sem se njene bližine kar nekako navadil.

Z dedom o smrti potem nisva več govorila. Kadar sem slišal, da je kdo umrl, so se v meni prebudili občutki in doživetja, ki so se naselili vame tisto poletje, preden sem šel v *pravo* šolo. Če je bil takrat v bližini tudi ded, sva se le na kratko spogledala, že naslednji trenutek pa zopet nadaljevala vsak s svojim početjem.

Minilo je nekaj let in moj ded je bil neozdravljivo bolan. Pripeljali so ga iz bolnišnice in ležal je na svoji postelji. Nekega mrzlega, deževnega oktobrskega dne je kot ponavadi ob tem času dneva - prišel zdravnik in dal dedu injekcijo. Ded je nekaj časa nepremično ležal, potem pa počasi obmil glavo proti meni, in razumel sem, da hoče, naj pridem k njemu. Njegove oči so bile motne in utrujene. Poskušal je nekaj reči, a ga najprej nisem razumel. Sklonil sem se čisto k njemu, na njegov obraz je kanila kaplja iz njegovih solznih oči.

»Zdaj ni čas za solze, vnuk moj...« je dejal tako tiho, da sem ga komaj razumel.

»Poglej,« je rekel, in se poskušal nasmehniti, čeprav mu to ni več uspelo, »to je zdaj to. Zdaj gledaš smrti naravnost v oči. Dokler boš živ, si ne bosta bliže. In tako so ti zdaj odgovori na vsa tista vprašanja, ki si mi jih nekoč zastavil, še malce bliže. To, kar vidiš tule, to je delo, ki ga opravlja smrt. To je njena služba. In jaz sem z njo že skoraj na ti ...« Potem je umolknil in se še poslednjič zazrl vame; in tisti njegov pogled je segel tako globoko, da se je dotaknil najglobljih korenin moje duše in jim prepustil dobršen del sebe. To je bilo njegovo poslednje slovo. Potem je začel dihati hitreje, čudno je stresel glavo, njegova stara, tresoča roka se me je oklenila s poslednjo močjo in potem za vedno popustila. V njegovih starih očeh ni bilo več plamena, v katerem sem tolikokrat dobil pojasnila in tolažbo in razumevanje in pozomost, ki se jih ni dalo in jih ni bilo treba izraziti z besedami, ob katerem sem tolikokrat občutil edino toplino, ki lahko resnično ogreje človeško srce - brezpogojno ljubezen sorodne duše. Oči, skozi katere je nekoč sijalo življenje mojega deda, so bile zdaj nepremične in prazne. Odšel je ... drugam.

Smrt pa nemo hodi ob meni in me vsak dan znova spominja na dni, ko je jemala moje najbližje, in na dan, ko bo prišla tudi pome.

SPOMINI NA NOVOMEŠKO GIMNAZIJO

Začel bom s svojo francoščino, vmes in pozneje se bom pa spomnil še nekaterih sošolcev in profesorjev.

S francoščino smo začeli v drugem razredu nižje gimnazije v šolskem letu 1926/27. Tisto leto je na novomeški gimnaziji poučeval francoščino mladi profesor Pavel Sušnik. Prvo učno uro nam je govoril o Franciji in o pomenu francoskega jezika. Šele proti koncu ure smo odprli učne knjige in profesor nam je prebral prvi stavek prve lekcije: "Voici la classe". Tedaj je pozvonilo konec ure in profesor nam je naročil, naj ta stavek doma desetkrat napišemo. Dan pred naslednjo uro francoščine sem se spomnil na domačo nalogo. Žal pa nisem imel učne knjige, ker jih je v knjigarni Krajec za krajši čas zmanjkalo. Spominjal sem se zanesljivo le prve besede "voici". Pa sem mislil, da imajo Francozi pač tak "a", ki ga pišejo "oi" in izgovarjajo ua. V svoji površni otroški glavi sem prezrl, da je že v drugi besedi (la) pravi a, in sem desetkrat napisal "Voici la cloisse".

Ko je profesor drugo uro francoščine prišel v razred, je takoj naročil: "Naloge na konec klopi!" Potem je šel med klopmi in pogled mu je bežno šel po odprtih zvezkih. Pri moji nalogi je takoj opazil napako, vzel je zvezek v roke in glasno bral: "Vuasi la kluas, vuasi la kluas", naprej pa se je že norčeval: "Vuasi la klobas, vuasi la klobas".

Dober pedagog bi me morda vprašal po vzroku te napake. Toda prof. Sušnik tega ni storil. Iz notranjega žepa suknjiča je vzel tanek notes z rdečimi platnicami in si zabeležil oceno, ve se, kakšno. To je bila ocena v njegovi žepni redovalnici.

Pri naslednjih učnih urah me je profesor pustil popolnoma pri miru. Zanj menda nisem več obstajal.

Ker sem vedel, da sem pri njem slabo zapisan, sem bil pri francoščini posebej pazljiv. Ne spominjam se, da bi se doma tudi učil. Raje sem bral kako indijanarico Karla Maya ali pa Tarzana. Z nekaj vrstniki smo ob popoldnevih na Marofu (nad vodnim rezervoarjem) plezali po tankih gabrih in se z drevesa na travo lovili in želeli biti Tarzani. Od teh sošolcev se spominjam samo Kamila, mlajšega sina sodnika Luznarja. Njegov starejši brat Rado se nam ni pridružil, ker se je raje doma ukvarjal s fiziko.

Po nekaj mesecih pouka je prof. Sušnik vprašal nekega učenca nekaj, kar smo vzeli že pred nekaj tedni. Menda je bilo nekaj iz slovnice. Učenec ni znal. Pa je nato profesor to vprašal nekaj pridnih učenk iz prve klopi. Nobena ni znala. Potem se je profesor obrnil na ves razred z vprašanjem: "Kdo ve?" Samo jaz sem dvignil roko in potem povedal, seveda pravilno. Prof. Sušnik me je "pohvalil" tako, da se je obrnil proti pridnim učenkam in rekel: "Ali vas ni sram? Še tale zna!" Ne vem, ali je bilo kaj sram tiste pridne učenke, da niso znale tega, kar je znal celo tisti butec tam zadaj. Mogoče odličnjakinjo Straškovo Jožico?

Ne vem, kako bi naprej vozila s prof. Sušnikom, kajti po dobrih treh mesecih pouka sem zapustil novomeško gimnazijo in nadaljeval šolanje na gimnaziji v Murski Soboti. To ni bil beg. Moj oče je bil kot sodni uradnik premeščen na sodišče v Murski Soboti, in ko je tam našel primerno stanovanje, je prišel po ženo in tri otroke in nas

je z vlakom odpeljal v Mursko Soboto, kjer je bil takrat gimnazijski ravnatelj Ludvik Vaga. (Omenjam ga, ker je pozneje prišel v Novo mesto in me je v zadnjih razredih učil matematiko.)

Na gimnaziji v Murski Soboti me je francoščino učil profesor Mali, ki ni bil strog in njegovega predmeta se ni nihče učil. Hodil je med klopmi, večinoma smo prevajali, vprašanemu učencu smo prišepetavali in potem je profesor vsakemu učencu rekel: "Usedite se, vi, čudak!" Kmalu sem pozabil še tisto, kar sem se naučil v Novem mestu. Profesor Mali ni dajal nezadostnih ocen, saj bi jih moral dajati skoraj vsem, kar pa ni dopustno.

Ko je oče po dveh letih službovanja v Murski Soboti odšel v pokoj, smo se vrnili v Novo mesto, kjer sem nadaljeval šolanje v četrtem razredu nižje gimnazije. Profesorja Sušnika ni bilo več v Novem mestu. Francoščino nas je učil profesor Rudolf Kranjec, ki smo mu rekli "Mužik". Medtem ko smo v Murski Soboti v dveh letih predelali dve učni knjigi, pa nič znali, so v Novem mestu predelali le eno učno knjigo, toda to so učenci znali. Ne vem, kako je profesor ta zaostanek opravičil, kajti ob koncu šolskega leta mora učitelj poročati, ali je predelal vso predpisano snov, in če je ni, česa ni predelal in zakaj ne.

Ko smo pisali prvo šolsko nalogo, sem naprosil za menoj sedečega sošolca Bizjaka, naj mi prišepetava, in pisal sem po njegovem diktatu, kolikor sem ga razumel. Ko smo dobili zvezke nazaj, je bilo v moji nalogi več rdečega kot črnega. Občudujem profesorja, da si je vzel čas in moje nalogo od stavka do stavka popravljaj, ne pa obupal in vso nalogo prečrtal. Kadar je profesor naročil, naj učenci doma kaj ponovijo, kar so vzeli lani, so moji sošolci to ponovili, jaz pa sem se šele sedaj doma to naučil. Ko smo dobili nazaj drugo šolsko nalogo, je bilo v moji nalogi že manj rdečega kot črnega, spodaj pa mi je profesor napisal: "Mnogo bolje kot zadnjič, vendar ne še za pozitivni red." Profesor mi je rekel: "Ti si neumen kot noč in se guliš kot neumen." Ta izjava me sploh ni prizadela. Vedel sem, da je profesor v zmoti v obojem. Pač ni poznal vzrokov mojega neznanja, sicer pa po srcu ni bil slab človek. Sploh pa iz izkušenj vem, da očitek, da je neumen ali nenadarjen, najbolj zameri tisti, ki se take pomanjkljivosti sam zaveda. Tak je bil moj sošolec in bližnji sosed Albin, ki mu ni uspelo iz četrtega razreda nižje gimnazije priti v peti razred, ker je dvakrat padel pri matematiki. Pokopali so ga "problemi". Tako smo imenovali naloge z besedilom, ki jih rešiš tako, da na osnovi besedila (včasih z uporabo kakšne geometrijske ali fizikalne zakonitosti) napišeš ustrezno enačbo z neznanko in rešitev te enačbe da odgovor na vprašanje. Sošolec Albin mi je potožil: "Saj znam vse probleme rešiti, samo da jih nekdo nastavi, potem mi pa gre." Ta izjava pove vse. Bistvo težave je ravno napisati ustrezno enačbo, rešitev enačbe pa je enostavna zadeva. Ko je naslednje leto profesor Koštial pri slovenščini vprašal, kje je Albin, in izvedel, da je padel, je rekel: "Dostojnemu fantu ni uspelo, lumpje so pa tukaj."

Že pred koncem četrtega razreda nižje gimnazije mi je brez pretiranega napora uspelo tudi v francoščini zasluženo dobiti pozitivno oceno.

V višji gimnaziji s francoščino nisem imel več težav – do osmega razreda, ko sem zopet dobil nezadostno, tokrat pa po krivici. In ne samo v francoščini. Vzrok temu pa je bil za tiste čase hud disciplinski prekršek. Ko smo se vračali z neke šolske ekskurzije, nas je precej sošolcev in sošolk z železniške postaje odšlo v gostilno Osolnik, kjer

je nekdo igral na harmoniko. Šli smo predvsem tisti, ki smo pozimi redno hodili na dijaške plesne vaje. Ko sva s Tonetom Kastelicem z Muhabera vsak s svojo sošolko ravno priplesala do vrat velike gostilniške sobe, so se nenadoma odprla vrata in vstopil je profesor Koštial. Naju je spoznal in naslednjega dne prijavil v šoli. Drugi pari so naglo pobegnili skozi druga vrata. Za tiste čase smo napravili hud prekršek vsaj v treh pogledih: Takrat je bilo dijakom strogo prepovedano zahajati v gostilne. Razen tega je bila že pozna ura, dijakom pa je bilo zvečer po določeni uri (hora legalis) strogo prepovedano hoditi iz stanovanja, in še, bil je čas pred veliko nočjo, ko je bilo vsako veseljačenje prepovedano. Na novomeški gimnaziji smo bili vsi dijaki katoličani, na gimnaziji pa je imel zelo velik vpliv veroučitelj dr. Ciril Ažman. Naj omenim, da je bilo povsem drugače na gimnaziji v Murski Soboti. Tam sem imel med sošolci katoličane, protestante in jude. Vsi smo imeli verouk, vendar ločeno.

Sledila so zaslišanja. Seveda nisva izdala drugih udeležencev, najbrž pa tega niti niso resno želeli, da ne bi bil med krivci tudi kak dober dijak uglednih staršev. Najbolj je skrbelo Bojana Vandota, sina živinozdravnika, ki je bil dober učenec in po vojni odličen zdravnik otorinolaringolog. Kakšno kazen sva (Kastelic in jaz) dobila, se ne spominjam. Huje od tega pa je bilo, da so se profesorji spravili nad naju z nezadostnimi ocenami in sva oba padla. Nezadostno mi je dala v francoščini prof. Marija Kovačeva, vdova po odličnem novomeškem profesorju Jožetu Kovaču in sestra duhovitega humorista in skladatelja Marjana Kozine, čeprav moje znanje ni bilo slabše od tistih, ki so dobili zadostno. Nezadostno sem dobil še v nemščini, ki pa je res nisem znal, ker je profesor Janko Krajec zgrehnil poklic in po enakih merilih bi moralo dobiti nezadostno nad tri četrtnine učencev, toda profesor do takrat sploh ni dajal nezadostnih ocen. O profesorju Krajcu je znano, da ni znal vzpostaviti discipline in je svoj pouk neprestano prekinjal s prošnjami: "Tak dajte no mir!" Da pa se ne bi prijavil k popravnicama izpitoma, mi je dal nezadostno še profesor Janko Jarc, čeprav sem bil v vsem letu zgodovino vprašan le dvakrat in nisem nobenkrat dobil nezadostno. Ko je po maturi moj sošolec Milan Dodič očital profesorju Jarcu, da ni naredil lepo, da je meni dal nezadostno, se je ta izgovoril: "Veš, da so me drugi nagovorili." (Tako mi je povedal Dodič sam.) Moji starši so se temu čudili, saj sta oče profesorja Jarca in moj oče skupaj služila pred prvo svetovno vojno na orožniški postaji v Žužemberku, moj oče kot mlajši v podrejenem položaju. Morda bo to kdo nerad bral, saj je bil profesor Jarc kasneje ugledna in gotovo pozitivna oseba. Toda meni je storil resnično krivico. Čeprav je bila novomeška gimnazija na dobrem glasu, je bila v tistem šolskem letu (1934/35) gotovo prestroga. Saj so v osmem razredu vrgli nad 22 odstotkov učencev in bi jih najbrž še več, če se ne bi nekaj dijakov že prej umaknilo v Kočevje. Takrat je bil razrednik klasični filolog profesor Peter Prosen, ki nas je učil latinščino. Ko je bil naslednje leto v osmem razredu razrednik profesor Rudolf Bajželj, ni padel niti en učenec. Sicer pa se je nekaj dijakov že prej umaknilo na gimnazijo v Kočevje.

Ko smo po vojni na vsakih pet ali deset let praznovali obletnice mature, smo povabili vedno tudi te nekdanje sošolce. Od teh povojnih jubilejnih srečanj mi je najbolj v spominu pogostitev v gradu Otočec, kjer sta za plačilo poskrbela sošolca, ki sta bila takrat pomembna politična funkcionarja v Novem mestu, z utemeljitvijo, da smo se

med vojno (skoraj) vsi vključili v protiokupacijsko dejavnost. Naj navedem le nekaj teh sošolcev: France Pirkovič in Jože Borštnar sta odšla v partizane že leta 1941, po kapitulaciji Italije pa so odšli k partizanom pravkar diplomirani zdravniki Ivan Kopač, Marjan Morelj (ki je dosegel čin sanitetnega generala) in Stanko Pirc (katerega mati se je preživljala s prodajanjem suhe robe in je bil po vojni vojaški zdravnik – nevrolog). Sošolec Leon Otavnik je bil nekaj let po vojni kot oficir KNOJ-a na sumljiv način ustreljen (na lovu?) nekje v Vojvodini. Spominjam se, da sta osmrtnici zavzeli celo časopisno stran.

O sošolcu Ivanu Vasiču, sinu novomeškega odvetnika, je znana naslednja anekdota: Ko je Jovo (tako smo ga klicali) kot partizan prišel v neko vas, je rekel neki ženici: »Mamca, žejen sem!« Uslužna ženica mu je odgovarjala: »Tako bom prinesla vodo.« Jovo pa: »Mamca, saj nisem rekel, da sem umazan. Rekel sem, da sem žejen.« Jovo Vasič je bil po vojni profesor zgodovine, poročen na Bledu, kjer je tudi prežgodaj umrl zaradi ciroze jeter. Tudi že prej omenjeni Tone Kastelic z Muhabera je srečno preživel partizanska leta.

Moje delo za Osvobodilno fronto se je začelo že decembra 1941, ko sem po dogovoru organiziral tajni pouk za učence, ki jih je izključil iz gimnazije okupator, ker so 1. decembra demonstrativno med poukom vstali v spomin na predvojno Jugoslavijo, in sem na tej šoli od 4. do 7. razreda poučeval matematiko. O tem je novinar Miloš Jakopec napisal knjigo Demonstracija 1. decembra 1941 na gimnaziji.

Vrnimo se v šolsko leto 1934/35, ko nas je kar sedem dijakov ponavljalo osmi razred. Pri maturi junija 1935 sem si za tuji jezik izbral francoščino in brez težav uspešno maturiral. Maturitetno spričevalo smo dobili na velikem, trpežnem papirju. Še danes ne morem preboleti, da je bilo napisano v srbskem jeziku, v cirilici, z velikim napisom zgoraj SVEDOČANSTVO, seveda v cirilici. Tudi predmeti so bili napisani v srbsčini, samo z roko napisane ocene so bile v slovenščini.

Tule bom s svojimi spomini na francoščino skočil več let naprej. Ko sem po vojni poučeval matematiko na gimnaziji v Ljubljani, je bila moja direktorica Novomeščanka prof. Marija Kovač (Kozina). Nek gost si je zaželel ogledati naš pouk. Ker pa na tej šoli med predmeti ni bilo francoščine, ga je ravnateljica privedla k moji učni uri matematike v osmem razredu. Po uri me je ravnateljica vprašala, ali sva se z gospodom kaj pogovorila. Zavrnil sem jo: »Kako? Saj veš, da si mi v francoščini dala nezadostno.« Molče se je obrnila in odšla. Moj odgovor mi ni škodoval, saj sem po konferencah namesto ravnateljice za vso šolo delal statistiko, ki jo je zahteval zavod za šolstvo. Sicer pa so me čez dve leti (kljub ugovoru ravnateljice) premestili na Srednjo tehnično šolo, ker je od tam na lastno željo odšel eden od učiteljev matematike na srednjo tehniško šolo v Sarajevo (kjer so mu obljubili neko boniteto). Prof. Marija Kovačeva je bila sposobna in pogumna ravnateljica. V tistih letih se je marsikateri ravnatelj bal mladinske organizacije, čeprav je bil član komunistične partije (saj drugače ne bi bil ravnatelj). Ko so nekoč prišle učenke 8. razreda k ravnateljici in zahtevale, da jim zamenja nekega profesorja, ker niso zadovoljne z njim, se je ravnateljica zasmejala in jim rekla: »Ali mislite, da je profesor zadovoljen z vami? Potrpite drug z drugim in bo šlo!« ter jih je odslovila.

Ponavljjanje osmega razreda ni bila zame nobena tragedija. Dobil

sem nove sošolce in nove prijatelje. Z enim od njih, z Ivanom Kopačem, sva potem med študijem v Ljubljani skupaj prebivala v zasebni sobi dve leti, dokler ni odšel v Zagreb, ker takrat v Ljubljani še ni bilo popolne medicinske fakultete. Med vojno je bil dr. Kopač priljubljen partizanski zdravnik Pauček, po vojni pa ravnatelj bolnišnice v Celju, kjer je dobil več priznanj in postal častni občan Celja. Kot specialist za pljučne bolezni je veliko rentgeniziral in posledice so mu kmalu po upokojitvi prezgodaj skrajšale življenje.

Večino profesorjev osmega razreda imam v lepem spominu, zlasti prof. Marjana Dobovška, ki je bil odličen pedagog, poštenjak, človekoljub in športnik. Učil je zgodovino in zemljepis. Samo na profesorja slovenščine Srečka Baraga imam slabe spomine. Proti koncu šolskega leta me je vprašal o pesniku Simonu Jenku. Po nekaj stavkih sem povedal, da je Jenko napisal tudi pesem Naprej zastava slave. Tedaj je prof. Baraga zavpil name: "Kaj pa noriš! To je bil Davorin Jenko, ki je pesem uglasbil!" S tem me je zbehal, možgani so mi otrpnili in nisem znal ničesar več. Profesor mi je dal zaključno nezadostno. Pesem Naprej zastava slave je res napisal Simon Jenko, uglasbil pa Davorin Jenko. Postal sem žrtev njegovega spora z ravnateljem Ludvikom Vagajo, ker sta si bila politična nasprotnika in je Baraga vedel, da mi je ravnatelj naklonjen zaradi mojih dobrih ocen pri matematiki.

Na gimnaziji je delovalo tudi podporno društvo. V odboru so bili ravnatelj, veroučitelj dr. Ažman in zastopnik staršev. Ko je leta 1932 prišel za ravnatelja profesor Ludvik Vagaja, je v odbor za zastopnika staršev povabil mojega očeta, ker ga je poznal iz Murske Sobote. (Ko sem po vojni štirideset let poučeval matematiko, sem marsikateremu učencu dal nezadostno oceno. Nikoli pa nisem dal končne nezadostne ocene repetentu, ker bi mu s tem onemogočil nadaljnje šolanje.) Po končanem pouku sem se namesto za maturo moral pripravljati na popravni izpit iz slovenščine. Pred izpitom sem odšel k profesorji Baragi na dom, da bi se z njim pogovoril. Profesor mi je očital: "A sedaj si pa prišel k meni, prej je pa oče hodil k ravnatelju!" Pojasnil sem mu, da je oče hodil k ravnatelju le, kadar je bil povabljen na sejo podpornega društva. Pri popravnem izpitu sem tudi maturo uspešno opravil, kar sem že napisal. Ko sem se po vojni vrnil iz nemškega taborišča, sem nekje slišal, da se je profesor Baraga pred novo oblastjo umaknil v Trst.

V srednji šoli me je najbolj zanimala fizika. Nameraval sem se po maturi vpisati na katero od tehničnih fakultet. Tudi moj stric po materi je bil elektroinženir. Toda ena sama izjava je povsem spremenila moje gimnazijske namene. Kot osmošolci smo se neko nedeljo po maši, ki je bila takrat za dijake obvezna, sprehajali po trgu. K nam je pristopil France Strojina, doma iz Šentjerneja, ki je takrat na univerzi študiral kemijo.

Za Strojina sem prvič slišal pred štirimi ali petimi leti, ko nas je v 4. razredu nižje gimnazije učil kemijo profesor inž. Ivo Zobec. Ko je neki prej slab učenec znal, ga je profesor vprašal, kako to, da sedaj zna. Učenec je povedal: "Strojin me je instruiral." Tedaj je profesor vzkliknil: "Strojin?! To je pa svetla luč v kemiji!" Po vojni sem nekoč v časopisu bral, da je inženir Strojina dobil nagrado za inovatorsko dejavnost.

Študenta Strojina je takrat (spomladi leta 1935) zanimalo, kaj bomo študirali po maturi. Eden mojih sošolcev mu je odgovoril: "Rado bo

šel gotovo študirat matematiko." Tako je mislil, ker je vedel, da imam matematiko rad. Res mi je bila vsaka matematična ura v veselje in razvedrilo, odkar me je učil ravnatelj profesor Ludvik Vagaja. Toda Strojin je mojega sošolca zavrnil: "To pa ni kar tako. Na matematiko se jih vpiše po petnajst, toda že po nekaj mesecih profesor Plemelj večino odslovi in obdrži samo štiri ali pet." To me je spodbudilo, in v trenutku sem se odločil: Bom se pa res vpisal na matematiko in če me bo profesor odslovil, bom pa prestopil na tehniko. Tako sem se res v jeseni vpisal na Filozofsko fakulteto na matematiko. Prvo leto smo poslušali matematiko skupaj s tehniko. Bila nas je polna učilnica. Ko je profesor Plemelj že prvo uro ugotovil, da se nas je na matematiko vpisalo osemnajst, nas je takole nagovoril: "Nemogoče je, da bi Slovenija dala v enem letu osemnajst matematičnih talentov. Matematika je umetnost in kot ni vsak umetnik, tudi ni vsak za matematiko. Čez nekaj mesecev vas bom povabil na razgovor in komu bom svetoval, naj si izbere drug poklic, ker matematike ne bo končal." Res nas je profesor ob koncu prvega semestra povabil na razgovor, seveda posamezno, in preizkušal naš smisel za matematično mišljenje. Odslovil je deset kandidatov. Ne vem, kam so odslovljeni odšli. Dve dekleti sta odšli v Zagreb in tam končali matematiko. Ena je po vojni poučevala v Pulju, kjer je bil njen mož zdravnik, druga z nemškim priimkom pa je poučevala po vojni v Celovcu. Kamničan Tone Pogačnik je predsedlal na gradbeno tehniko in je bil po vojni gradbeni inženir pri Pionirju v Novem mestu.

V začetku naslednjega šolskega leta je drugi profesor, dr. Rihard Zupančič, na podoben način odslovil še tri. Tako nas je od osemnajstih vpisanih na matematiko ostalo le pet. Ko je po vojni zaradi povečanega števila srednjih šol primanjkovalo učiteljev matematike, so profesorju Plemlju očitali, da je bil prestrog. Marsikje so morali matematiko poučevati nestrokovnjaki. Sedaj ni več te zadrege. Tako sem postal srednješolski učitelj matematike, po potrebi tudi fizike, in nikoli nisem tega obžaloval. Rad sem opravljal ta poklic. Če je bil med dobrimi učenci kakšen velik matematični revček, ga nikoli nisem žalil, kot se je to meni zgodilo pri francoščini.

Naj navedem iz gimnazijskih spominov še en doživljaj. Menda v 6. razredu nas je učil kozmografijo profesor, ki mu to ni bila stroka. Ko smo obravnavali navidežno gibanje sonca, je rekel: "Sonce vzhaja na vzhodu, luna pa na zahodu." Te trditve nisem mogel molče prenesti. Vstal sem in ugovarjal: "Tudi luna vzhaja na vzhodu, toda vsak dan petdeset minut pozneje kot prejšnji dan." Tedaj je profesor začel vpiti name in na ves razred. Spominjam se le njegovega končnega stavka: "Še pa sem spoznal lumparijo tega razreda!" Ker je profesor večkrat izgovoril besedi "Še pa ..." smo ga učenci med seboj imenovali "Profesor Še-pa". Kadar sem bil vprašan, to pa je bil zelo redko, sem pri tem predmetu vedno dobro odgovarjal. Ob koncu leta mi je dal prav dobro. Najbrž bi komu drugemu dal odlično.

Na začetku sem omenil odlično učenko Jožico Straškovo. Ker je njena življenjska pot zanimiva, bom napisal o njej nekaj stavkov. Bila je najmlajša od treh otrok takrat že pokojnega dr. Straška, ki je bil pred prvo svetovno vojno zdravnik v novomeški ženski bolnišnici. V gimnazijskih letih je bila Jožica pri sokolski telovadbi voditeljica naraščajnic. V zadnjih razredih gimnazije je bila v najtesnejšem prijateljstvu s sošolcem, lepim fantom in odličnim nogometašem. Skupaj sta se učila in pomagala mu je, da je uspešno opravil maturo.

Po maturi pa njen fant ni več prenesel premočnega vodenja, morda tudi odgovarjanja od nogometa, in je stike prekinil. Zelo je bila nesrečna, zelo je trpela. Po končanem študiju matematike na Filozofski fakulteti je poučevala na ženski gimnaziji v Ljubljani. Učenke in starši so jo imeli zelo radi. Ne vem, kdaj in zakaj se je odločila za arhitekturo in čez nekaj let je postala diplomirana inženirka arhitekture in pustila službo profesorice. Po diplomi iz arhitekture je odšla na prakso na Nizozemsko v veliki projektivni biro v Amsterdamu. Mogoče jo je tja vleklo zato, ker je vedela, da se je njen nekdanji fant kot oficir kraljeve vojske, po razpadu Jugoslavije leta 1941, zatekel na Nizozemsko. Ko je morda deset ali več let pozneje prišla iz Amsterdama za nekaj dni v Slovenijo, sva se slučajno srečala v Ljubljani in takrat mi je pripovedovala, kako je prišla v veliki projektivni biro v Amsterdamu prav na veliki državni praznik, ko noben od uslužbencev ni delal. Med hojo po hodnikih stavbe je prišla do sobe glavnega direktorja in vstopila. Za mizo je sedel direktor, ki je edini ta dan tudi delal. Na delovni dan ne bi nikoli prišla tako daleč, ker bi jo že zdavnaj ustavili in jo nekam dodelili, pač v skladu z napotnico, ki jo je gotovo imela. Direktor se je spustil z njo v pogovor, najbrž v francoščini, ki jo je Jožica dobro obvladala. Lepo dekle je na direktorja napravilo dober vtis. Zanimal se je za študij arhitekture pri nas. Ko je slišal, da imamo tukaj tudi opisno geometrijo, je rekel, da to njegovi inženirji premalo poznajo, in jo vprašal, ali bi imela za njegove inženirje tečaj opisne geometrije. Tako je Jožica Straškova ostala v Amsterdamu, kamor se je zopet vrnila po najinem srečanju. Za njeno nadaljnjo usodo ne vem. Domnevam, da se ni nikoli poročila. Njen nekdanji sošolec se je več let pozneje, že nekoliko postaran, poročen z neko Jugoslovanko, vrnil v Jugoslavijo, kjer je čez nekaj let umrl.

Že na začetku sem omenil, da je bil dijak novomeške gimnazije tudi sodnikov sin Rado Luznar. Čeprav ni maturiral v Novem mestu, ker se je družina prej preselila, najbrž v Ljubljano, bom tu opisal, kako in zakaj je Rado med vojno postal žrtev poklica in okupatorja. Po maturi je študiral elektrotehniko in postal diplomirani inženir elektrotehnike in strokovnjak za radio. Kmalu po italijanski okupaciji Ljubljane in dela Slovenije je Luznar preko inženirja Miloša Breliha od Osvobodilne fronte dobil naročilo, naj izdela radijski oddajnik. To mu je s sodelavcem tudi uspelo. Ta oddajnik "Kričač" je potem z različnih lokacij obveščal Ljubljančane o političnih in vojnih dogodkih. Prenehal je, ko je le za las manjkalo, da ga niso Italijani s pomočjo nemških strokovnjakov odkrili. Ko je okupator nekega dne v nekem delu Ljubljane zopet izvajal racijo, lovil in zapiral na cesti, je Luznar iz strahu pred aretacijo prišel bežati in okupatorski vojak ga je ustrelil v hrbet in ubil. Tako nekako mi je po vojni pripovedoval njegov sošolec z univerze, inž. Magajna, ki se Luznarja spominja kot razmišljujočega samotarja.

Iz mojih gimnazijskih let bi lahko napisal še marsikaj zanimivega in smešnega. Pa mi je nekaj tega objavil že prizadevni novinar Slavko Dokl v anekdotah, zato tega tu ne bom ponavljal.

Vedrana Rudan
Prevod: Barica Smole

NA NEBEŠKEM SODIŠČU

Odlomek iz knjige *Ljubezen na zadnji pogled*

Vedrana Rudan je hrvaška pisateljica, rojena leta 1949 v Opatiji. Je kolumnistka tednika Jutarnji list. Njen prvi roman Uho, grlo, nož je bil na Hrvaškem in v Srbiji uspešnica, preveden je bil v mnoge jezike, po njem sta bili narejeni dve gledališki predstavi: v beograjskem Ateljeju 212 in v zagrebškem Teatru 101. Preveden je v mnoge jezike. Njen drugi roman, Ljubezen na zadnji pogled, ki je tudi izšel v Beogradu in na Hrvaškem, se prav tako kot prvi tudi loteva aktualnih družbenih tem, predvsem nasilja, tudi nad živalmi, in je ostra obsodba lova. Brez olepševanja in prizanašanja razgalja tisti odnos med zakoncema, ki je podoben odnosu med gospodarjem in psom, odnos peklenske gugalnice. Brezkompromisna in brez dlake na jeziku je v javnem življenju tudi, ko ne piše: tako je hrvaškemu politiku, ki je tepel ženo, v odmevni oddaji Latinica ves čas kazala hrbet, in ko je spretno pleteničil, protestno zapustila studio.

V Ljubezni na zadnji pogled junakinja pričakuje poslednjo sodbo, ker misli, da je ubila moža; in ker se na najvišjem sodišču ni mogoče lagati, njen zagovor temelji na čisti resnici. Temu je prilagojen tudi avtoričin slog, ki skuša biti čimbolj verističen. Skozenj veje obsodba dvoličnosti, tako na osebni kot na družbeni ravni.

Roman bo izšel letos pri založbi Goga.

Jaham na oblaku, gugam se kot pijana kurba v kavbojki. Nihče me ne priganja, ne strelja name, nikjer ni ne salona, ne strank, ne kolegic, ni sonca in ne kaktusov. Prav zares se majem. Na bruhanje mi gre, želodec se mi obrača, levo, desno, gor in dol. Nebo je modro. V daljavi vidim debelo, dolgo, plastično rdečo vrv. Na njej visi belo perilo, plahuta v vetru. Poleg se suši tudi par belih, pernatih kril. Kristus, saj to je reklama za pralni prašek. Vsak večer jo vidim na televiziji. Belo perilo in bela krila se sušijo na nebu. Vse je slepeče belo, ker je oprano z arielom. Tudi angeli uporabljajo ariel! Na nebu sem! Jaham v reklami! Ampak jahati v reklami, biti v njej ... Že razumem! V peklu sem! Peklenska jahalka sem! Tako bom jahala večno in obžalovala, kar sem zagrešila na Zemlji. Kaj pa obramba? So mi sploh sodili? Niso! Sem samo v čakalnici. Ko čakam, ne sedim na leseni klopi, temveč jaham puhastega konja. Čakam na poslednjo sodbo, ki je niti primerjati ne smem z ono na Zemlji. Počakati moram, da me pokličejo. Ko me bodo, bom šla v razpravno dvorano in povedala, da nisem kriva. Nisem kriva, res nisem! In kako se je to sploh zgodilo? Gospoda, takole je bilo:

Budilka je zvonila ob dveh zjutraj. Poudarjam, da je zvonila natanko ob dveh zjutraj. Gospodje sodniki, če še ne veste, na lov se gre zgodaj. V gozdu moraš biti, preden se zbudi. Če bi šel šele takrat, ko se ptice prebudijo, bi bilo prepozno. Ob dveh zjutraj je torej zazvonila budilka. Bil je v kopalnici. Slišala sem, kako kašlja in pljuva v umivalnik. Hrk, hrrk. Povedala vam bom nekaj o stanovanju, v katerem sva bila, on v kopalnici, jaz pa v spalnici. To je dvosobno stanovanje, ima dnevno sobo in je zgrajeno iz betona. Kupila sva ga, ne spominjam se več katerega leta, na kredit; obresti so bile fiksne, triodstotne, bili so dobri časi. Devizne klavzule ni bilo. Po nekaj letih nama je banka odpisala posojilo, pojedla ga je inflacija. Spominjam se, kako sva hodila na gradbišče in gledala, kako raste najino betonsko gnezdo. Čudovit občutek je, ko iz nič nastaja dom. Oh, oh! Ko je bila stavba končana, jo je bilo treba očistiti. Vstopila sva v najino stanovanje in gledala, kako delavec najinih let drgne železno ograjo. Menda je bil Bosanec. Strmela sem v njegov rjavi tilnik, klečal je na ploščicah, zapomnila sem si njegov naglas, ni se ozrl, samo dve ali tri besede je rekel. Nikoli ne boš živel v takem stanovanju, sem pomislila, medtem ko sem opazovala, kako je drgnil rjo z železnih prečk. Vsak mesec boš pošiljal drobiž v Bosno in po kakšnih tridesetih letih se boš vrnil v kraje bogu za hrbtom, tja, od koder si prišel. Tam boš preživel preostanek življenja z ženo, ki mesta, v katerem si pustil svoje življenje, niti videla ni. Nisem si mislila, da bo vojna, zaradi katere se mu je vse to zgodilo, mnogo prej. Čisto razločno ga vidim pred seboj. Čepi na najinem balkonu in z gibi, podobnimi onanistovim, z nekakšno žičnato rečjo struga prečko: gor, dol, gor, dol. Naslonjena sem na moževa trdna ramena in se res dobro počutim. Bosanec drgne kurca, ki ni kurec, in naju gleda postrani. Morda bi morala pojasniti, zakaj sem se počutila tako dobro, ko sem gledala reveža, ki je klečal in čistil ograjo mojega balkona. Če me režete, ne vem. Vidite, morda je prav to bistveno. To verjetno veliko pove o meni. O bitju, ki opazuje tuje trpljenje in nesrečo in uživa v tem. Ampak, gospodje sodniki,

pozabite prosim, kar sem rekla o ubogem Bosancu, zbrišite to s traku, sploh ni pomembno. Kakšno zvezo ima ubogi Bosanec s tem, da sem ubila moža?

Če sem ga hotela spraviti v službo, moža namreč, sem ga morala nežno buditi; tresla sem ga in mu prigovarjala: zvonilo je, prosim te, šest je, sedem je že, osem ... Renčal je, naposled vstal, se odhrkal, poscal, oblekel in že ga ni bilo. Ste opazili, da je moj glas živčen? Vsi hodimo scat, vsi zjutraj pljuvamo v umivalnik, ampak to nas ne določa. Namenoma poudarjam, kako se je odkašljeval in kako je bilo slišati njegov temno rumeni, malce smrdljivi curek. Rada bi, da bi si o njem ustvarili čim gršo podobo. Rada bi, da bi ga videli kot grobega samca, ki si mogoče ni niti dobro otrešel tiča, preden ga je potisnil nazaj v hlače in potem izginil skozi vrata.

Namenoma to počnem. Ubila sem ga in kot vsi morilci tudi jaz mislim, da bo moj zločin videti manj strašen, če žrtev pljuva, riga in si ne umiva kurca. Kaj hočete, vsi morilci smo enaki. Želimo, da bi nam odpustili tisto, kar se odpustiti ne da. Vem, da ste prebrisani, zato ne kalkuliram, ampak se z vami pogovarjam odkrito. To seveda ne pomeni, da se ne poskušam izviti. Tudi ne pomeni, da ne lažem in ne govorim po resnici tako, da je resnica videti kot laž in laž kot resnica. To je v redu. Mislim, da je v redu. Vsak opravlja svoj posel, vi mi boste sodili, jaz pa se bom branila. Vedite, da se bom branila sama, saj po nebu očitno ne jahajo odvetniki. Moram biti kratka, jedrnata in jasna, ne smem ovinkariti, da vam ne popusti pozornost; potem bi mi odmerili večjo kazen, kot jo v resnici zaslužim, dolgovezni morilci nastradajo, ker pripovedujejo na dolgo in na široko. Sodniki nikoli nimajo časa, delajo na normo, ne zanimajo jih podrobnosti. Morilci pa mislijo – tudi jaz mislim, prav zares – da so podrobnosti najpomembnejše. Če ne bi bilo podrobnosti, govorim o sebi, o svojem primeru, ga ne bi ubila. Utrgalo se mi je zaradi malenkosti. Vidite torej, da je že začetek zapleten. A naj se vrnem k bistvu, povsem odkrita bom. Moj mož, moj pokojni mož, je strašno rad spal, kadar je moral na delo, in jaz sem ga morala takrat buditi. Moj mož, moj pokojni mož, je imel rad lov. Ko je odhajal loviti, je on budil mene. Tako je to bilo.

Sovražila sem zgodnje vstajanje, to sem vam že povedala. Vstala sem, se namazala s smrdljivo tekočino proti komarjem in klopom in gola čakala, da pride iz kopalnice. Prišel je v sobo. Naj skuham kavo? Skuhaj, sem rekla in bila vesela, da je bil dober. Šla sem v kopalnico in se požnurgala. Moj curek je bil tanjši, tišji in svetlejši. Nisem se odkašljala v umivalnik, ne, umila sem si zobe in se pogledala v ogledalo. Videla sem svetel obraz, visoke ličnice, modre oči in svetle lase. Pogledala sem zobe, bili so lepi. Moj vrat je bil lep, dolg in tenak. Gola sem se vrnila v sobo. Pogledal me je, tako kot mož pogleda ženo takrat, kadar si je ne želi ne vzeti ne užaliti. Ni mi rekel, da mi joški visijo, da bi morala telovaditi, da sem presuha. Razumete? Pogledal me je brez kakršnegakoli namena, kar tako, ker sem bila pač gola v sobi. Oblekla naj bi se in šla z njim na lov, tisti lov, ki ga je imel tako rad, jaz pa sem ga sovražila iz vsega srca, lov namreč, o lovu govorim. Ob takšnih priložnostih je bil moj mož, reči hočem, moj pokojni mož, vedno spodoben. Oblekla sem dolge bombažne spodnje hlače, majico z dolgimi rokavi, temno zeleno srajco, temno zelene hlače in debele dokolenke in odšla v kuhinjo. Sedla sem za mizo. Prišel je za mano, skuhal kavo in me pogledal v oči. Raztegnil

je usta in se nasmehnil, imel je prekrasne temno sive oči. Tiho sva se obula na hodniku, jopiča sva nesla v roki, prav tako nahrbtnika in puški. Odšla sva potihoma in sedla v avto. Vozila sva se in vozila, napravila sva šestdeset kilometrov. Cesta je bila prazna, na njej ni bilo niti osebnih avtomobilov niti kamionov. Zapeljala sva z nje, se kakšnih deset kilometrov še vozila po neasfaltirani poti, se ustavila, izstopila, razgrnila odejo in sedla. Prisluhni gozdu, je rekel, poslušaj ga. Sedela sem na odeji, naslonjena na avto, bila sem čisto pri miru, vedela sem, da moram biti čisto pri miru. Čeprav je rekel, naj poslušam gozd, nisem smela reči, da ga sicer poslušam, ampak da ne slišim čisto nič in da bi rada spala, da nimam rada hoste. Ah, ne, sedela sem tam in poslušala gozd, zaprla sem oči, kot da ga zares poslušam. Mogoče je šumelo listje, mogoče so pokale veje, verjetno je skovikala sova, ob treh zjutraj to sove počnejo, morda je trgala ubogo miš; ampak jaz vsega tega nisem slišala. Sedela sem čisto tiho in se strašansko trudila, da ne bi zaspala. Enkrat sem že, pa ne bi rada, da se mi to še kdaj zgodi. Zaspala si, je rekel takrat. Ko sem zamižala, je bila noč, ko pa sem odprla oči, je bil že dan. Nisem mogla reči, da nisem zaspala. Zakaj hodiš na lov, če te to ne veseli? Veseli me, sem rekla, zelo rada grem, verjetno sem bila zaspala, ali pa je bilo preveč tiho. V hosti nikoli ni tiho, je odvrnil, hosta živi, ima svoje življenje, človek jo mora ljubiti, če ji hoče pravilno prisluhniti, nekateri ljudje sploh ne marajo gozda. Rada imam gozd, sem rekla hlastno, nemirna postanem, kadar začne analizirati moje ravnanje. Bi se rada vrnila? Ne, sem rekla, ne, ne, zakaj bi se, dan je že, greva ... Vstala sva, tistega jutra namreč, ko sem zaspala v gozdu, splezala sva na drevo in čakala divje prašiče in čakala in čakala ... Ali pa se mi je samo zdelo, da čakava nanje. Niso prišli, čeprav bi morali, vedela sva, da se pasejo tam in rijejo za želodom. Verjetno sva sedela na hrastu, tistega jutra namreč, ko sem zaspala v gozdu, želod namreč raste na hrastu. On je držal bokarico, to je draga in nevarna puška. Če bi prašiči prišli, ne bi imeli nobene možnosti. Ob takih priložnostih je vedno kakšnega ustrelil, spravila sva ga na avtomobilski prtljažnik, male prašičje oči so ostale odprte. Odpeljala sva se do lovske kočice, tam so naju čakali drugi lovci, eden je drl živali, drugi pa so kadili, pili in ga gledali. Nekdo je z velikanskim nožem našemu prašiču odrezal glavo, obrisal kri in jo izročil lovcu-morilcu. Ta je potem to krvavo glavo v polivinilasti vrečki v nahrbtniku odnesel na balzamiranje. Ko je preparator opravil svoje, je lovec glavo pazljivo položil na zadnji sedež avtomobila in jo odpeljal domov, kjer jo je z velikanskimi vijaki pritrdil na steno v dnevni sobi. In vsakič, ko je kdo vstopil v ta prostor, naj bo sosed ali gost, je lovec vprašal: Sem vam že povedal, kako je to prase nehalo tlačiti travo? Tudi najboljše kose mesa je dobil morilec. Vse drugo se je prodalo ostalim lovcem po zelo, zelo ugodni ceni. Morilcu je pripadal tudi pršut. Merjaščev pršut je nekaj najboljšega. Kar topi se v ustih, če človeka seveda ne moti postopek spreminjanja živega prašiča v suho meso. Tistim, ki se jim takrat, ko se oblikujejo, pred očmi prikazujejo lovci na vejah, ki merijo na kruleže, tisti imajo pač težave s pršutom. Jaz sem bila ena izmed njih. Jasno mi je, da olepšujem svojo podobo, da se kažem kot občutljiva outsajderka, ki je morala sedeti na veji. Pa sem res morala? Cele ure sva sedela na drevesu tistega jutra, ko sem v gozdu zaspala. Prašičev pa ni in ni bilo. Odšel je v avto po drugo puško. Čakala sem ga tam na veji. Potem je sedel in pomeril. Bum, bum, bum, bum. Po gozdu je odmevalo, ptice so

prestrašeno vreščale. Šoje so padale z vej. To so lepe ptice, oglašajo se s kraaa, kraaaa, njihova peresa so temno modra, črna in indigo modra. Imajo pisan rep. Splezala sva dol, pobrala sem mrtve ptice in jih strpala v njegov nahrbtnik. Mrtve ptice niso užitne, pa tudi bogve kakšna trofeja niso, streljal jih je za vajo, potem pa jih je odvrget. Za to je izbral vedno drug zabojnik: za steklo, plastiko, za star papir. Pri tem si je predstavljal obraze smetarjev, ki bodo med plastičnimi steklenicami od kokakole našli suha, siva, pernata trupelca majhnih ptic. Vedno, kadar je pomislil na ta prizor, se je nasmehnil. Tudi jaz sem se mu nasmehnila, kadar sem zaslutila, da misli na to. Da bi majhne, mrtve šoje postale velika tema – tega res nisem potrebovala. Ko sva tistega dne, ko sem v gozdu zaspala, splezala s tistega visokega drevesa, me je gledal postrani in počutila sem se zelo krivo. Če ne bi bila zaspala in bi še pravočasno splezala na drevo, bi bilo vse drugače. Prišla sva domov in drug drugemu mazala klope na trebuhu in hrbtu. Dihajo skozi rit in če jih namažeš z oljem, se zadušijo in potem jih lahko odstraniš s pinceto. Klopi se mi gnusijo, ne morem povedati, kako se mi obrača zaradi njih. Če ljubiš lovca, moraš klopom mazati riti. Četudi bi mi nekdo rekel, da imam vso pravico, da ne grem v hosto, tega ne bi storila. Da bi potem šel sam?! Zelo mi je bilo všeč, ker je natanko vedel, kaj hoče. Nisem ga hotela samega pustiti v gozd. Bala sem se, da bo razmišljal, medtem ko bo čakal čekanaste merjasce in meril na ptice pevke. Ej, moja draga ne mara hoste! Kaj mi bo taka punca! Jebenti, pa življenje s tako babo, ki ne mara mrtvih ptic pevk. Življenje brez lovca na divje prašiče si sploh nisem mogla zamisliti. Nisem si mogla predstavljati življenja brez morilca ptic pevk. Brez njega bi ostala brez moškega, partnerja, samca, bodočega moža svojih otrok. Sama. Če ne bi šla v hosto, bi to pomenilo, da moram znova na lov. Ta namreč ni bil moj prvi. Zato sem bila že preveč utrujena. Naj bi spet začela loviti, zdaj, pri sedemindvajsetih? Kaj ujeti, koga začopatiti, kje je najboljšo lovišče, katero puško naj si opasam, kaj naj ljubim, da me bo bodoči plen ljubil? Ta ima rad lov. Vsi ga pa ne marajo. Komaj sem se navadila vstajanj ob treh zjutraj in nošnje puške na rami. Kaj pa če bi bodoči plen hodil na ribolov na razburkano morje? Ne prenašam ga, res ne, prav sovražim ga. Nikakršnega morja ne maram. Ne ko je mirno ne takrat, ko piha jugo, in ne, ko vleče maestral. Sovražim morje na televiziji in na filmu. Ne maram niti temnih, valečih se valov, ne morja med barko in kopnim. Sovražim morje in sovražim ribiče. Vem, da so na svetu tudi moški, ki so lepo doma, gledajo nogomet, berejo in poslušajo glasbo. Taki so mi všeč! Ampak taki verjetno pijejo pivo, to se mi pa gabi. Morala sem ujeti samca, lovca, ribiča, pivca piva. Zato sem šla na lov. Nisem se preveč smilila sama sebi. Pa kaj, če ne vstajam rada prezgodaj, če ne grem rada v gozd, če ne maram lova? To je lahko samo obdobje v mojem dolgem življenju. Če bo edino, bom sčasoma morda vzljubila klope, te ogabne živalce, lovec bo pa le za vedno ob meni. Ljubezen je tudi sposobnost, da se spreminjaš, lovec te bo nazadnje le pogladil po goli riti in ti rekel, da je to tisto tapravo. Ko sva prišla iz hoste in mi je uspelo po listju stopati tako, da ni zašumelo, me je nagradil s kurcem. To je bil čudovit občutek. Bila sem dober pes in dobila sem kost. A kako je, če si pes? To res ni kakšna kunšt, če imaš koga rad, si pes, če ga nimaš, si gospodar. Kako se iz psa preleviš v gospodarja? Vprašanje je smiselno le, če si pes želi postati gospodar, gospodar pa pes. Ampak to se ne dogaja. Kako pa je biti gospodar in hkrati imeti

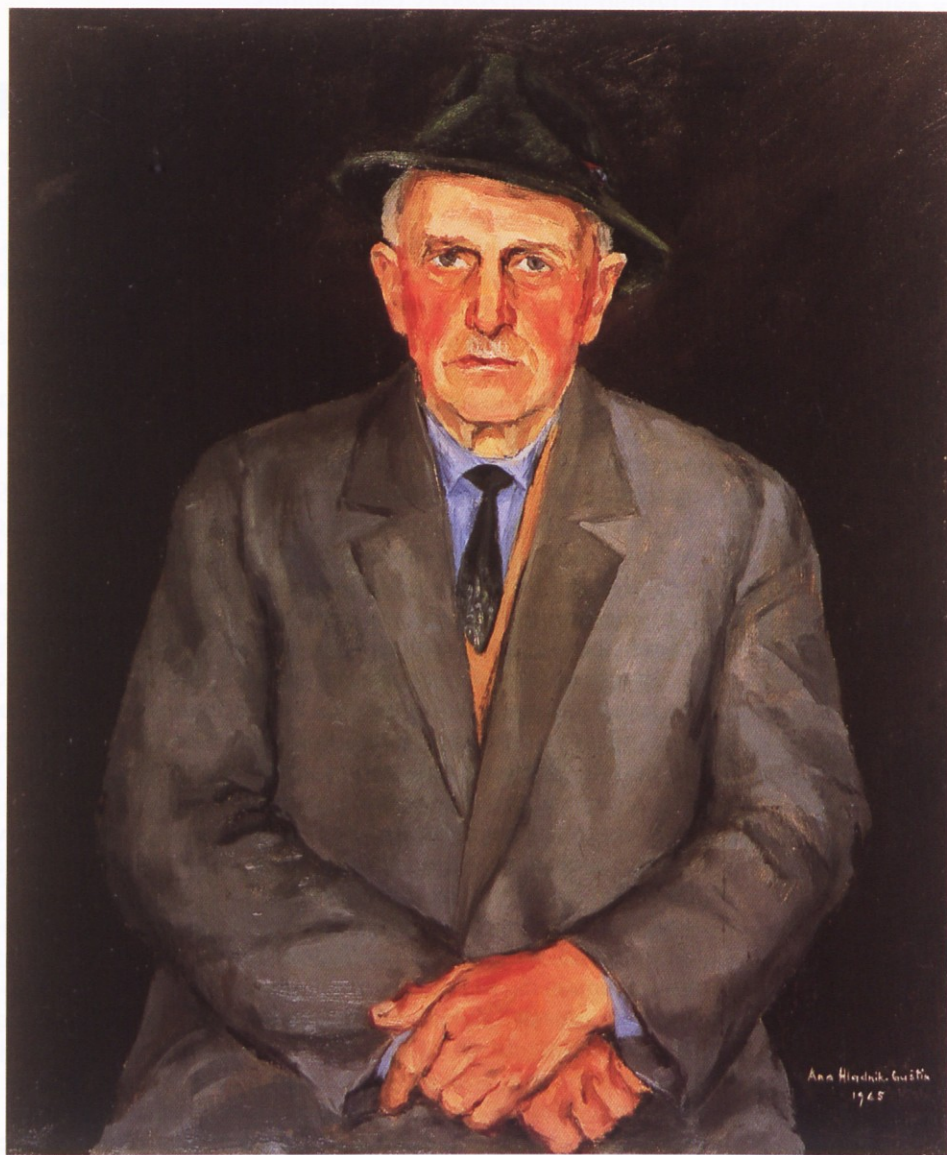
Vedrana Rudan
NA NEBEŠKEM SODIŠČU
Odlomek iz romana
Ljubezen na zadnji pogled

rad? Kako biti pes in ne imeti rad? Lahko skupaj živita dva gospodarja? Pa dva psa? Kakšna nora zveza bi to bila! Oba bi lovila palico. Kdo bi jo pa metal? Kakšna vprašanja! Nekdo vendar mora metati palico! Za zvezo vendar morata biti dva: pes in gospodar. Vsaj tako se mi je zdelo, dokler se mi ni posvetilo, da se mi ne da tekati za palico. Pa tudi gospodarica nisem hotela biti. Preprosto sem želela samo ven iz te zgodbe. Zgodba mojega življenja je zgodba o tem, kako priti ven.

Ana Hladnik Guštin: DEKLICA,
akvarel in kreda

LITERATURA
Rast 1 / 2005

Ana Hladnik Guštin: STRIC JURIJ, 1965, olje platno, 65 x 54 cm

Marijan Dović

JANEZ TRDINA IN NJEGOVA VLOGA V RAZVOJU SLOVENSKEGA LITERARNEGA SISTEMA

¹ *Bajke in povesti o Gorjancih* so še vedno najpopularnejše Trdinovo delo, o tem pričajo številne izdaje izborov in ponatisov. Med njimi naj omenim jubilejni izbor devetih bajk, ki so tik pred izidom pri novomeški založbi Goga. Gre za bibliofilsko izdajo z mojstrskimi barvnimi fotografijami istoimenskega cikla novomeškega fotografa Boruta Peterlina, bajke pa so prvič doživele angleški prevod, ki je delo Maje Visenjak – Limon in Davida Limona.

Janez Trdina, čigar delo je neločljivo povezano z Dolenjsko, danes upravičeno velja za eno najzanimivejših kulturnih in pisateljskih figur druge polovice 19. stoletja. V času, ko se bližajo njegovi jubileji – 29. maja 2005 beležimo sto petinsedemdeset let, odkar se je avtor znamenitih *Bajk in povesti o Gorjancih*¹ rodil v Mengšu, 14. julija 2005 pa bo minilo natanko sto let, odkar je umrl v Novem mestu – se je mogoče vprašati, kakšno je stanje poznavanja, razumevanja in vrednotenja Trdinovega dela danes. Pri tem gre po eni strani za vprašanje, ali je Trdina pripuščen med tiste »elitne« avtorje 19. stoletja, ki jih imamo za najpomembnejše za razvoj slovenske literature in kulture, torej v družbo Prešerna, Tavčarja, Jurčiča – na to vprašanje vsaj deloma pritrdilno odgovarja dejstvo, da je njegov opus izšel v kanonizirani zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*. Morda bo nadaljnji del tega odgovora priskrbelo odločitev, ali je Trdinova obletnica primerna za status državne proslave, kot je bila nedavno Kosovelova? O tem, zakaj bi bilo to smiselno in upravičeno, smo pisali že v prejšnji *Rasti*. Pač pa se moramo vprašati tudi, ali ni že čas, da Trdinovo delo znova vzame v pretres stroka, pa ne le literarna, temveč tudi etnološka, antropološka, kulturološka – vsaka od njih utegne v bogatem Trdinovem opusu najti nove izzive: konec koncev smisel tradicije ni, da se njene sistematizacije in vrednotenja za vselej *konzervirajo*, temveč jih je – v luči novih časov – potrebno vedno znova *revidirati*. V tem smislu je mogoče že najaviti jubilejno znanstveno monografijo o Trdinu, ki jo pripravlja skupina strokovnjakov in naj bi izšla v prihodnjih mesecih kot rezultat sodelovanja med novomeško Založbo Goga, novomeško in mengeško občino ter literarnim inštitutom ZRC SAZU. Morda bo s to publikacijo postavljen nov mejnik tudi pri ocenjevanju Trdinovega dela in njegovih številnih prispevkov k slovenski kulturi, ki so ravno zaradi svoje pestrosti tako mnogoteri, da jih ena stroka nikdar ni mogla v celoti zajeti in se jim je morda res najustrezneje približati interdisciplinarno.

Pričujoča razprava seveda ne more zajeti celotne problematike, ki se zdi v zvezi s Trdino zanimiva z današnje perspektive. Zajame lahko kvečjemu tiste vidike, ki so se zdeli relevantni njenemu avtorju – v okviru obsežnejše raziskave razvoja vloge literarnega ustvarjalca v slovenskem literarnem sistemu. To pomeni, da je Trdina postavljen v širši kontekst razvoja celotnega literarnega sistema, ki ga opredeljuje interakcije med štirimi delovalnimi vlogami: literarnim proizvodnjem,

2 Omenjeni vidiki doslej niso bili deležni posebne pozornosti, saj jih je mogoče uzreti kvečjemu z novih razgledišč, ki jih zarisujejo sodobnejše smeri v literarni vedi, predvsem empirična literarna znanost in sistemska teorija.

3 Gre za temeljno konvencijo, ki v diferencirani družbi zaznamuje posebno »pravila igre«, ki veljajo za literarni sistem – seveda ko ta doseže stopnjo avtonomnosti. Njeno temeljno določilo je opozicija do sicer veljavne »dejstvene« konvencije: preprosto rečeno, estetska konvencija dovoli, da literatura »laže«, in hkrati omogoča prejemniku, da to »laž« sprejema kot tako in jo vrednoti z estetskimi, ne pa »stvarnimi« merili. Poleg estetske konvencije je za sodobne literarne sistem določujoča še polivalenčna, ki omogoča, da različni prejemniki svobodno ustvarjajo različna razumevanja in interpretacije literarnih del. Medtem se na primer znanost trudi, da bi bili njeni izsledki karseda monovalenčni (prim. Schmidt 1980).

posredovanjem, sprejemanjem in obdelovanjem (kritiko, predelavami, kanonizacijo ipd.). Pri tem se je ob Trdinu pokazalo več zanimivih potez: ena od njih je negotovost avtorja pri uveljavljanju značilnih konvencij, ki veljajo v neodvisnem, avtonomnem literarnem sistemu, odraža pa se v nejasno postavljenih mejah med literarnim in neliterarnim, med zgodovinskimi dejstvi in fikcijo – skratka v neartikularanem odnosu med folkloro in literaturo. Druga pa je povezana z njegovim »triumfalnim« vstopom v literarno areno z *Bajkami in povestmi o Gorjancih*, ki jo je posredno omogočil razmah literarnega časopisja in posredniške funkcije nasploh, torej založništva, novinarstva in posledično seveda literarne kritike.²

Takoj je treba poudariti, da Janez Trdina (1830–1905) v primerjavi z drugimi pomembnimi pripovedniki druge polovice 19. stoletja, kot so Jurčič, Stritar ali Tavčar, ni bil izrazito dejaven pri razvoju literarnega sistema. V petdesetih letih je sicer posegal v aktualne kulturne polemike o razvoju medijev in potrebnosti političnega časopisja v slovenskem prostoru. Še bolj je z vidika literarnega sistema zanimiva Trdinova intervencija v nastajajočo literarno kritiko, njegov študentski spis *Pretres slovenskih pesnikov* iz leta 1850, ki je povezan tudi z začetki literarne zgodovine in vzpostavljanja literarnega kanona pri nas. Vendar se je Trdina kasneje umaknil in se šele v osemdesetih vrnil v literarno areno, tokrat skoraj izključno prek možnosti, ki so jih ponujali nastajajoči literarni časopisi, predvsem *Ljubljanski zvon*.

Trdinov primer postane zanimiv, če ga opazujemo z vidika vzpostavljanja estetske konvencije.³ Ob njegovem besedilnem opusu se kaže neka negotovost pri uveljavljanju konvencij, s katerimi naj bi diferenciran literarni sistem v nenehnem procesu izmenjave vzdrževal sistemsko mejo z drugimi družbenimi sistemi. To značilnost je mogoče pripisati eni od temeljnih strukturnih potez nastajajočega slovenskega literarnega sistema, navezi literarnega projekta z nacionalnim, ki jo lahko opazujemo že od razsvetljenstva dalje. Naveza, ki je bila tedaj eden od sprožilcev in celo razvojno gibalno literature, je proti koncu stoletja začela hromiti nadaljnjo avtonomizacijo sistema: literatura se iz nje ni hotela, zaradi političnih okoliščin pa bržkone niti ni mogla izviti.

Če bi Trdinovo delo hoteli označiti z enim samim pojmom, bi bil bržkone najustreznejši »nacionalizem«. Že Trdinova mladostno zaletava *Zgodovina slovenskega naroda* je tesno povezana s potrebami legitimiranja nastajajoče slovenske politične elite. Celoten Trdinov opus je zaznamovan z nacionalističnim moralizmom, ki pogosto »moti« današnji občutek za literarno. Z vidika avtonomije deluje naveza med literarnim in nacionalnim tudi v konfliktnih med pisavo in njenim odnosom do zgodovinske resničnosti. Pot avtonomizacije literature, na katero je odločno stopil Prešeren, se pri Trdini nadaljuje negotovo, »literarnost« kot temeljna kategorija, s katero naj bi se v avtonomnem sistemu določala pripadnost ali nepripadnost sistemu, še nima jasnih kontur. Trdinova prozna dela se gibljejo med skrajnima poloma: mitološko-pravljničnim, ki se zdi literaren (a je hkrati prepojen z nacionalnimi idejami) in etnografsko-esejističnim oziroma moralističnim. Mogoče je sicer ločevati med literarno zasnovanimi »bajkami« in etnografskimi »črticami«, pa vendar jasne meje med literarnim in neliterarnim pri Trdini ni mogoče potegniti. Sklepamo lahko, da Trdina ni dojemal literarnega proizvajanja kot udejstvovanja v nekem posebnem sistemu, v katerem bi veljala posebna pravila tako

za proizvajalca kot za sprejemnika in ki bi ga jasno zamejevala estetska konvencija – oziroma se mu ta ločnica, ki proizvaja mejo sistema, sploh ni zdela pomembna. Ta zavest pa tudi na strani sprejemnika ni bila razvita, kot kažejo simptomatični odzivi na *Kresno noč*. Estetska konvencija, ki jo je vedno znova treba potrjevati z družbenim konsenzom, torej še ni pridobila polne veljave. Literatura je glede diferenciacije v avtonomen sistem tako ostajala na pol poti – resda že precej odvezana od religije, a še močno vpeta v znanstvene koncepte (nacionalne) zgodovine.

Trdina kot literarni proizvajalec ni bil aktiven soustvarjalec notranje strukture sistema, njegovih delovalnih vlog. Nasprotno kot Jurčič ni dejavno iskal možnosti za objavo svojih besedil, zato so ta v veliki meri obležala v predalih in knjižno izhajala šele v pisateljevih zadnjih letih ali posmrtno – pri Lavoslavu Schwentnerju, ki je leta 1900 za 500 goldinarjev odkupil vse rokopise. Kot prisilno upokojeni učitelj se je Trdina po službovanju v Varaždinu in na Reki s skromno pokojnino leta 1868 umaknil v dolensko provinco, viharji časi »heroičnih bojov« v nastajajočem literarnem sistemu so ga obšli. Vsi ti premiki pa niso bili zanj kot za literarnega proizvajalca nič manj pomembni. Predvsem nastajajoče institucije literarnega posredovanja in neverjeten razmah časopisja in periodike so omogočili, da se je v provinco odmaknjeni avtor po letu 1880 v slovenski javnosti lahko predstavil in uveljavil skoraj izključno prek literarnega periodičnega tiska. Razmah slednjega ne pomeni le nove možnosti za literarnega ustvarjalca, temveč hkrati priča tudi o razvoju kompetentnih literarnih sprejemnikov in o tem, da so se končno pojavile strukturne možnosti za nastanek sodobnega literarnega obdelovanja, kritike.

Trdinova proza in problem proizvajanja meje estetskega sistema

Trdinov opus je pogosto zbujal mešane občutke. Trdina kot utemeljitelj »folklorne smeri umetne proze« (Paternu 1957: 45) je pisal raznolike tekste in posamezni pripovedni modeli so doživljali precej različna vrednotenja. Tradicionalno je mogoče videti tri načine oblikovanja folklornih snovi pri Trdinu: v prvem tipu pisatelj vsebinsko ne spreminja motiva in ga skuša le oblikovno dognati; v drugem zgodba ne raste iz enega motiva, temveč se spaja in prepleta mozaik več motivov, epsko središče pa se izgublja; v tretjem, prevladujočem aktualistično-idejnem tipu, so v ljudsko izročilo vpletene še druge zgodbe, lastna razmišljanja in satira, na površje pa prodreta Trdinovo narodnjaštvo in moralizem (Paternu 1957). Ta izrazita angažiranost se napaja v razsvetljenstvu; Trdina gradivo ljudske kulture le redko prevzema v naivni etnografski obliki, pogosteje z njegovo pomočjo promovira razsvetljenske ideje razumnosti, moralnosti in svobodomiselstva ter jih naperi proti ostankom fevdalizma, nemškutarstvu in klerikalizmu (Kos 2001). Odtod se zdi, da Trdinova vizija literature torej še zdaleč ni čista ali celo »literarna« – zadane ga klasična sodba, da v preveliki moralistični vnemi škoduje zgodbi, sploh tam, kjer poučno-politični elementi preraščajo folkloro in Trdinu »leposlovje postaja sredstvo dnevnega, včasih že čisto osebnega obračunavanja« (Paternu 1957: 50).

Ob teh pogledih je treba vendarle opozoriti na dvojno naravo Trdinovega dela. Etnolog Vilko Novak je v *Raziskovalcih slovenskega življenja* nakazal, da je Trdina v prvi vrsti etnograf in da njegovi nameni niso literarni (Novak 1986). Res temeljito se je problema lotil

Janez Logar, urednik Trdinovih *Zbranih del*. Logar opozarja na zmedo, ki je nastala, ko je urednik Etbin Kristan po Trdinovi smrti v *Zbranih spisih* samovoljno objavil povesti in črtice iz prvega novomeškega obdobja (1870–1880). Te so nastale pred ciklom Bajke in povesti o Gorjancih (izhajale v *Ljubljanskem zvonu* 1881–1888), a so bile objavljene kot nadaljevanje le-teh pod naslovom Bajke in povesti. S tem ni bila zabrisana le kronologija, temveč je nastala tudi žanrska zmeda, saj je bilo delo natisnjeno brez opomb. Logar trdi, da gre za dva povsem različna koncepta: eden je bliže literaturi, drugi je znanstveno-etnografski, mešan z močnimi moralistično-vzgojnimi elementi. Trdinovo osnovno vodilo za delo med letoma 1870–1880 je bilo narodoznansko, uresničeval je svoj veliki načrt, napisati »karakteristiko« dolenjskega ljudstva, ki bi zajela vse stanovce. Kot vir za vpeljavo novega žanra, ki je kvečjemu polliteraren ali pa še to ne, Logar omenja ruske narodopisce slavjanofilske smeri, predvsem Vladimira Ivanoviča Dalja in Sergeja Vasiljeviča Maksimova – zanju je značilna nova zvrst, ki podobno kot pri Trdini niha med znanstevnim opisom in literarizacijo oziroma narativizacijo. Po drugi strani je Trdina Bajke in povesti o Gorjancih oblikoval z izrazito literarnimi ambicijami, vnašal elemente fantastike in bajeslovja – pa se mu ni vedno posrečila oblikovna celota, ki bi bila še danes prepričljiva. Logar zato oceni, da so kot celota številne zgodbe, ki so v *Zbranih delih* izšle pod naslovom Črtice in povesti iz narodnega življenja, celo boljše od »bajk«, od katerih naj bi bilo res dobrih le začetnih devet ter Kresna noč, Peter in Pavel ter Doktor Prežir (Logar 1960). Trdinovo ustvarjanje v tem času pač ni imelo prvenstveno umetniških ambicij, temveč bolj znanstvene in vzgojne.

Tu nas zanima, kako Trdina ravna v tistih »črticah«, ki prinašajo zaokroženo zgodbo, osredotočeno na enega junaka, in imajo vsaj na zunaj značaj povesti ali pripovedke – zbuja torej vtis, da gre za fikcijo. Izkaže se, da Trdina zvesto podaja resnične zgodbe resničnih ljudi in njihovih življenjskih usod, ki jih je zbiral med pogovori po krčmah in popotovanjih. Večina sprememb v odnosu do resničnosti je nebitvenih (npr. imena) in meri predvsem na to, da bi se nekoliko zabrisala sled (Logar 1858). Pri tem se Trdina večkrat izrecno loči od pisateljev – literatov. Tako v Ivanu Slobodinu zapiše, da žal ne more zaključiti s pravim efektom, kot bi ga terjala literatura – njegova zgodba je pač resnična, »resnica pa se ne ujema vedno s poezijo in to je brez dvombe prav in dobro za človeški rod« (Trdina ZD VIII: 200).

Odtod lahko razberemo, da Trdina ima nekakšno žanrsko zavest in da razlikuje svoje »črtice« od (pravih) literarnih žanrov. Od slednjih ga loči tudi ekstenzivna uporaba zgodovinskih, statističnih in drugih gospodarskih podatkov ter navajanje bajk in pregovorov. Vendar pa tudi v črticah do neke mere zasleduje literarne ambicije. »Resnica« pogosto trpi zaradi učinkovite naracije, kar prostodušni pripovedovalec večkrat sam prizna – mora dodajati »iz svojega«. Isti postopek je Trdina uporabljal že v mladostnih etnografskih pripovedih, celo v *Zgodovini slovenskega naroda*, ekstenzivno pa seveda v »bajkah«. Težave s koncepti literarnega in narodnega so dobro vidni tudi iz poznejše zgodbe z založnikom: Schwentnerju Trdina najprej ni hotel dovoliti ponatisa svoje zgodovine in mladostnih spisov, kasneje pa le, če se ti označijo z dostavkom – kot mladenič naj bi namreč precej svojevoljno sestavljal ljudsko izročilo v pripovedke, jih mešal z lastnimi zamislimi in jih kljub temu krstil kot »narodne pripovedke«, saj

je »za svoje mladosti razumel naroden v smislu slovenski, ne pa v navadnem znanstvenem«; tega pa naj dijaku tiste dobe ne bi smeli zameriti (Trdina ZD IV: 352).

A tudi ločevanje med literarnimi »bajkami« in pol- ali neliterarnimi etnografskimi »črticami« ne reši vseh problemov. »Bajke«, predvsem kasnejše, so namreč polne »realij« in aluzij na zgodovinsko ali sočasno resničnost, in to dejstvo bi v izoblikovanem avtonomnem sistemu, kjer tako proizvajalec kot sprejemnik upoštevata estetsko konvencijo, seveda ne smelo imeti posebnih posledic. Nestabilnost sistemske meje, ki bi jo morala določati estetska konvencija z vodilno diferenco literarno-neliterarno, se najlepše kaže v bajki *Kresna noč* in njeni recepcijski usodi. Bajka, v kateri je pisatelj učinkovito združil mitološke prvine z zgodovinsko snovjo in lastno imaginacijo, je zbudila reakcije in proteste po vsej Avstriji in celo v dunajskem parlamentu. Martina Orožen ugotavlja, da je Trdina v literarno-fantastično formo, ki služi kot »varovalna literarna oblika« pravzaprav pretihotapil ostro družbeno satiro in kritiko – toda tisti, na katere je bila kritika naslovljena, so »pravilno« dešifrirali kritiko in se temu ustrezno tudi odzvali. Orožnova meni, da si takrat »ni nihče pod avstroogrskim žezlom upal tako pokazati Auersperga« (Orožen 1980), enega najmočnejših kranjskih fevdalcev. Izzvan je bil škandal! Logar v opombah k ZD meni, da si je Trdina v *Kresni noči* »izpisal s srca vse, kar ga je na Dolenjskem najbolj bolelo in pekilo« (Janez Logar, Trdinova ZD VI: 390), zlasti ostro si je privoščil graščake in nemškutarje. Slednji so Trdinu že od prihoda v Novo mesto grenili življenje: mestni glavar Ekel ga je po nalogu ljubljanske policije moral zalezovati in mu je leta 1877 zaradi protinemškutarske agitacije odvzel volilno pravico.

V *Kresni noči* se skrivajo realne osebe dolenjskega življenja, ki so bile sodobnikom lahko prepoznavne. Najbolj je Trdina v figuri Leskovškega Toneta napadel Antona Auersperga (Anastazija Grüna), pokojnega graščaka in pesnika, sicer Prešernovega prijatelja. Če sta Martinek in baron Ravbar (ime sugerira, da so nemškutarski graščaki na Slovenskem – razbojniki) v večji meri izmišljena, so drugi liki, ki se zberejo na ostudni satanovi kleški gostiji, le nekoliko preoblikovane osebe iz resničnega življenja: še živi in že pokojni graščaki in graščakinje, krčmarice, učitelji, še živeči frančiškan, pokojni novomeški prošt, tercialke, premožna trškogorska babnica.

Iz vsega tega že lahko sklepamo, da tudi Trdinu »literarna oblika« ni nič drugega kot sredstvo, s katerim lahko simulira napade in jih prikriva pod zaveso fikcije. V tem smislu tudi nasprotniki niso nič bolj kršili estetske in polivalenčne konvencije, ko so v literarnih delih videli konkretne napade. Iz cele zgodbe je mogoče potegniti predvsem sklep, da literarni sistem z vidika vseh vpletenih tedaj še ni dosegel avtonomnosti in da se modernejši koncepti literarnega še niso mogli uveljaviti. Problem družbenega odzivanja na »kvazirealnost« – tako je literarna teorija opredelila realnost, kot se kaže preoblečena v fikcijo – ima seveda dolgo zgodovino in ga tudi danes ni mogoče zlahka odpraviti s sklicevanjem na avtonomijo literature. To je eden temeljnih problemov avtonomije literarnega sistema še danes, ko je v Sloveniji mogoče biti sodno kaznovan zaradi izjave v tekstu (primer Pikalo), ki ima vse zunanje attribute literarnega besedila. Problem avtonomije literature in njenih konvencij se s te točke pokaže predvsem kot boj za prostor, kjer je mogoče izrekati táka opazovanja drugih družbenih sistemov, kakršnih ni mogoče ali se ne sme izreči z nobenega drugega

prostora. Morda je umetnost tudi danes edina točka, s katere je mogoče manj obremenjeno opazovati in izrekat sodbe, povezane z družbo kot celoto. To pa je seveda že načelen problem, ki daleč presega namene te obravnave.

»Pretres slovenskih pesnikov«, literarna kritika, literarna zgodovina in kanon

Druga polovica devetnajstega stoletja je s svojim hitrim evolucijskim tempom in predvsem razmahom posredniških institucij in časopisov povzročila prehod stare literarne kritike v drugačen, množičnejši tip, bolje integriran v celoten sistem in nastajajoči knjižni trg. Hkrati s porastom števila literarnih proizvodov so se pojavile tudi težnje po njihovi selekciji in vrednostnem razvrščanju: prva potreba je temelj za nastanek sodobnejše kritike, druga za začetek literarne zgodovine, katere končni produkt je hierarhično urejeni literarni kanon kot splet tekstov, interpretacij in vrednotenj in hkrati eden od konstitutivnih momentov, na katere se opira nacionalna kulturna identiteta (gl. Guillory 1993, Dovič 2003).

Vse to je mogoče opazovati ob polemikah v zvezi s »prvkom slovenskega pesništva«, ki so se oblikovale okrog Prešerna in Koseskega. Do tega časa je literarna kritika ostajala na ravni pisem in pogovorov (Zois, Čop), do »javnosti pa je prodrla po navadi le v epigramih ali posameznih pesniških satirah« (Paternu 1955: 16), pri čemer je največje del opravil ravno Prešeren, ki je problematiko predstavil v *Apelu in čevljarju* in *Novi pisarji*. Politične in narodnostne razmere so botrovale tudi temu, da nastajajoča kritika ni bila zares kritična, temveč je pela hvalo vsemu slovenskemu in se podrejala nacionalnim ciljem. V začetku druge polovice 19. stoletja pa z marčno revolucijo niso dozorele le politične razmere za razmah kritike, temveč so se odprle tudi nove možnosti medijskega sistema tako pri časopisnem in revialnem kot pri knjižnem založništvu.

Polemike glede pesniškega prvaka so diferencirale kulturni prostor: na eni strani *Novice* in stara generacija veljakov s Koseskim, na drugi fronti mladi, vzpenjajoči se intelektualci pod praporom Prešernove poezije, ki so sposobni proizvajati mnogo relevantnejše argumentacije, kritično nastopiti in celo začeti s procesi kanonizacije – kaj drugega vendar pomeni Stritarjevo in Jurčičevo Klasje s podnaslovom *Zbirka najboljših del slovenskih pisateljev*, ki ji je dodan še »znanstveni« aparat? Na samem začetku te diferenciacije, ki je v drugi polovici 19. stoletja vse bolj zaznamovana s političnim predznakom, stoji mladostni kritični zapis Janeza Trdine *Pretres slovenskih pesnikov*, objavljen leta 1850 v *Ljubljanskem časniku*. Prvi resnejši spis po Čopovem poskusu zgodovinsko-kritičnega pregleda slovenske literarne proizvodnje je izšel leto dni po Prešernovi smrti in zbudil burne reakcije pri Bleiweisu in drugih »staroslovencih«.

Po Paternujevem mnenju ravno Trdinov esej pomeni uvod v novo obdobje literarne kritike, saj želi uvesti »objektivno kritiko«. Spis ne skriva svojega osnovnega namena, postaviti se po robu Bleiweisu in njegovim *Novicam* ter Malavašiču, izdajatelju in uredniku *Pravega Slovencea*, ki sta v javnosti uveljavljala višje vrednotenje Koseskega. Trdinova argumentacija je solidna in razvojno pomembna: v kritično diskusijo uvaja načelo, da je v literarnem oblikovanju bistvena forma, »prijeten kalup«, v katerega je treba odeti »dobre misli«. To mu omogoči, da lahko kritizira tiste domoljubne literarne poskuse, ki ne

kažejo prave volje po izdelani formi. Pesnik mora težiti k »lepoti jezika«, ki jo Trdina skuša opredeliti s pojmi lahkota, gibčnost in uglajenost izraza. Bistveno pa je, da pesnik izpoveduje svoje misli svobodno in odkritosrčno. Trdina se torej načelno postavlja v antiutilitaristično, celo avtonomistično linijo. Vsa ta načela so v njegovih kasnejših delih trpela zaradi konfliktov, ki so jih povzročali Trdinovi nacionalistični impulzi: mogoče je pritrditi ugotovitvi, da je bil »Trdinov nazor o pesništvu kot svobodni osebni izpovedi močno načet po moralističnih in narodnopolitičnih težnjah« (Paternu 1955: 53).

Skromno se razvijajoča literarna kritika je v drugi polovici 19. stoletja počasi zapadala v nazorski dualizem liberalno – konservativno. Liberalna stran je načeloma zastopala avtonomnejše estetske nazore, medtem ko je konservativna kritika razvijala svoje adute predvsem na podlagi katoliške moralke in v sili uporabljala tipične, a učinkovite argumente o »učechi se mladini«, katere moralni razvoj naj bi ogrožala vsaka literatura, ki se ne peča s praviimi temami in ne podaja pravih naukov. Vendar pa je te začetke kritike mogoče ustrezneje razumeti, če upoštevamo, da je boj, ki se na videz kaže kot izključno ideološki, hkrati vedno tudi boj za pozicije v strukturi, ki si jih mladi želijo pridobiti (Bourdieu 2000) – vprašanje prvega pesnika s tega opazovališča stopa nekoliko v ozadje. Iz teh bojev je nastajala nekakšna binarna ideološka shema, v okvirih katere se je razvijala tudi poznejša literarna kritika – pri čemer je bila strukturna možnost njenega razvoja seveda dana z obstojem literarnih revij in tudi navadnih časnikov, za katere so bila slovstvena vprašanja v tistem času bistveno pomembnejša kot pozneje.

Seveda je razvoj kritike smiselno preučevati z mnogih plati. Ta razvoj je pri nas predvsem z vidika notranje evolucije njenih temeljnih načel ter nazorskih in ideoloških podlag pravzaprav že dovolj dobro raziskan, nazadnje v delih Matija Ogrina (Ogrin 2002). A tudi idejne raziskave kritike ne bi smele prezreti nekaterih na videz banalnih dejstev, namreč da je kritiko nujno razumeti vpeto v širši kontekst razvoja medijev, ki so bistveno odločali o načinih distribuiranja kritičnih načel, torej o dejanskem vplivu, ki jih je nek kritični opus ali posamezna kritika imela. Ni še raziskano, kako smo od neobjavljene pisemske kritike, ki je posegla kvečjemu v nastanek nekega konkretnega dela, postopoma stopili v obdobje, ko kritika v časopisu z naklado *N* in bralstvom s povprečnim ekonomskim standardom *S* povzroči, da se del tega bralstva odloči (ali ne odloči) za nakup knjige, ki jo je neka založba poslala na anonimni literarni trg. To transformacijo je mogoče razumeti le, če upoštevamo, da gre za del procesa tvorbe literarnega sistema. Kritika je pomemben dejavnik sistemske cirkulacije, ki po ostri selekciji, ki jo med teksti izvršijo mehanizmi literarnoposredniških ustanov prek svojih uredništev, še dodatno izbira in usmerja literarni sistem. Vsekakor pa je treba imeti v zavesti, da so kritični procesi – to nam kaže tudi Trdinov primer – že od samih začetkov prepleteni z nenehnim ustvarjanjem in prevrednotenjem literarnega kanona: kritika bistveno soodloča pri tem, kateri redki teksti se bodo vpisali v »zgodovino«, katerim pa bo odrejena skorajšnja pozaba.

pri nas, *Ljubljanskim zvonom*, je tesno povezana Trdinova literarna kariera. Trdina se je sicer že kot dunajski visokošolec udeleževal v časnikarskem življenju. Leta 1849 in 1850 je objavljala prve literarne spise v radikalno nacionalistični *Sloveniji*, prvem slovenskem političnem listu, ki se je pod taktirko urednika Matevža Cigaleta odkrito boril za enotnost in združitev Slovencev ter uveljavljanje jezikovnih pravic. V *Sloveniji*, ki je izhajala dvakrat tedensko med letoma 1848 in 1850, naklada pa je nihala med 350 in 500 izvodov, je Trdina objavil folkloristične Narodne pripovedke iz Bistriške doline. V *Ljubljanskem časniku*, ki je dve leti izhajal pri tiskarju Blazniku kot prvi slovenski uradni list, pa je objavil poleg že omenjenega Pretresa tudi Pripovedko od Glasan-Boga in Pripovedko od Zlate hruške. Ta nenavaden hibrid med uradnim in kulturnim časopisom (ukinila ga je konec leta 1851 kar vlada) je v resnici vzdrževal kontinuiteto z nacionalističnimi političnimi idejami Cigaletove *Slovenije*, njegova duša pa naj bi bil prav mladi osmošolec Trdina (Priatelj 1956/I: 181). *Ljubljanski časnik* je v okviru tedaj še skromnih institucionalnih možnosti za objavljanje prinesel pomembna literarna besedila tedanjega podmladka (Cegnar, Trdina, Valjavec, Levstik) in tudi nekaj prevodov.

Sploh so se po letu marčnega zanosa 1848 konservativnim Bleiweisovim *Novicam* (te so sicer imele kar precej prostora za literaturo) pridruževali številni časopisi, denimo *Slovenski cerkveni časopis*, ki je kasneje izhajal kot pomemben katoliški časopis *Zgodnja danica* oz. *Danica* vse do leta 1902. Mlada generacija literarnih ustvarjalcev je v letu 1848 pod uredništvom Ivana Navratila v založbi Rozalije Eger izdala prvi skromni literarni časopis – tednik *Vedež*, pri katerem je od leta 1848 do 1850, ko je izhajal, skupno sodelovalo prek trideset pesnikov in pisateljev. Podobno kratke sape je bila tudi *Slovenska čbela* v Celju, tednik za »obudo in omiko slovenskega duha« v uredništvu Jožefa Drobniča, ki je izhajala le v letu 1850. Pač pa predstavlja prvi pomembnejši literarni medij Janežičeva *Slovenska bčela*, nastala na pobudo koroških rodoljubov Janežiča, Majarja, Einspielerja in drugih, v kateri so objavljali kasnejši politik Toman, Levstik, Valjavec, Trdina (tu je objavil novelo Arov in Zman), Luka Svetec in ena prvih slovenskih pesnic – Josipina Turnograjska. Ta »jezikovno preporodni list« je najprej kot mesečnik in kasneje kot tednik izhajal v Celovcu (1850–1853) in celo razpisoval nagrado za zgodovinsko povest in pesnitev; v programu pa lahko eksplicitno beremo, da se uklanja pedagoško-utilitarnemu in moralističnemu trendu, ki je daleč od ideje avtonomne umetnosti (Priatelj 1956/I).

Iz Prijateljevih (pogosto ideološko priostrenih) komentarjev k izhajanju *Bčele* je mogoče razbirati, kako se je moral slovenski literarni urednik že tedaj soočati z institucijo trga in dejstvom, da za obstanek potrebuje vsaj minimalno število naročnikov. Urednik je moral dojeti tržne zakonitosti in se usmerjati po njih. Tudi propad *Bčele* je prej kot s čim drugim povezan s tem, da je že julija 1852 število naročnikov padlo na borih 179. List je prenehal izhajati čez leto dni. Pragmatični, a podjetni Janežič je sicer začel izdajati *Glasnik slovenskega slovstva*, a mu je uspelo izdati le en zvezek leta 1854. Težave literarnega urednika pa niso bili le naročniki in trg – četudi o pravi tržnosti sploh težko govorimo, saj je bilo verjetno vsaj za zagon večine teh listov nujno pritegniti gotovi kapital meščanskih rodoljubov – ampak tudi druge strukturne težave, denimo pomanjkanje primernih

piscev. Janežič večkrat toži nad premajhnim dotokom kvalitetnih izvernih del in poziva k obilnejšemu sodelovanju. Janežičev primer pomeni za Prijatelja (1956/I: 230) dokaz, da literarna produkcija in bralstvo še ne vzdržita niti tako skromnega literarnega časopisa.

V začetku petdesetih so se vrstili bolj ali manj neuspešni poskusi izdajanja literarne revije: Razlagova *Zora* ter dijaška rokopisna lista *Slovenska daničica* in *Slavija* (oba le v letu 1851). *Slavija* je izhajala v Celovcu, Ljubljani in Celju, za njo pa naj bi stal Janežič. V Ljubljani pa je nastalo rokopisno glasilo dijakov osmošolcev *Vaje*, po katerem je dobila ime mlada generacija ustvarjalcev – »vajevec«: Jenko, Mandelc, Valentin Zarnik, Fran Erjavec. Izšlo je najbrž šest zvezkov v letih 1854 in 1855. *Vaje*, kolikor se zdijo pomembne z literarno-razvojnega vidika, seveda niso imele neposrednih učinkov, saj sploh niso imele nikakršne distribucije. Pač pa so predstavniki te generacije lahko vstopili v literarni prostor v naslednjem Janežičevem časopisu *Slovenski glasnik* (1858–1868), v tem času osrednjem literarnem glasilu, ki je večinoma izhajal v Celovcu. Na Dunaju je vajevska ekipa še delovala, verjetno kot tajno društvo, zanimivo pa je Mencingerjevo poročanje o tem, kako so se veselili honorarjev iz *Glasnika*: »Trčili smo na zdravje blagega urednika Janežiča, ki naših prvencev ne ceni samo visoko, ampak jih celo višje plačuje, nego smo jih sami cenili« (po Prijatelj 1956/I: 239).

Po *Glasniku*, ki je nehal izhajati leta 1868, je med pomembnejša literarna glasila mogoče šteti predvsem Stritarjev *Zvon*, ki ga je pisatelj sam zalagal in urejal: začel je v letu 1870, kontinuirano pa je *Zvon* na Dunaju izhajal kot polmesečnik med letoma 1876 in 1880. Šele po letu 1881 je v slovenskem prostoru nastal pravi literarno-kulturni mesečnik z daljšo sapo: *Ljubljanski zvon*. Med njegovimi izdajatelji najdemo kulturno elito druge polovice 19. stoletja, med uredniki, ki so se pogosto menjavali vse do leta 1941, ko je revija nehala izhajati, pa najdemo tudi Antona Aškerc, Otona Župančiča, Janka Šlebingerja, Frana Albrechta in Antona Ocvirka. Nastanek *Ljubljanskega zvona* leta 1881 je povezan predvsem s tem, da se je dunajski *Zvon* izčrpal in da se je mlada generacija začutila sposobno začeti ambiciozen literarni projekt v Ljubljani. Protagonisti tega gibanja Levec, Jurčič, Kersnik in Tavčar so se ob tem morali spopadati z obilico skepse doma, pa tudi s konkurenco v podobi Sketovega celovškega *Kresa* (1881–1886), ki se je istočasno oblikoval na katoliški strani in prinašal podobne vsebine, izdajala pa ga je tedaj založniško izredno močna Mohorjeva družba. Začela se je diferenciacija literarno-revijskega prostora, vsaka klika se je borila za prevlado na kulturnem področju – bil se je boj za slehernega pisca in naročnika. Trdino, ki je bil vedno bolj na »levi«, so pograbili »zvonovci« – in v *LZ* je objavil svoja najboljša pripovedna dela, predvsem Bajke in povesti o Gorjancih. Trdina, dotlej izključen iz osrednjih literarnih tokov, je bil zadetek v polno. Njegove bajke so imele pri bralcih izrazit uspeh, skladale pa so se tudi s programom mladih, ki so se želeli otresti Stritarjevega sentimentalnega »solznodolinstva«.

Začetne težave časopisa dobro ponazarja medsebojno dopisovanje »zvonovcev« po izidu prvega *Kresa*. Revijo ostro kritizirajo in si vlivajo upanje za uspeh njihovega projekta, pa vendar jih konkurenca nekoliko skrbi. Ko je v *Slovenskem narodu* decembra 1880 izšlo Levčevo »vabilo na naročbo« *Ljubljanskega zvona*, se je začelo zares. Kot je bila doslej praksa, je urednik snubil redne naročnike predvsem

z nacionalističnimi in manj z literarno-estetskimi argumenti: s sklenitvijo naročniškega razmerja bodo podpirali »razvoj slovenske literature, te prve podlage našemu narodnemu preporodu in bodočemu narodnemu obstanku« (po Prijatelj 1956/VI: 63). Materialni uspeh *LZ* je na začetku hitro presegel pričakovanja – Levec v pismu Trdinu 27. januarja 1881 omenja, da je prva številka v nakladi 1500 izvodov pošla in pripravljajo ponatis, druge pa se že tiska 1700; napoveduje pa tudi, da bo lahko za tiskano polo pisateljem plačeval 20–25 florintov.

Začetno navdušenje je čez nekaj let dodobra uplahnilo: diferenciacija političnega in kulturnega prostora je napredovala in z razkolom na liberalni strani je *LZ* dobil še dodatno konkurenco v Tavčar-Hribarjevem *Slovanu*, ki je izhajal v uredništvu A. Trstenjaka in Ivana Tavčarja med letoma 1884 in 1887. Iz Levčevih pisem konec leta 1885 je očitno, da je bil urednik že precej obupan, saj se trend upadanja naročnikov ni hotel nehati, od začetka se je število prepolovilo. Trdina je v tem času začel sodelovati tudi s *Slovanom* – in ravno njegov spis je bil za to revijo usoden. V šesti številki leta 1887 je izšel del *Hrvaških spominov*, kjer Trdina govori o nemorali v Slavoniji: pravzaprav nedolžno analitičen zapis (četudi poln nenavadnih predsodkov) je zbudil tak javni pogrom v staroslovenskem *Slovincu* (izpod peresa Josipa Marna, predsednika Slovenske matice), da sta se Tavčar in Hribar prestrašeno opravičila zaradi »incidenta«. Do konca leta 1887 je *Slovan* nehal izhajati, Tavčar in Hribar sta ga zaradi izgub ustavila. Pač pa je na katoliški strani začela izhajati literarna revija *Dom in svet* (1888–1944), nova močna konkurenca *LZ*. Z *Domom in svetom* in njegovim uspehom v začetku devetdesetih let se je politična polarizacija močneje zasedrila tudi v literaturi: objavljati tu ali tam je postalo ideološko vprašanje. Urednik *LZ* Levec je postajal malodušen, leta 1888 je prenehal objavljati Trdinove bajke predvsem zaradi napadov nanje, saj je Trdina s svojim agresivnim protinemštvom začel ogrožati Levčevo poklicno kariero šolskega nadzornika – zaradi bajk so jezni nemškutarji rovarili proti njemu. Do konca leta 1890 se je Levec poslovil od uredništva, ki sta ga prevzela Tavčar in Funtek, za njima pa še mnogi uredniki.

Ljubljanski zvon ni pomemben le zato, ker je mnogo prispeval k uvajanju višjih estetskih standardov in sodobnejših literarnih nazorov v slovenski prostor, s tem pa odpiral nove možnosti v literarnem sistemu in omogočil hitrejšo avtonomizacijo literature. Pomemben je tudi kot prvi pravi model literarnega časopisa, v katerem sta se utrdila sistem honoriranja literarnih proizvajalcev in vloga literarnega urednika kot selektorja in spodbujevalca. Literarna revija je postopoma gradila svoj interesni krog sprejemnikov literature, odpirala pa tudi prostor za kritiko, s katero je želela vse bolj izpolnjevati funkcijo svetovanja in usmerjanja sprejemnika. Z literarnimi časopisi so nastajale nove možnosti za polprofesionalne vloge v literarnem posredništvu (urednik, izdajatelj, lektor in drugi sodelavci), literarni trg pa se je širil in nudil dodatne možnosti zaslužka za proizvajalce – postajal je del celotnega družbenega ekonomskega obrata. Kvaliteten literarni časopis, ki pazi na svoj ugled in kakovost ter se pri tem ozira po literarno-avtonomnih merilih, pa postane pomembna odskočna deska za literarnega proizvajalca, ki želi vstopiti v literarni sistem, priti do samostojnih in honoriranih književnih objav in – nekoč – zmagoslavno stopiti na nacionalni Parnas. Trdina kot eden kanoniziranih prozaistov

19. stoletja je svoj zmagoviti pohod začel ravno v *Ljubljanskem zvonu* – ne da bi v tistem času kaj dosti gojil fizične stike z Ljubljano in njeno kulturno elito, kar je gotovo netipičen model uveljavljanja in vstopanja v literarni sistem.

Sklep

Ob problemih, na katere je v zvezi s Trdino zadevala ta razprava, se jasno pokaže, kako je ravno zaradi nedokončanega procesa avtonomizacije literature v sistem z lastnimi pravili in kodifikacijami slovenski literarni razvoj ostajal usmerjen in omejen. Aporije tega časa, ki so seveda močno zadevale literarnega proizvajalca, se jasno izkažejo ob sistemskem »outsiderju« Trdini: pa naj gre za njegov nenavadni folklorizem, ki ga v časih emancipacije meščanstva mnogi razumejo kot anahronističnega, za težave z literarnostjo in estetsko konvencijo tako pri bajkah in črticah kot v sicer izjemnih avtobiografskih zapisih, ali pa za nenadzorovane vdore nacionalizma in moralizma, značilne za Trdinovo pisanje v celoti.

Boris Kobe: JANEZ TRDINA. Izvirnik hrani Dolenjski muzej Novo mesto

4 Med take izrazite zanimivosti sodijo Trdinovi avtobiografski spisi, ki jih je za prihajajočo monografijo o Trdinu raziskal Tone Smolej.

V vsakem primeru pa je na koncu treba priznati, da analiza načina Trdinovega prodora v literarni sistem kaj malo konkretnega pove o vsebini istega, še manj pa o tem, kaj in kako se je od te vsebine vrednega ohranilo danes. Iz povedanega je morebiti dovolj jasno, da Trdinovega dela ne smemo vrednotiti s sodobnimi, zgolj estetskimi merili, ki veljajo za avtonomen literarni sistem – to bi bilo krivično. Po drugi strani pa nikdar ni mogoče pristati na preveliko mero »zgodovinske prizanesljivosti«. V resnici mora biti pomemben avtor neke tradicije, če hoče ostati tak, sposoben vedno znova zbujati zanimanje bralcev in interpretov – sicer je lahko zanimiv le še »razvojno« ali »zgodovinsko«,⁴ kar verjetno običajnemu bralcu pomeni kar sinonim za – »nezanimiv«. Pri Trdini – upam si to trditi – ni tako. Med *Bajkami in povestmi o Gorjancih* in drugimi pripovednimi deli (in tu je treba resno vzeti v prvem poglavju omenjene ugotovitve Janeza Logarja, da biserov ne gre iskati le med »gorjanskimi« peripetijami), najsi bo razmerje med fikcijo in dejstvi v njih še tako zapleteno, je mogoče kljub obilici »balasta« najti slogovno in tematsko izjemno posrečena besedila. Ta bodo zaradi izbrušenega stila, pestrega lokalnega kolorita in mitičnih razsežnosti – naveze na temeljne antropološke vzorce, ki jih evocira eklektično pisan »gorjanski imaginarij« – gotovo našla svoje vnete bralce vseh starosti tudi v prihodnje. V tem smislu je Trdina morda še bolj živ od marsikatero literarne ikone 19. stoletja.

LITERATURA:

- Bourdieu, Pierre: *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Prevod Susan Emanuel. Stanford: Stanford University Press, 2000.
- Dolgan, Marjan: Literarne revije. *Slovenska kultura v XX. stoletju*. Ljubljana, MK, 2002, 145–166.
- Dovič, Marijan: Sodobni pogledi na literarni kanon in njegovo družbeno vlogo. *Dialogi* 39, 2003, št. 1–2, str. 18–44.
- Dovič, Marijan: *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC, 2004.
- Gaber, Ante: Skozi stoletja za našim novinarstvom. V: *Razstava slovenskega novinarstva*. Ljubljana: Jugoslov. novinarsko združenje, 1937, str. 179–223.
- Guillory, John: *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1983.
- Kos, Janko: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.
- Logar, Janez: Ob Trdinovem Zbranem delu. *JiS* 6, št. 5, 1961, str. 161.
- Logar, Janez: Trdinovo literarno delo v letih 1870–1880. *JiS* 3, št. 4, 1958, str. 148; št. 5, str. 197.
- Novak, Vilko: *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: CZ, 1986.
- Ogrin, Matija: *Literarno vrednotenje na Slovenskem. Od Frana Levstika do Izidorja Cankarja*. Ljubljana: Študentska založba, 2002. (Claritas 27)
- Orožen, Martina: "Kresna noč" Janeza Trdine. V: *Janez Trdina – etnolog*. Ljubljana: Knjižnica glasnika SED, 1980.
- Paternu, Boris: Iz zgodovine slovenske literarne kritike. *JiS* 1, št. 1, 1955, str. 15; *Jis* 1, št. 2, str. 47.
- Paternu, Boris: *Slovenska proza do moderne*. Koper: Lipa, 1957.
- Prijatelj, Ivan: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895 (I–VI)*. Ljubljana: DZS, 1956.
- Rupel, Dimitrij: *Svobodne besede. Od Prešerna do Cankarja*. Koper: Lipa, 1976.
- Schmidt, Siegfried J.: *Grundriss der Empirischen Literaturwissenschaft*. Band 1&2. Braunschweig/Wiesbaden: Vieweg, 1980.
- Stritar, Josip: Preširmove poezije. V: *Pesmi Franceta Preširna*. Izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. Ljubljana: Oton Wagner, 1866.
- Trdina, Janez: *Zbrano delo I–XII*. Ljubljana: DZS. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Uredil in opombe napisal Janez Logar.)
- Trdina, Janez: *Zgodovina slovenskega naroda*. Ljubljana: Matica slovenska, 1866.

Po mnogih mestih ter industrijskih središčih že bijejo plat zvona. Pozidava prostora, vključno z vsemi sestavinami (stavbe, ceste, promet, hrup, infrastruktura), je marsikje že dosegla stopnjo, kjer ni nobenega prostora več za rastline, za zelena drevesa ali, bolje rečeno, za osnovni stik mestnega človeka z naravo. V takem okolju je močno ogroženo človekovo zdravje, in sicer v vsem svojem obsegu - telesno in duševno.

Kako tako stanje spremeniti ali preprečiti, da bi nastalo, kako človeku v takih okoljih spet približati vsaj delček pristne narave in mu dopovedati, da je tudi sam njen del, so vprašanja, ki jih mora sodobna civilizacija reševati. S temi mnogostranskimi problemi se je septembra 2004 v mestu Hamamatsu, na Japonskem ukvarjal svetovni kongres IFPRA (International Federation of Park and Recreation Administration, Mednarodno združenje za upravljanje parkov in rekreacijskih območij). To svetovno združenje, katerega poverjenik (commissioner) za Slovenijo sem bil osemnajst let, se je s človekovim okoljem ukvarjalo že ves čas. A problemi se v posameznostih in v celoti še kar naprej zaostrejujejo. Zato je tokratni kongres poglobljeno razpravljal, kako z novimi spoznanji in novimi tehničnimi možnostmi učinkoviteje preprečevati degradacijo življenjskega in delovnega okolja. In kako izboljšati stanje tam, kjer so razmere preko vseh meja za človeka slabe. Kako mestnim upravam, politikim in človeku samemu dopovedati, da ne sme zgubiti stika z naravo.

To so vsesplošna vprašanja, ki so za nas Slovence enako pomembna kakor za ostali razviti svet. Napačno bi bilo mnenje, da se nas, kjer imamo še toliko drevja, gozdov in naravnega prostora, problemi take vrste ne tičejo. Nismo še tako daleč, da bi morali biti plat zvona. A pogledjmo na kakšno tovarniško dvorišče kje v svoji bližini, na obširne prostore, kjer ni nobenega drevesa, nobenega znaka narave, ampak zgolj asfalt, stavbe, blišč, ropot in prah, kjer poleti žge sonce in vetrovi dvigajo slab zrak, delavci in uslužbenci pa tam delajo, in ker so naravna živa bitja, zapravljajo svoje telesno in duševno zdravje. Take primere bomo prav lahko našli. Na vprašanje, zakaj tako, bodo odgovorili, da zaradi »potrebe po funkcionalnosti«. Med vrsticami pa še, da zaradi maksimalnega izkoriščanja prostora, torej za čim večje gospodarske dobičke. Pač, dobiček na račun človekovega zdravja.

Z razvojem mest in gospodarstva v njih se torej zastavlja temeljno vprašanje: Ali življenje in delovanje z naravo, ob njej ali proti njej. Kje je današnji mestni in industrijski človek, kam ga vodi pot? S stališča načrtovalcev mest pa, kako načrtovati in graditi mesta, da bi bilo življenje in delovanje v njih kolikor toliko zadovoljivo.

Če se ozremo po večjih evropskih mestih, bomo ugotovili, da jih je največ narejenih po načelih srednjeveških mest. Srednjeveška gradnja je strnjena, večji del prostora zavzemajo stavbe in ceste. Izrazito naravnih ambientov v teh mestih skoraj ni. Izjeme so redke. Tudi današnja mesta so, žal, sestavljena največkrat po tem načelu. Novi mestni predeli sicer imajo nekaj več »zraka«, več različnih zelenic (manjših zelenih površin). Ali so te zelenice zgolj mašilo, pač zapolnitev preostalega prostora, ali so preproste dekoracije, s katerimi naj bi izboljševali in reševali neustrezne urbanistične in arhitekturne zasnove, ali so premišljene sestavine prostorskega

načrtovanja – to so vprašanja, ki bi zahtevala poseben premislek, pa tudi javno kritično obravnavo. Zlasti v naših slovenskih razmerah.

V Sloveniji imajo skoraj vsa mesta zgolj zelenice. Večjih parkov ni. Še tiste, ki so že bili, počasi, skozi desetletja krčimo, kot na primer ljubljanski Tivoli. Na prelomu prejšnjega stoletja in še med obema vojnama je bil Tivoli za Ljubljano razmeroma velik, pravi park. Potem smo ga postopoma »obrezovali«, ko smo gradili ceste, železniško progo, športne dvorane in še kaj, vse do leta 1994, ko smo ga spet nekoliko razširili. Ker je sedanji Tivoli razmeroma slabo oskrbovan, tudi v Ljubljani, če se to ne bo izboljšalo, kmalu ne bomo imeli več pravega mestnega parka. Ker je tako, se lahko le vprašamo, ali smo v zadnjih desetletjih v okviru »zelenic« v Ljubljani vendar kaj vrednega ustvarili? Mariborski mestni park, ki je po velikosti tudi pravi park, je s svojimi površinami nekako bolj stabilen, ostaja, kar je bil.

Seveda so za mesta tudi zelenice vrednota, čeprav ne morejo reševati resničnih potreb prebivalcev po naravnem okolju. Za človeka vredno življenje si je treba v mestih postaviti širše vprašanje: Kaj in kako narediti, da bi urbanizirano okolje oplemenitili z motivi iz narave in bi meščanom, zlasti v večjih mestih pokazali in dopovedali, da so njen del in morajo biti z njo tesneje povezani. Da bi to vprašanje izraziteje poudarili, se vsaj nekoliko ozrimo v zgodovino in svet okoli nas.

Odkar se je človek za trajno naselil v nekem kraju in pričel obdelovati zemljo, je vedno tudi nekaj gradil. Več ko je gradil, bolj si je lajšal življenje in delo. Ob tem pa so se ves čas pojavljali tudi negativni učinki. Čim manj je bil pri tem poudaren, tem izraziteje. To so dobro vedeli naši predniki, ki so svoje hiše in gospodarska poslopja kljub večjim naporom postavljali na manj kakovostna zemljišča. Sedaj, v času učinkovite mehanizacije, večinoma ravnamo prav nasprotno. Razlike so tudi v tem, da so bili posegi v naravo v obdobju pred industrijsko revolucijo usmerjeni v krčenje gozdov, torej v pridobivanje obdelovalnih zemljišč. Odtod izvira pri preprostih ljudeh smisel za racionalno rabo prostora, ki so ga naši predniki imeli v obilnejši meri. Svojo vlogo je imel tudi človekov naravni čut za lepo, ko je obdelani svet in celotno bivalno okolje imelo ne samo gospodarsko, temveč tudi estetsko vrednost. Današnja industrijska naravnost nas vseh se na te stvari kaj malo ali vsaj premalo ozira. Pomembna sta zlasti cenenost in zaslužek. Na mestu, kjer je prostora le za eno hišo, pozidajo raje dve, da bo izkupiček večji. Prostora za drevje in pogleda na odprto nebo na takem ostanku skoraj ni. Ali kje drugje: industrijska okolja so s stavbami, asfaltom ter mnogotero infrastrukturo tako zasičena, da prostora za drevo prav tako ni. Vse je in ostaja mrtvo, vznemirjajoče, z obilico ropota in prahu, človek še dihati prav ne more. Drugače povedano: v prejšnjih časih so ljudje bolje razumeli, da se je treba naravi prilagajati, sedaj pa smo pretirano naravnani na njeno izrabljanje. Če to splošno spoznanje, ki z manjšimi izjemami velja za ves svet, prenesemo na naš slovenski prostor, bomo lahko ugotovili še nadaljnje posebnosti. Po drugi svetovni vojni smo s svojo socialistično preobrazbo kmetijstva in vasi šli tako daleč, da smo vrednost rodovitnega sveta, torej kmetijstva in delo na zemlji, razvrednotili do skrajnih meja. Negativne posledice take naravnosti, ki so bile in so vsem v škodo, doživljamo še danes. Meščani, še posebej pa kmečki ljudje, so se pretirano oddaljili od zemlje, rastlin in celotne narave.

Mesta so se tako razširila, da v nekaterih predelih sveta živi v mestih že 60 odstotkov prebivalcev. Odprt naravni prostor nam dobesedno izginja izpred oči. Žrejo ga ne le stavbe in komunikacije, temveč tudi gramoznice, kamnolomi, smetišča in skladišča takih in drugačnih dobrin ali odpadkov. Mesta pa se danes ne širijo le zaradi razvitejšega gospodarstva in večjega števila prebivalcev, temveč tudi zaradi višjega življenjskega standarda. Leta 1915 je imel mestni prebivalec v srednji Evropi povprečno 15 m² stanovanjskega prostora; leta 1978 pa že 30 m². In dogaja se še nekaj. V nekaterih mestih, kjer so mestna središča strnjeno pozidana, se prebivalci izseljujejo in selijo na obrobje in tako še dodatno obremenjujejo odprt naravni prostor.

Kako so v teku stoletij ta razvoj spremljali urbanisti, zdravniki, parkovni in vrtni oblikovalci? V različnih obdobjih in krajih so imeli ljudje drugačen ali svoj odnos do neposrednega življenjskega prostora in širše narave. Starim Perzijcem na primer je bil vrt v zabavo. Grki so pretirano poveličevali drevesa, saj so njih debela celo zlatili. V dobi baroka so vrt popolnoma obvladovali – vse je moralo biti podrejeno določeni zamisli, čisti liniji, čisti geometrijski obliki, ne glede na prostor in kraj. Angleži so v zadnjih treh stoletjih razvili svoj slog, tako imenovani naravni ali angleški slog, in so vse idealizirali. Nam, potomcem dveh svetovnih vojn, pa je vse ušlo iz rok. Preprosto ne moremo in ne znamo obvladovati problemov, ki so nastali zaradi velikih koncentracij ljudi v mestih. Kljub zelenicam in parkom nam je človek »ušel« na beton in med štiri stene. Svetla izjema so nekatera mesta, na primer Dunaj, ki je z vrtnarskimi razstavami večjega obsega v zadnjih štirih desetletjih pridobil velike parkovne površine. Leta 1964 skupaj 60 ha in leta 1974 nadaljnjih 100 ha – vse poleg rednih urbanistično zasnovanih parkov povsod tam, kjer se je mesto širilo. Mesto Dunaj seveda ni edino, ki si tako prizadeva povečati obseg mestnih zelenih površin. Spričo današnjega načina življenja v mestih se je zgodilo še nekaj. Ljudje niso več sposobni ali pripravljeni, da bi si privoščili potreben čas in se sprehodili malo dlje od svojega bivališča, kjer bi iskali stik s parkom, z rastlinami in širšo naravo. Tako smo dosegli razmere, ko so ljudje odtujeni od narave do te mere, da je tudi zaradi tega ogroženo njihovo zdravje in je treba sprožiti alarmni zvonec in reči, da tako ne gre več naprej.

Kaj storiti? Možnosti ni prav veliko. Gospodarstvo, ki je večinoma naravnano le pridobitniško in ima v tem okviru svoje probleme, nima pravega razumevanja za novonastale okoliščine. Politika s spekulativnimi stališči večinoma tudi ne. Lahko še rečemo, da se ljudje kot prebivalci še ne zavedajo dovolj svojega položaja. Le strokovna javnost, pedagogi, zdravniki, sociologi, psihologi, duhovniki in morda še kateri, se problemov jasno zavedajo. Predvsem se tega zavedajo urbanisti, krajinarji, zastopniki strok, ki so odgovorne za urejanje življenja v mestih. Sam sem nekaj krat prisostvoval mednarodnim srečanjem, kjer smo pod geslom: mesto – narava – prihodnost obravnavali te probleme. Na dlani je, da gre za našo skupno prihodnost, saj bo prav kmalu večina ljudi živela v mestih, kjer bo primanjkovalo zelenja, čistega zraka in vseh drugih naravnih prvin, pomembnih za življenje.

Ljudje, ki se poklicno ukvarjamo z urejanjem odprtega prostora, smo do nedavnega govorili o oblikovanju, urejanju in vzdrževanju tega prostora. Potem o mestnem parku kot kulturni oziroma socialni kategoriji. Sedaj je vse to sicer ostalo, vendar se je težišče premaknilo

in vprašati se moramo: Kaj storiti, da bi tolikšen del prebivalstva vsaj kolikor toliko živel v stiku z naravo, da bi živel bolj zdravo?

Mnoga mesta so grajena po vzoru srednjeveških mest, torej strnjeno. Kot smo že povedali, je v srednjem veku v mestih živel le 5 odstotkov ljudi. V 21. stoletju naj bi v mestih živel že do 80 odstotkov ljudi. Gradnja mest in posledično tudi življenje v njih sta navezana na mnogo širši prostor daleč proč od mesta. Taka je Evropa ali vsaj njen pretežni del. K temu je treba prišteti še splošno onesnaženost s slabim zrakom, plini, odpadki vseh vrst in še s čim. Razvoj mest in z njim povezan gospodarski razvoj ne more več po tej poti. Ne samo da narave ne sme več ogroziti ali celo uničevati – mesta morajo spet naravnije zadihati, njihovo prebivalstvo pa se mora vračati v svoj naravnejši svet. Če se to ne zgodilo, bo naposled treba graditi le še bolnišnice in umobolnice.

Začeti je treba od začetka. Zadnji čas je, da opustimo misel, da so zelenje in druge naravne prvine v mestu odvečno razkošje, izmislek zdravstvenih služb in estotov. Ali še huje, da je to prestiž bogatejših slojev. Morda je tudi vse to, vendar gre v današnjih časih za osnovne potrebe ljudi – za zagotovitev znosne klime v mestih, vsaj majhnega okna k materi naravi, za razbitje betonske monotonije, za blažitev hrupa, za čistejši zrak. Gre za to, da bi človek spet lahko zadihal s polnimi pljuči, da ga ne bodo odnesli vetrovi, da ga ne bo uničila poletna vročina in vsakovrstna bleščava. Ljudje, ki se poklicno ukvarjamo z urejanjem zunanjega prostora, se poleg vseh teh globalnih potreb zavedamo še potrebe po lepem in po tem, da bi bil naš življenjski in delovni prostor prijeten in bi dosegel višjo kulturno raven. Da bi čim več ljudi imelo svoj vrt, vsak košček sveta, kjer bi lahko našli stik z živim in lepim.

Lepša prihodnost za vse nas in za naše potomce je v domišljeni povezavi mesta s prvini narave. Eno brez drugega ni mogoče. V času industrijske revolucije, ki je tudi nas močno oplazila, smo posvečali glavno pozornost vsakovrstnim stavbam in gospodarskemu funkcionalizmu. Pred nami pa je čas, ko bo treba posvetiti več pozornosti prostoru zunaj stavb, in sicer v smeri popolnejšega povezovanja med človekom in naravo. Začenši s hišnim vrtom in vse do mestih parkov ter večjih urejenih rekreacijskih območij na mestnih obrobjih.

Prostorskega načrtovanja ne more več opravljati generalist, človek, ki sedi na več stolih in je prepričan, da vse obvlada. Urbanistu ne zadostuje samo svinčnik in krajinarju ne zgolj poznavanje latinskih imen rastlin. Potrebna je premišljena sinteza, usklajen z vsem, kar nas obdaja in je potrebno za zdravo življenje. Nič več se ne more uveljavljati ortodoksni krajinar, ki bi drobnjakarsko pleteničil ali dekoriral prostor, ne ohranjevalec vsega, kar je bilo, pa tudi ne radikalist, ki bi odstranil vse, kar je bilo.

Spoznanje o nepopisnem nasilju nad naravo in človekom, ki že nekaj časa traja in se je po dveh svetovnih vojnah še okrepilo ter razširilo na vse strani, naj nas usmeri k iskanju izhoda iz teh razmer – k iskanju česa boljšega. Strokovne službe, ki se ukvarjajo s poselitvijo, s širjenjem urbanega prostora, naj iščejo optimalne rešitve in naj se dejavno vključijo v osveščanje »industrijskega« človeka. Odkrito in jasno mu je treba povedati, kam vodi pretirano izkoriščanje narave, kam vodi tako imenovana vulgarizirana civilizacija.

Kaj delajo danes drugod po svetu, da bi izboljšali razmere? Omejil

se bom na nekaj možnosti oziroma na težnje, ki jih najdemo tu in tam. Zaslediti je mogoče mnenje, naj se mesta ne širijo več, temveč naj ostanejo v sedanjem obsegu in hkrati naj se v njih izboljšajo ekološke razmere. Težka naloga, a kjer se je zavedajo, bodo našli kaj dobrega. V družbah, kjer imajo kaj veljave vrednostna merila in genialne zamisli, bodo brez dvoma skušali slediti temu pozivu in svoje zamisli uveljaviti. Sociologi in zdravniki zagovarjajo zlasti mnenje, da naj stanovanjski bloki ne bi bili previsoki, ne več kot štiri nadstropja. Spet drugi, še bolj izraziti, menijo, da mora imeti vsaka družina košček sveta, vrt, četudi še tako majhen. V Ljubljani so glede tega velike možnosti. Podobno tudi v mnogih drugih slovenskih mestih. V mestu samem, zlasti pa na mestnem obrobju, je polno neobdelanih ali napol obdelanih zemljišč, kjer bi stanovalci iz blokov lahko imeli svoje majhne vrtove. Taki vrtovi so se v Evropi v nekaterih industrijskih mestih uveljavljali že pred prvo svetovno vojno. V ZDA, v mestu Minneapolis, so, kot poroča David Vala, pričeli sistematično ozelenjevati vse, kar je mogoče: vse razpoložljive, prazne in premalo izkoriščene površine, večinoma tudi ravne strehe, terase, balkone, skratka vse in povsod, kjer je mogoče ustvariti razmere za rast rastlin. Kmalu so začeli govoriti o zelenem mestu. Bernd Lotsch navaja, da so pred časom v starem delu mesta Dunaj, ki je bil skoraj povsem pozidan, začeli ozelenjevati fasade stavb. Odpirali so asfalt, beton ali postavljali korita in razne posode, kamor so sadili rastline popenjavke, tako imenovano vertikalno zelenje. Omenjeni pisec pravi, da se je videz mesta kaj hitro spremenil na bolje in prijetneje. Bližnje mesto Stuttgart je med tistimi, ki prav v tem času in na novo še bolj skrbijo za podobo mesta in za primerno življenjsko okolje. Značilno zanj je, da ima predpis o ozelenjevanju ravnih streh. Še več, tistim, ki svoje ravne strehe ozelenijo, prispeva za ta namen do 50 odstotkov stroškov. Znano in sprejeto je dejstvo, da strehe poraščene z rastlinjem (namesto da so pokrite z asfaltom, popločenjem ali peskom), bistveno pripomorejo k ugodnejšim vremenskim razmeram in imajo še druge dobre učinke, o čemer obstajajo izčrpne študije.

Nekaj teh primerov nam odpira pogled v raznotere možnosti. Monotonije mesta se z njimi ne da popolnoma odpraviti, lahko pa jo zmanjšamo in tako izboljšamo človekovo bivalno in delovno okolje. V to smer je naravnana »zelena renesansa«. Da bi izboljšali ekološke razmere v mestih so potrebne zelenice, parki, vrtovi in širši naravni prostori ob njih, in sicer z vsemi prvinami narave, predvsem pa z rastlinami. Te pa so žive – rastejo, a tudi odmirajo. Zato ni dovolj, da jih posadimo, treba jih je tudi oskrbovati kakor vsako živo stvar. Ob tem smo spet na področju, ki je v mestnih okoljih posebej zahtevno. Vsa urejena mesta imajo posebne službe, tako za ustvarjanje kakor za oskrbovanje vsega tega tako pomembnega področja iz življenja mesta. Lahko samo upamo, da bomo te osnovne potrebe kaj kmalu razumeli tudi pri nas.

GENEALOŠKI ORIS RODBINE ANDOLJŠEK / ANDOLŠEK

Ljudje stopajo v zgodovino s svojimi dejanji. Tudi Janez Andolšek iz Trnja in Rudolf Andoljšek iz Pluske, sorodnika, sta verjetno zapisana v lokalni zgodovini Trebnjega. Pazljivi bralec je morda pomislil, da sem se zmotil pri zapisovanju priimka. Priimek obeh sorodnikov je zares napisan v dveh različicah – Andolšek in Andoljšek, nemški (-lschek) in slovenski (-ljšek). Še nedavno tega pa so v Trnju in na Pluski mislili, da gre za dve različni rodovini ...

Ko sem se priženil v to rodovino, so tudi meni zatrjevali, da gre za dve popolnoma različni rodovini. Ker pa sem imel že nekaj genealoških izkušenj pri sestavljanju rodovnikov po svojem očetu in materi, sem se seveda lotil tudi rodovnika ženinih staršev oziroma priimkov, po očetu Andoljšek (tudi Andolšek) in po materi Kljun (tudi Klun). Delo je trajalo štiri leta. Bilo je potrebno pregledati vse cerkvene knjige v arhivu ljubljanske nadškofije, obiskal pa sem tudi več župnijskih uradov po Dolenjski. Ko sem pregledal vse cerkvene vire do leta 1680, sem se lotil še graščinskih urbarjev in prav v teh urbarjih sem našel rodovniške korenine ene in druge rodovine. Konkretno: leta 1593 sem našel v zaselku Andol, v ortneški graščini, dve družini Andoljškovih, v urbarju ribniških gospodov pa je leta 1575 v vasi Bukovica prvič omenjena rodbina Kljun, v Retjah, Sodražici in Žimaricah pa sem našel še druge Andoljškove.

Seveda so bili zapisi priimkov drugačni, saj so tako graščinski pisarji kot tudi župniki bili nemške narodnosti pa so priimke in imena zapisovali tako, kakor so jih slišali izgovarjati. Verjetno je veljalo tudi nekakšno pravilo, da je vsaka družina imela drugačen priimek, saj so župniki dodajali vsaki družini iste črke ali pripone. Konkretno, prva dva zapisana priimka dveh družin iz zaselka Andoll na Slemenih sta bila zapisana takole: Landolschekh in Andolschekh. Ko sem raziskoval izvor priimka oziroma ime vasi, so mi domačini iz vasice Andol zatrjevali, da je ime nastalo iz dveh besedi »tan dul« oziroma »andul« (tam spodaj). Kasneje sem v cerkvenih knjigah zares našel tudi priimek Andulsek. No, v nemško-slovenskem slovarju sem verjetno našel rešitev. Beseda »landol« namreč pomeni »vasico izpod cerkve«. In zaselek Andol je zares bil neposredno izpod starodavne cerkvice sv. Gregorja na Slemenih. Ko sem analiziral še vse druge priimke na Slemenih, sem lahko ugotovil dvoje: prebivalci posameznih zaselkov so imeli še pretežno priimke po nazivu zaselka (Levstik – Levstiki, Maršič – Maršiči in podobno), obenem pa sem tudi ugotovil, da nekatera imena zaselkov vsekakor niso slovenska, kakor npr. Marolče, kjer so sicer zapisani vaščani s priimkom Marolt, vendar je znano, da je šlo za türinške in frankovske priseljence, ki jih je leta 1350 pripeljal ortneški grof Friderich, pa je tako v nekaterih krajih (Rašica, Strmec) v urbarju turjaških graščakov zapisan tudi njihov izvorni priimek – Maürolldt!

Po časovnem zamiku sem od leta 1593 zasledil naslednje zapise priimka: Landolschekh, Andolschekh, Dolinschekh, Andolscheg, Andolszek, Dolschekh, Andulsizh, Dolsek, Andolschek in po letu 1848 Andolšek, kmalu zatem pa tudi Andoljšek. Obe zadnji obliki priimka sta se menjavali, nazadnje pa je obveljal zadnji izpisek iz rojstne

knjige, po letu 1918 pa največkrat kar šolsko spričevalo.

Bil sem prepričan, da gre za enovito rodovino, katere korenine segajo v zaselek Andol okrog leta 1520, ki pa jih že po graščinskih urbarjih lahko razdelimo na štiri debela, in sicer: andolsko kot glavno (1520) in tri vzporedna – retijsko (1560), sodražiško (1600) in žimarsko (1615). Mimogrede naj omenim, da je rodovniško delo pravo garanje, saj sem samo za pregled 24 debelih urbarjev ribniških graščakov v Arhivu RS potreboval tri mesece pregledovanja! Iz teh izpiskov sem lahko naredil samo rodovniško-lastninsko rekonstrukcijo po vaseh na listu papirja formata A/4. Zato ni čudno, da sem za celoten rodovnik porabil kar štiri leta. Seveda se je trud splačal: v Luknji pri Ortneku, ob starem Andoljškovem mlinu, smo leta 1994 priredili piknik za vse Andoljške in Andolške! Dokazal sem, da gre za enovito rodovino!

V župnijskih uradih Ribnice, Velikih Lašč, Sv. Gregorja in Sodražice sem celo dobil na vpogled t. i. družinske knjige oziroma Status Animarum, ki je največji pripomoček vsakemu rodoslovcu, saj je v določenem kraju vpisana celotna rodbina od 1750. leta naprej.

Intelektualni prvakinji Andoljškovih, pokojni akademikinji Lidiji Andolšek - Jeras, sem narisal tudi družinsko drevo s koreninami od 1520. leta naprej. Seveda je risbo obesila na steno, in ko so jo tujci spraševali, iz katere plemiške družine izvira, se je nasmejala in povedala, da so bili njeni predniki tlačani grofov iz Ortneka, Turjaka in Ribnice.

Seveda pa je za vse druge Andoljške, ki sem jih navadno lociral kar po telefonskem imeniku, bilo potrebno navezati najprej pisne stike, zaprositi za osnovne podatke in šele pozneje obiskati župnijski urad. Ker sem prav za Andoljškove iz Novega mesta, Mraševa, Trebnjega, Trnja, Pluske, Boštanja in Sevnice imel nekaj zanimivih izkušenj, jih bom na kratko nanizal, da se bo vedelo, kako so prišli v te kraje.

Sredi tega dela na rodovniku je R. Andolsek iz Trsta obiskal vasico Andol in enemu od vaščanov povedal, da predvideva izvor svoje rodovine iz njihovega zaselka. Ker sem bil prav tisti dan v Andolu, so ga napotili kar k meni na vikend in potem še v Ljubljano. Tržaški Slovenec, Andoljšek, je sicer našel svoje izvirne korenine, ni si pa znal razložiti, kako je bil njegov stari oče rojen v okolici Trebnjega, v vasici Češnjevke. Obljubil sem mu, da bova stvar hitro rešila. Prosil sem matični in župnijski urad v Trebnjem za izpiske Andoljškovih in ko sem na istih zasledil tudi vasico Češnjevke, sva se s soprogo podala na nedeljski izlet. Ustavila sva se na začetku vasi pri prijazni družini in jo zaprosil za pomoč. Ja, seveda, so rekli, prav v njihovi stari hiši še živi starka, ki je bila dekla pri Andoljškovih. Seveda sva jo obiskala in zvedela marsikaj zanimivega, tudi to, da so imeli nedaleč iz vasi vinograd v veliki strmini. Vedela je tudi to, da je bil eden od sinov avstro-ogrski vojak, ki je pozneje postal cestar v Trstu. Takoj sem telefoniral v Trst in presenečenemu R. Andolsku povedal, da smo našli celo rojstno hišo njegovega starega očeta – cestarja iz Občin pri Trstu. Seveda je tržaški Andoljšek s kompletno fotografsko in snemalno tehniko obiskal rojstno hišo svojih prednikov, glavni objekt pa je bila starka, dekla pri Andoljškovih. Tako smo identificirali Andoljškove v Trstu, ki so izvirali iz Češnjevka. Kako in kdaj pa so prišli v Češnjevke?

Del Andoljškovih iz Novega mesta oziroma okolice (Kot) sem hitro identificiral, saj je šlo za ženine bratrance in sestrične. Vendar drugi

Janez Andolšek pred spomenikom
padlih borcev v Veliki Loki leta 1955,
na katerem so vklesana tudi imena
njegovih treh sinov - partizanov

niso vedeli, od kod prihajajo. Tako sem vzpostavil pisne stike še z Andolškovi iz Velikega Mraševa, Boštanja, Sevnice, Trnja in Pluske. Kmalu zatem sem jih tudi osebno obiskal. Ko sva s soprogo obiskala Andolškove v vasi Trnje, sva slišala pripoved že upokojenega strojevodje, da mu je oče naročal, ko bo vozil lokomotivo na progi Kočevje–Ljubljana, naj pogleda tudi proti Luknji, k Andoljškovemu mlinu, od koder naj bi prišli stari oče kot mlinar v Šentlovrenc. Torej, zopet mrzli bratrance! Nekaj podatkov smo poiskali še v šentlovrenskem župnijskem uradu, pa smo tudi to vejo »končali«. Šlo je za Andolškove iz Luknje (mlinar), ki so v Šentlovrencu prav tako zgradili mlin, pozneje pa so postali zlasti progovni delavci oziroma železniški uslužbenci, vlakovodje in podobno. Po domače so jim rekli Malnarjevi, njihovi potomci pa danes živijo v Trnju, Kukenbergu, Pluski, Brezovici in seveda v ZDA in Italiji. Najbolj zanimivo je bilo srečanje starih znancev iz Trnja, Kukenberga in Pluske, ki so kar naenkrat postali sorodniki. Spremenili so se odnosi, skupaj so začeli iskati korenine. Torej sta tudi Janez Andolšek iz Trnja in Rudolf Andoljšek s Pluske sorodnika iz iste lukenško-šentlovrenške veje!

Najbolj zanimiva pa je pripoved o Andolških v Boštanju, Sevnici, Velikem Mraševu in okolici. Nobena družina ni vedela za svoje poreklo, pa tudi iz cerkvenih knjig se ni dalo zaključiti, zakaj so se Andolškovi fantje poročili v te kraje. Ker sem obenem zbiral gradivo za t. i. Ilirski polk, ki je leta 1812 sodeloval pri Napoleonovem zimskem pohodu v Rusijo, sem tudi ugotovil, da so Andolškove družine nastale prav v času Ilirskih provinc. Porodila se mi je domneva o vojaških beguncih oziroma dezerterjih, ki sem jo tudi kmalu dokazal. Namreč, pri pregledu arhiva ortneške graščine sem našel tudi nekakšen vojaški dosje o mobilizaciji v obdobju Ilirskih provinc, ko so Francozi izvajali nabor vojakov za Ilirski polk in druge enote. Naborni okraj je imel sedež v Sodražici. Zasledil sem tudi primer štirih Andolških iz zaselka Žukovo nad Velikimi Poljanami. Na prvi »štelungi« (naboru) je bil eden od Andolških potrjen za francoskega vojaka (našel sem celo njegovo pisno prisego francoskemu cesarju v slovenskem jeziku!), medtem ko so se drugi trije pojavljali na teh seznamih še pozneje z oznako – dezerter. Izpisal sem njihova imena – bila so imena mladih ženinov v Češnjevku, Boštanju in Sevnici! Torej so se poročili v kraje, ki so bili izven meja Ilirskih provinc. Podobno se je zgodilo s predniki Andolških iz Velikega Mraševa in Podloga, ki so izvirali iz zaselka Petrinci pri Sodražici.

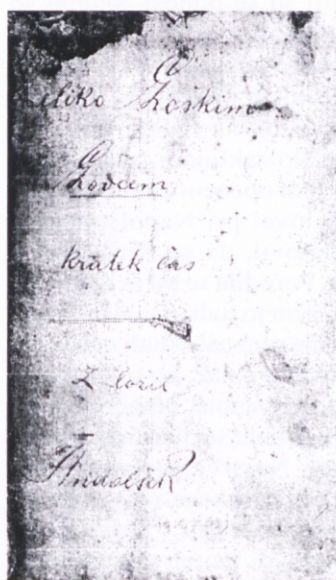
Moj namen seveda ni, da bi opisoval zgodovino posameznih Andolških družin, saj bi za to potrebovali več prostora. Gotovo bi bilo zanimivo pričevanje o celotni veji Andolških in Maroltovih (mati Andolškova) iz Trnja, tudi o Štefanu, ki je leta 1896 prišel v ZDA in s katerimi smo vzpostavili pisne in internetne stike, pred nekaj leti pa smo dočakali tudi njihov obisk iz ZDA. Glavno srečanje Andolških in Maroltovih je bilo v Veliki Ševnici. Otroci pa prek Atlantika vzdržujejo internetne povezave in sledili so že prvi povratni obiski.

Toliko za uvodni genealoški oris Andoljškove rodovine.

Pozornost bralcev bi zadržal samo na dveh – Janezu Andolšku iz Trnja in Rudolfu Andoljšku iz Pluske, ki sta postala del lokalne zgodovine Trebnjega. Imeni obeh sta vklesani na spomenikih, zato ju tudi omenjam. Na spomeniku ob cerkvi v Trebnjem, ki je bil postavljen leta 1918 v spomin na »padle junake«, je tudi ime Rudolfa Andoljška s Pluske. Na spomeniku padlim partizanom v Veliki Loki

pa so omenjeni trije sinovi Janeza Andoljška iz Trnja, ki je znan tudi kot ljudski pesnik.

V Veliki Loki stoji spomenik padlim borcem NOV, na katerem so vklesana tudi imena treh sinov Janeza Andoljška iz Trnja: Štefana, Poldeta in Jožeta. O tem je pisal Dolenjski list že leta 1957, leta 1998 pa je Tone Gošnik omenil, da poseduje tudi zvezčič Janezovih pesmi z naslovom Veliko Loškim lovcem za kratek čas zložil Andolšek 1912, ko je napisal na 23 straneh 68 štirivrstičnih šaljivih kitic na račun svojih lovskih tovarišev iz zelene bratovščine. Marca 1999 je Tone Gošnik, prej novinar in glavni urednik Dolenjskega lista, zanimivo in lepo ohranjeno knjižico predal v hrambo rokopisnemu oddelku Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu, kopije pa Andoljškovim v Trnju in drugim, tudi Andoljškovim v ZDA, kjer priletna, vendar živahna Agnes (Neža) Čebašek iz Gowande še edina govori in piše slovensko. Janez Andolšek je svojo lovsko pesem takole zaključil:

Platnice drobnega zvezčiča Veliko Loškim lovcem za kratek čas zložil J. Andolšek, 1912

66
*To pesem vam je zložil
en kurji barantač,
ker z tem bi rad zaslužil
si nekaj zajčjih krač.*

67
*Če dočakam drugo leto
bom šel na lov jaz z vami
potem bo zajc presneto
tresel se pred nami.*

68
*Jaz vas naučil bom lepu,
da more se drugače
zajcu strahopetnemu
vmerit kosmate hlače.*

V družinski knjigi oziroma Status Animarum za Andolškove na Pluski 11 sem v rodovnik zapisal, da se je Martinu Andolšku iz Šentlovenca in Mariji Grkovšek rodilo sedem otrok, med njimi 16. aprila 1893 tudi sin Rudolf. Čeprav sem med obiskom na Pluski gospodarja Stanka podrobno spraševal o starših in sorodstvu, mi o Rudolfu ni znal ničesar povedati. Šlo je za edinega Rudolfa med Andolškovi, zato sem si njegovo ime zapomnil. Namreč, ko sem ob neki priložnosti zbiral podatke o slovenskih dobrovoljcih v srbski vojski 1912–1918, sem v zborniku Kladivarji naletel tudi na fotografijo avstro-ogrskega častnikov, ki so se leta 1916 v ruskem ujetništvu odločili za prestop med srbske dobrovoljce. Seveda sem kopijo slike poslal na Plusko in zaprosil že priletnega Stanka, naj pobrska po spominu o stricu Rudolfu. Ko sem zvedel, da je 90-letni Stanko s Pluske hudo zbolel, sem ga obiskal. Prinesel sem mu tudi buteljko žlahtnega burgundca, pa je celo popil kozarček in mi začel pripovedovati o stricu Rudolfu. Ker je bil najmlajši otrok, so ga dali študirat. Postal naj bi profesor v Trebnjem ali Novem mestu, vendar je moral že takoj ob začetku svetovne vojne obleči vojaško suknjo. Iz šematizma avstro-ogrske vojske za leto 1917 je vidno, da je bil Rudolf Andolšek 15. maja 1915 povišan v rezervnega praporščaka in da je bil pripadnik 79.

Skupina Slovencev 1. srbske dobrovoljske divizije v Odesi leta 1916 (v prvi vrsti z desne sedi: + Rudolf Andoljšek)

pehotnega polka. Na ruski fronti je panslovansko usmerjeni Rudolf Andoljšek (z »j«) kmalu nato prestopil na rusko stran in se priključil srbski vojski. Namreč, na fotografiji omenjenega zbornika, na strani 338, je skupina Slovencev, pripadnikov 1. srbske dobrovoljske divizije v Odesi leta 1916. Pred njegovim imenom je križec. Bolni Stanko mi je povedal, da je stric Rudolf padel kot srbski dobrovoljec in da je njegovo ime vklesano na spomenik ob zidu trebanjske cerkve v čast »junakom prve svetovne vojne«. Nazaj grede s Pluske sem si spomenik ogledal. Verjetno je padel okrog leta 1917, še preden je 1. divizija prispela na solunsko fronto. Morda bo kdo kaj več vedel o mladem profesorju, častniku in junaku s Pluske ...

Ko so občinski možje postavljali spomenik, so verjetno imeli sezname padlih pa tudi kakšno obrazložitev. Morda je kdo napisal tudi spomine. V župnijskih arhivih je gotovo še kakšen račun za postavitev spomenika.

VIRI:

Marijan F. Kranjc, Rodovnik Andolšek – Andoljšek, 1520–1996

Stanko Andolšek, Pluska 11, pokojni, ustna izjava o stricu Andoljšku Rudolfu, 2003

Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912–1918, zbornik, 1936, Ljubljana
Tone Gošnik, Zares je mrtev le, kdor je v smrti sam ..., Dolenjski list, 29. 10. 1998, Novo mesto

Janez Andolšek, Veliko Loškim Lovcem za kratek čas zložil ..., Trnje, 1912, sedaj v rokopisnem oddelku Knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu.

Ana Hladnik Guštin: LASTNA PODOBA, 2004, olje platno, 70 x 60 cm

Staša Vovk

LEPOTO NAJDEM TUDI V CVETOČEM PLEVELU

Pogovor z akademsko slikarko Ano Hladnik Guštin

Ana H. Guštin

Ana Hladnik Guštin, akademska slikarka, je bila rojena leta 1938 v Kanalu ob Soči v družini s priimkom Vuga. Gimnazijo in likovno akademijo je končala v Ljubljani. Leta 1966 je prišla za možem v Novo mesto. Tu se je zaposlila kot likovna pedagoginja, najprej v osnovnih šolah, nato na gimnaziji, kjer je ostala do upokojitve. Ima tri otroke, hčerko in dva sina - dvojčka. Družina in dom, služba in delo. Vse to ji je veliko pomenilo. Družini, otrokom in pedagoškemu delu se je posvetila predano, z ljubeznijo in odgovornostjo. Ustvarjalne moči, potrebe po likovnem izražanju in ustvarjanju podob ni nikoli nagnala iz svojega življenja. Bile so v njej, ohranjala jih je in jih pustila čakati. Da pride čas, ko bodo prišle na dan. Zdaj je ta čas in zato je tudi čas za pogovor z njo.

- Najbrž je najbolje, če začneva na začetku. Veliko beremo in poslušamo, da zgodnja leta – torej čas otroštva – močno, če ne pretežno oblikujejo človekove osnovne karakterne lastnosti in navade. Midve o tem ne bova razpravljali, vas pa prosim, da bi povedali nekaj o tem, kje in kako ste preživeli otroška leta in kakšni so vaši spomini.

Na svet sem prišla v preprosti, skromni družini kot drugi otrok. Imam starejšo sestro in dva mlajša brata. S sestro sva se imeli zelo radi. Veliko časa sva preživeli skupaj, veliko sva se igrali, sami sva tudi izdelovali igrače, iz marsičesa, kar je bilo namenjeno odpadcu. V posebno veselje mi je bilo, če sem čisto sama kaj naredila. Zelo rada sem risala, z navadnim svinčnikom na navaden papir. Najbolj sem bila vesela, ko sem v dar dobila škatlo barvic. Šest jih je bilo in še danes se živo spominjam, kako močan vtis so naredile name. Barv nisem samo videla, ampak sem nekako, ne vem kako, čutila njihov okus.

- Brezskrbna otroška leta hitro minejo, pride čas odraščanja, dozorevanja ... Vi ste doživeli še posebej pomembno spremembo, ki je – mislim, da lahko rečeva tako – popolnoma spremenila vaše življenje.

Devet let sem imela, ko sem odšla od doma. Očetova sestra, ki je živela v Ljubljani, je imela sina, ki je bil poročen, ni pa imel otrok. Prepričali so moje starše, da so mi najprej dovolili živeti pri njih, pozneje sta pristala tudi na to, da so me posvojili. Dobila sem nove starše, nov dom in prišla v novo, popolnoma drugačno okolje. Seveda mi v začetku ni bilo lahko. Pogrešala sem starše, sestro, prijateljice. Marsikaj sem izgubila, marsikaj novega dobila. Predvsem možnost šolanja in izobraževanja. Moj novi oče je imel veliko knjig o umet-

Slike zgoraj z leve proti desni:

Nedeljski dan ob Soči

S starši in sestro na nedeljskem spre-
hodu, Kanal ob Soči, 1940

Sestrici Anica in Tonica

V obveznem otroškem vrtcu z italijan-
sko vzgojiteljico

2. razred osnovne šole v Kanalu ob
Soči

NAŠ GOST
Rast 1 / 2005

Staša Vovk
LEPOTO NAJDEM TUDI
V CVETOČEM PLEVELU
Pogovor z Ano Hladnik Guštin

nosti, veliko je potoval in prinašal domov kataloge, reprodukcije največjih slikarjev, mi pripovedoval o tem, kar je videl in doživel. Slike so me očarale. Občudovala sem ljudi, ki so jih ustvarili, in se spraševala, kako le jim je to uspelo. Vpisala sem se v gimnazijo in v glasbeno šolo. Z velikim veseljem sem igrala klavir in po mnenju učiteljev sem bila zelo nadarjena učenka. Zelo rada sem imela glasbo in dolgo sem bila prepričana, da bom glasbenica – pianistka. Klavir zame ni bil zgolj instrument, bil je moj prijatelj in zaupnik. Še danes se spominjam občutka, da sem izgubila prijatelja, ko so se starši odločili in klavir prodali, čeprav sem bila takrat že študentka na likovni akademiji. Sem pa še zmeraj rada risala in slikala. Tako kot glasba so imele name tudi risbe in barve močan vpliv. Nekako so bile del mene. Ko je prišel čas odločitve, so zmagale barve. Uspelo mi je vpisati se na likovno akademijo, čeprav nisem imela veliko upanja in sem bila najprej kar malo presenečena. In vesela tudi.

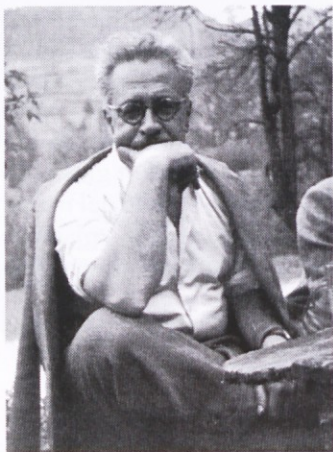
7. razred gimnazije Ljubljana-Šentvid
(Ana prva z leve v drugi vrsti), 1957

Sošolke in sošolci maturantje v mladinski delovni brigadi, Aleksinac, 1958

Staša Vovk
LEPOTO NAJDEM TUDI
V CVETOČEM PLEVELU
Pogovor z Ano Hladnik Guštin

Marij Pregelj, za Ano H. Guštin najpomembnejši in najdražji profesor slikarstva

Risanje portreta na likovni akademiji;
(z leve) Drago Hrvacki, Ana Hladnik,
Jelka Schubert Reichman, 1959/60

- Kolikšen vpliv je imelo šolanje na akademiji na vaše likovno ustvarjanje?

Naučila sem se seveda veliko in vse, kar sem se naučila, je bilo pomembno. Je pa res, da na moje usvarjalno delo – še posebej pozneje – ni imelo posebnega vpliva. Mislim predvsem na to, da sem zmeraj iskala svoj lasten izraz. V slike sem prenašala svoja videnja, doživljanja in občutenja. So pa spomini na leta, ki sem jih preživela na akademiji, lepi. Srečala sem več dobrih in odličnih učiteljev – slikarjev, ki so meni in, verjamem, tudi mojim kolegom dali veliko. Ne samo likovnega znanja, ampak tudi spoznavanja umetnosti in umetnosti življenja. Še posebej se spominjam profesorja Marija Pregla, ki je znal na široko odpirati vrata v svet. V vsakem od nas, ki smo bili njegovi učenci, je znal odkriti tudi naše lastnosti, karakterne posebnosti, ki so se seveda odražale – že takrat in še bolj pozneje – v naših likovnih delih. V meni je našel rahlo melanholično noto, kar bo kar držalo.

V družbi kolegov in profesorjev (Bo-
židar Jakac in inž. Boris Fakin - Igor
Torkar) v učilnici likovne akademije,
1963

NAŠ GOST
Rast 1 / 2005

Staša Vovk
LEPOTO NAJDEM TUDI
V CVETOČEM PLEVELU
Pogovor z Ano Hladnik Guštin

S prvorojenko Ireno, 1969

Z Markom in Igorjem, 1973

- Akademijo ste uspešno končali, se poročili, zapustili Ljubljano in prišli živeti v Novo mesto. Same velike in pomembne spremembe. Kakšno se vam je zdelo Novo mesto in kako ste se vživeli v življenje pri nas?

Novo mesto kot kraj in mesto me je očaralo. Lepo mesto, lepa okolica, prijazna in lepa, mehka pokrajina. So pa v Ljubljani ostali moji kolegi in prijatelji slikarji, pogrešala sem pogovore in razprave z njimi. Ostala sem sama, nikogar ni bilo za izmenjavo mnenj in pogovore o mojem slikarskem delu. Pogrešala sem po eni strani potrditev tega, kar sem delala, in po drugi kritiko mojega dela. Manjkala mi je predvsem povratna informacija. Kriza nastane že tako in tako takrat, ko zapustiš akademijo in ostaneš na lepem prepuščen samemu sebi. Meni pa se je zgodilo, da tudi "sotrpinov" nisem imela ob sebi. Sem se pa v življenje v Novem mestu postopno vživela. Ustvarjala sem družino in dom, na svet so prišli moji trije otroci, dela in obveznosti sem imela dovolj. Po dolgem iskanju sem končno dobila tudi zaposlitev. Najprej na osnovni šoli Grm, že naslednje leto pa na gimnaziji. To so bila lepa leta. Rada sem delala z mladimi ljudmi, dajala sem jim svoje znanje in vedenja, oni so mi dajali svoje zamisli in nove, sveže ideje. Obiskovali smo razstave, likovno smo opremljali glasilo Stezice, izdelovali smo scene za prireditve in proslave,

obdelovali smo najrazličnejše materiale – izdelali smo celo tapiserijo. To je bil čas, ko sem se tudi sama znova bolj posvetila slikanju. Začela sem slikati akvarele in tudi monotipije. Majhne slike, vendar tudi zanje velja, da se tudi z majhnimi stvarmi lahko veliko pove. Morda bi bilo drugače, če bi imela svoj atelje in dovolj prostora. Kuhinja ali dnevna soba sta bili za velike slike premajhni. Morda pa tudi ne, kdo ve. Danes se ne bi več hotela navajati na delo v ateljeju. Moj dom in glasba, ki me spremlja, ko slikam, mi še najbolj ustrezata.

- Ko se človek počasi sprehodi po razstavi vaših slik, občuti mir, toplino, prijaznost, melanholijo, tiho, skromno lepoto. Začuti, da vas narava vedno znova očara in preseneča. Ne umetno vzgojene, velike in bahave rože, predvsem marsikdaj skrite, skromne cvetlice. In

Z možem Borisom v Pragi, april 1977

NAŠ GOST
Rast 1 / 2005

Staša Vovk
LEPOTO NAJDEM TUDI
V CVETOČEM PLEVELU
Pogovor z Ano Hladnik Guštin

S kolegicami z novomeške gimnazije

Sodelovanje s prijateljico Ivanko Metsnik ob predstavitvi njene knjige

Likovna delavnica v Dolenjskem muzeju, 1999

Z Jožefom Matijevičem, piscem uvodnega besedila v razstavnem katalogu, na otvoritvi svoje velike slikarske razstave v galeriji Dolenjskega muzeja, december 2004

NAŠ GOST
Rast 1 / 2005

S sestro Tonico in bratoma Aljošo in Darkom ob otvoritvi razstave v galeriji Rika Debeljaka v Kanalu ob Soči

drevesa, ki jih veter biča in upogiba, upogne pa ne. Imam prav? Se zato niste nikoli lotili slikanja abstraktnih slik?

Abstraktno umetnost spoštujem in cenim. Vsakdo ima pravico, da sam poišče in oblikuje svoj likovni izraz. Meni je stvarni svet, vse, kar nam ponuja narava, tako polno lepote in sporočil, da jo vedno znova občudujem, se ji poskušam kar najbolj približati, jo razumeti in upodobiti. V naravi povsod najdem lepoto, tudi v cvetočem plevelu. Rože imajo tudi svoj značaj, kajne? Se rodijo, zrastejo in se razcvetijo, uvenejo in umrejo. Drevesa tudi. Zato jih slikam tako, kot jih čutim in doživljam.

- Mi ne boste zamerili nekoliko predrzno vprašanje? Če lahko in hočete, mi prosim povejte, ste v osnovi zadovoljni s svojim dosedanjim življenjem?

V osnovi sem z vsem preživetim v svojem življenju zadovoljna z vsem, kar mi je prineslo dobrega in slabega. Saj človek zori predvsem ob premagovanju težav in hudih stvari, ki jih prinaša življenje, kajne.

- Ustvarjala žilica pa še vedno utripa ...

Še vedno in verjamem, da bo še dolgo. Zdaj imam dovolj časa, da jo poslušam in ji sledim.

Ana Hladnik Guštin: MATI, 1998, akvarel, 42 x 30,5 cm

Marko Koščak

PO POTEH DEDIŠČINE DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

Ob desetletnici začetka projekta revitalizacije podeželja z vključevanjem naravne in kulturne dediščine v ponudbo trajnostnega turizma

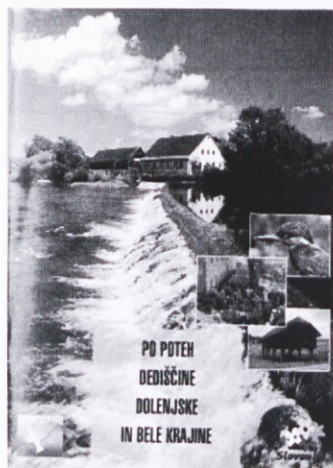
Predgovor

V skupna prizadevanja razvoja turizma v Sloveniji se območje Dolenjske in Bele krajine že dalj časa dokaj uspešno vključuje. Dokaz temu so številne prireditve, promocijske dejavnosti in konkretni ekonomski učinki in rezultati, ki kažejo na to, da ima to območje že kar nekaj lepo oblikovanih turističnih proizvodov. Ti so prepoznavni tako v slovenskem kot tudi širšem prostoru. Prav tako pa smo istočasno prepričani, da obstaja še veliko neizkoriščenih potencialov, ki danes še niso vključeni v ponudbo zaradi objektivnih oziroma tudi subjektivnih razlogov.

Razvojni potencial, ki je vključen v turistični ponudbi Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, predstavlja podeželje, naravna in kulturna dediščina ter predvsem način življenja tukajšnjih ljudi - naj ga označimo tudi kot podeželsko območje ob slovensko-hrvaški meji (kar Dolenjska in Bela krajina prav gotovo sta). V tem prostoru se dogajajo najrazličnejši razvojni procesi, ki tako ali drugače vplivajo na njegov razvoj. Prav gotovo velja ugotovitev, da je to območje na nekaterih delih demografsko ogroženo, s slabo starostno in izobrazbeno strukturo. Zanj je značilna problematika obmejnosti, ki jo je »vnesla« nova državna meja s Hrvaško, v zadnjem času tudi t.i. »schengenska meja«, ki je sestavni del in posledica razvojnih procesov na nacionalni ravni, medtem ko je razreševanje problemov in posledic novonastalih razmer ob njej več ali manj prepuščeno lokalni skupnosti. Po drugi strani pa je kulturna krajina še vedno dobra ohranjena, prebivalstvo pa kljub oviram in težavam uspeva ohranjati relativno primerno raven življenja, čeprav so nekateri sloji že socialno ogroženi.

Vsi ti, pa še nekateri razlogi so nas v letu 1995 spodbudili, da smo razmišljali, katere razvojne strategije bodo lahko pripomogle k izboljšanju stanja v podeželskem prostoru ob slovensko-hrvaški meji. Ena od njih je bila tudi možnost revitalizacije podeželja z vključevanjem naravne in kulturne dediščine v turistično ponudbo tega območja. In prav to je tudi osnovni namen projektnih aktivnosti Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, ki so bile kot pilotni projekt za centralno in vzhodno Evropo izvedene prav v tem delu Slovenije in Evrope.

Slovenija je v maju leta 2004 vstopila v Evropsko unijo, kjer ima priložnost pridobivati sredstva za svoj regionalni razvoj in razvoj podeželja, kar je skupno tudi cilju projekta Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine. Vsekakor je za prostor ob slovensko-hrvaški

meji pomembno tudi dejstvo, da bodo partnerstva, kot je Po poteh dediščine, lahko kandidirala na večino evropskih razvojnih skladov, prav tako pa tudi na tista iz nacionalne ravni. Pred nami je torej zahtevno obdobje, ko se bo treba tudi odločiti, kako in na kakšen način postaviti organizacijsko-upravljaljsko strukturo za prihodnje izzive.

Zavedati se moramo, da gre v primeru ciljev in aktivnosti projekta Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine za dolgoročni razvoj, katerega ključni cilj ni samo kvantitativno povečevanje števila obiskovalcev na določeni destinaciji, čeprav to je eden od ciljev, ki ga projektne aktivnosti zasledujejo. Naši cilji so torej širši, predvsem govorimo o skladnem regionalnem razvoju, ohranjanju poseljenosti podeželskega prostora, izboljšanju demografske strukture in ne nazadnje izboljšanje in nadaljnji razvoj človeških virov ter s tem izobrazbene strukture vseh slojev prebivalstva. Pomembno področje sodelovanje je tudi čezmejno in mednarodno sodelovanje, ki odpira nove razvojne možnosti, če bo seveda partnerstvo za to zainteresirano. Pri aktivnostih projekta želimo zasledovati vse te usmeritve, ki lahko dolgoročno vplivajo na gospodarski razvoj tega območja.

Menimo, da je naša skupna želja, da nadaljujemo s skupnim delovanjem in sodelovanjem ter z izoblikovanim regionalnim turističnim proizvodom na podeželju ob slovensko-hrvaški meji vplivamo na razvoj tega prostora kot tudi na ponudbo turizma na območju Dolenjske in Bele krajine, za kar obstajajo realne možnosti, kar nam priznavajo tako domači kot tuji strokovnjaki ter obiskovalci tega prostora.

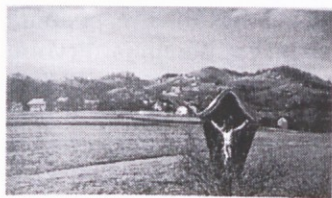
Uvod – Nekaj značilnosti projekta

Na osnovi prijave leta 1995 je na razpisu Evropske komisije DG XXIII in izraženega interesa lokalnih skupnosti Območna gospodarska zbornica Novo mesto v začetku leta 1996 postala partner v projektu razvoja podeželja z vključevanjem naravne in kulturne dediščine v ponudbo turizma na Dolenjskem in v Beli krajini – Heritage Trails Project – ki ga je delno sofinancirala Evropska skupnost oz. omenjena komisija, kot pilotnega v srednji oz. vzhodni Evropi. Strokovni izvajalec projekta je bila angleška firma Eco-Tourism iz Londona, njegovi partnerji pa so bili še CTA Economic Analysts iz Velike Britanije, Ecovast (Evropski svet za razvoj vasi in malih mest) in Prisma iz Grčije ter seveda Območna gospodarska zbornica Novo mesto.

Namen projekta

Namen projekta z naslovom Heritage Trails – Po poteh dediščine je regeneracija oziroma oživitev podeželja in s tem tudi turizma v regiji Slovenije (Dolenjska in Bela krajina) na osnovah in načelih trajnostnega (sustainable) turizma. To pomeni v prevodu vzpostavitev "mreže" turistične infra- in superstrukture na primerni ravni in ob zahtevanem standardu – prenočišč, hrane, turističnih zanimivosti, oblikovanih v skupen proizvod s prepoznavno identiteto, ki bi pomenila in služila kot promocija različnim turističnim trgov in interesnim skupinam gostov za obisk območja.

Osnova za nastavek te mreže so bili principi trajnostnega razvoja turizma. To pa pomeni tudi, da je največji del pozornosti pri nastajanju take strategije namenjen lokalnim značilnostim in lokalni skupnosti.

To zagotavlja tudi povezovanje, vlaganje in koristi za lokalno ekonomijo in prispevek k razvoju socialnega, ekonomskega, prostorskega in kulturnega segmenta pri razvoju lokalne skupnosti. Razvoj je načrtovan skrbno s principi varovanja okolja, kjer se v največji meri "koristijo in uporabljajo" predvsem obstoječe kapacitete, ki se aplikativno dopolnjujejo z novimi, primernimi tehnologijami in reinvestiranjem.

Oblikovanje projekta je vključevalo naslednje elemente:

- razvoj in oblikovanje regionalnega "združenja oz. zveze – koordinacijskega odbora" gospodarskih družb, predstavnikov oblasti in prostovoljnih - volonterskih nevladnih organizacij, ki lahko vsak na svojem področju doprinesejo k oblikovanju razvojne strategije. To združenje partnerjev javnega, zasebnega in nevladnega sektorja ima vlogo na področju izobraževanja, svetovanja in usmerjanja razvoja skupnega turističnega produkta, prioriteto za člane združenja,

- razvoj in oblikovanje novih turističnih proizvodov na območju na temo projekta, kar je vsebovalo že obstoječe zanimivosti in turistične atrakcije, obstoječe prenočitvene kapacitete in prometne povezave, pri čemer je slednje predstavljalo tudi osnovo za nadgradnjo in oblikovanje novih proizvodov, če se je za to pokazala potreba. Proizvodi so in bodo tudi v prihodnje oblikovani v okvirih kulturnih in naravnih danosti območja in njegovih specifičnih karakteristik ter posredovani potrebam ustreznih tržnih niš turističnega trga,

- oblikovanje regionalnega turističnega menedžmenta za marketing, katerega naloge so vzdrževanje in nadzor standarda ponudbe na območju, organizacija internacionalnega marketinga in promocija ter zagotavljanje turističnih tokov.

Regionalna marketinška študija in regionalni marketinški poslovni načrt sta bila sestavni del projektne naloge in hkrati prvi korak k mednarodni promociji in marketingu regionalnega turističnega proizvoda na turističnih sejmih, tudi tako eminentnih, kot sta v Londonu in Berlinu (že od leta 1996 naprej).

Končno in nenazadnje so bili rezultati pilotnega projekta osnova za delo in prenašanje izkušenj tudi v druge regije Evrope, kakor tudi druge regije v Sloveniji, kar se je uresničilo v kar nekaj konkretnih projektih.

Projekt (paralelno s projektom na Dolenjskem in v Beli krajini je potekal tudi projekt v regiji Kavarna v Bolgariji) je bil sofinanciran s strani Evropske skupnosti – European Commission DG-XXIII in preko t.i. »in-kind« udeležbe (vložki partnerjev v obliki strokovnih opravil, prostorov, komunikacijskih storitev i. p. d.) in so jo zagotovili:

- projektna skupina EU ekspertov in strokovnih udeležencev projekta na lokalni ravni,

- Gospodarska zbornica Slovenije, Območna gospodarska zbornica Novo mesto,

- Turistična zveza Dolenjske in Bele krajine in lokalna društva ter nevladne organizacije,

- Krka, d.d, Novo mesto in Krka Zdravilišča, d.o.o.,

- Zavod RS za varstvo narave – OE Novo mesto in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije – OE Novo mesto,

- druge strokovne institucije v regiji in na nacionalni ravni (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS, Ministrstvo za gospodarstvo RS, Ministrstvo za kulturo RS, Slovenska turistična organizacija),

- drugi partnerji na lokalni ravni (občine, upravne enote).

Izbor območja: Dolenjska in Bela krajina, Slovenija

Izbor območja je bil pogojen z naslednjimi kriteriji: privlačno naravno okolje, ohranjeno v smislu okoljevarstvenih kriterijev in standardov, "nepokvarjeno" s prekomernim in neprimernim industrijskim razvojem, primerna mešanica naravne in kulturne dediščine, primerna raven obstoječe turistične ponudbe in infrastrukture, podpora lokalnih in nacionalne oblasti za turistični razvoj območja. Prvotni predlog projekta je bil oblikovan za regije v Bolgariji, Romuniji, Slovaški in Sloveniji, končna odločitev in izbor pa je odločil v prid Bolgarije in Slovenije oziroma njunih pilotnih regij Kavarne ter Dolenjske in Bele krajine.

Projektna ekipa

Kot že rečeno, so bili partnerji oz. izvajalci projekta CTA/ Ecotourism Ltd iz Velike Britanije, Ecovast (vseevropska mreža za razvoj vasi in malih mest, registrirana v Franciji), Območna gospodarska zbornica Novo mesto in Nacionalni center za regionalni razvoj ter stanovanjsko politiko iz Bolgarije.

Skupina ekspertov, ki so sodelovali pri nastajanju razvojne strategije, je bila sestavljena iz strokovnjakov, ki imajo znanje oz. izkušnje iz naslednjih disciplin:

- turistično načrtovanje,
- zaščita in varovanje kulturne dediščine,
- trajnostni razvoj turizma in promocija,
- tržne analize in načrtovanje podjetniškega razvoja,
- interpretacija turističnih proizvodov.

Poleg tujih strokovnjakov so bili v delo vključeni v obliki delavnic, delovnih srečanj, seminarjev in drugih načinov komuniciranja tudi strokovnjaki iz regije. Pri tem je bilo vsekakor pomembno tudi to, da so le-ti s svojim poznavanjem lokalnih razmer tvorno sodelovali oziroma omogočili vključevanje tistih lokalnih strokovnjakov, ki so lahko konstruktivno prispevali svoj strokovni pogled na dosedanje aktivnosti, in tudi tiste, ki jih na lokalnem območju predvidevamo v prihodnje. Torej vključevanje endogenih potencialov regije je in bo nujno potrebno, pri tem pa vsekakor računamo tudi na vašo skupno pomoč in animacijo v prihodnje.

Projektne aktivnosti

Projekt je potekal od januarja 1996 do maja 1997. Sestavljen je bil iz naslednjih projektnih aktivnosti, ki so se izvajale tudi v nekakšnem terminskem zaporedju:

1. Inventarizacije dediščine, zanimivosti, atrakcij in turistične infrastrukture.
2. Študije primernosti in presoje mejnih kapacitet območja v smislu optimalnega razvoja turističnega proizvoda.
3. Osnutka razvojne strategije, ki jo je pripravil v sodelovanju z vsemi lokalnimi subjekti regionalni vodja projekta.
4. Obiskov in izmenjav izkušenj, z željo kritične ocene stanja iz regije Evropske skupnosti; v primeru Dolenjske in Bele krajine je bila to regija Kent iz Velike Britanije.
5. Regionalne delavnice – oblikovanje regionalnega združenja, kriterijev in standardov za turistični proizvod, izobraževanje in

interpretacija, izdelava akcijskega načrta.

6. Povratnega obiska skupine iz regije oziroma izmenjava izkušenj Dolenjska in Bela krajina / regija Kent v Veliki Britaniji.

7. Marketinške študije.

8. Oblikovanje predlogov in oblik izobraževanja za turistični menedžment in marketing regionalnega turističnega proizvoda.

9. Realizacije marketinških aktivnosti.

10. Poslovnega načrt za marketinške aktivnosti.

11. Predloga razvojne strategije projekta.

12. Delavnice na ravni države Slovenije v smislu promocije koncepta in zasnov regionalnega turističnega proizvoda za druge regije v državi.

13. Mednarodne konference za promocijo pristopa in koncepta kot osnove za delo v regijah srednje in predvsem vzhodne Evrope.

Ključni rezultati dela v dosedanjem obdobju s poudarkom na aktivnostih v zadnjem obdobju

- Vzpostavitev regionalnega institucionalnega povezovanja in koordinacije na osnovi podpisanega sporazuma o sodelovanju, ki ga je podpisalo dvaindvajset partnerjev iz Dolenjske in Bele krajine in ki ga je sedaj šestindvajset partnerjev podaljšalo še za tri leta, t. j. do konca leta 2005. Gre za eno prvih tovrstnih povezovanj partnerjev na lokalni in nacionalni ravni v smeri skupnega delovanja in razvoja določenega prostora z natančno definiranim turističnim proizvodom v Sloveniji. To je primer oblikovanja t.i. lokalne akcijske skupine, ki je temelj delovanja partnerstva v državah EU s članstvom javnega, zasebnega in nevladnega sektorja.

- Oblikovanje prepoznavnega regijskega turističnega proizvoda, ki je v trendu globalnega turističnega razvoja v svetu za dolgoročno izvajanje. Trend razvoja turizma gre namreč v smeri kulturnega turizma, individualnega pristopa in odkrivanja novih destinacij. Vse te trende so oblikovalci regijskega turističnega proizvoda Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine upoštevali in na podlagi tega spoznanja in pozitivnih izkušenj se je metodološki pristop tega projekta razširil tudi na sosednja območja v Sloveniji kakor tudi v drugih državah Evrope.

- Nastavitev profesionalnega vodje marketinga za operativno izvajanje zadanih nalog iz marketinškega načrta. Vodja marketinga je uspešno deloval do septembra leta 1999, ko se je izkazalo, da sodelovanje pri projektu ni več možno. V tem času so bili opravljeni nekateri razgovori s kandidati (tako pravnimi kot fizičnimi osebami) za opravljanje nalog vodje marketinga. Od marca 2002 pa do konca leta 2005 in s tem izteka tretjega triletnega sporazuma o izvajanju projekta Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine je (bo) predvidoma aktivnosti marketinga opravljal dr. Marko Koščak.

- Vzpostavitev institucionalnih povezav do odgovornih nosilcev marketinga in trženja na nacionalni in lokalni ravni. V tem okviru so bile vzpostavljene povezave z vsemi ključnimi nosilci marketinga in trženja v slovenskem prostoru (Ministrstvo za gospodarstvo, Slovenska turistična organizacija, Kompas, Globtur, če naštejemo samo najvažnejše) in tudi nekaterimi v tujini (Nadfas tours, Heritage Tours, Andante on foot, Vamos Travel idr. iz Velike Britanije). Prav tako smo se povezovali z nosilci turistične ponudbe v regiji (Krka Zdravilišča), posameznimi ponudniki (hoteli, gostilne in predvsem turistične

kmetije), z željo po skupnem nastopanju in oblikovanju enotne strategije marketinga in trženja. Rezultati so bili različni, medtem ko lahko rečemo, da smo s turističnimi kmetijami dosegli izjemno dobro sodelovanje, pa ugotavljamo, da z nekaterimi ponudniki še vedno vzpostavljamo takšne kontakte, kot bi bilo potrebno za kvalitetno sodelovanje.

- Izdelava promocijskega materiala v šestih jezikovnih mutacijah, internet strani ponudbe, promocijski CD, vzpostavitev informacijske mreže v sistemu Slovenske turistične organizacije. Glede promocijskega gradiva lahko rečemo, da je bilo poskrbljeno, da je bilo le-to kvalitetno in na visoki kakovostni ravni.

- Promocijske aktivnosti na ravni države Slovenije in mednarodni ravni (mednarodni posveti, TV predstavitve, avdio predstavitve, časopisi, revije, vodiči, študijska potovanja novinarjev in tour operaterjev, itd.). V toku dosedanjega dela je bilo izvedenih precej tovrstnih aktivnosti, o katerih smo partnerje sproti obveščali. Naj omenimo samo najbolj odmevne in najpomembnejše: mednarodna konferenca na Otočcu 1997, mednarodni turistični Forum v Novem mestu v letu 2000, predstavitev v časopisu Kronen Zeitung iz Avstrije 1998, dve polurni oddaji na TV Koper, promocijska akcija na letalih Adrie-Airways med marcem in avgustom 1998, nastopi na glavnih sejmiših turizma v Londonu od leta 1996 in Berlinu od leta 1997, nastop na sejmu GAST v Celovcu leta 2000, nastop na vseh sejmiših Alpe-Adria v Ljubljani (prvo leto, 1997 s skupnim nastopom vseh občin udeleženk projekta), uvrstitev regije v vodič za nizozemsko tržišče Slovenie/Istrie, objava dveh strani v katalogu slovenskih turističnih kmetij ter več objav v slovenskem in tujem časopisju, priprava in izvedba programov ponudbe v okviru projekta Po poteh dediščine, sodelovanje v TV dokumentarni seriji Slovenija na belanci itd.

- Sodelovanje pri izobraževanju ponudnikov privatnega sektorja in pomoč pri njihovem vključevanju v razvojne aktivnosti na področju razvoja podeželja in turizma na podeželju. Skupaj s Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije – Kmetijsko gozdarskim zavodom iz Novega mesta v zadnjih petih letih sodelovali pri izobraževanju nosilcev turistične ponudbe iz Dolenjske, Bele krajine in Posavja, ki jih je bilo okoli 200. To je izjemen potencial za razvoj turizma na tem območju v prihodnje, saj je ravno privatni sektor tisti, ki s svojo kvaliteto zagotavlja, da se bo gost vračal in pozitivne izkušnje prenesel na širši krog potencialnih gostov. V letu 2001 se je v okviru predpristopne pomoči EU aktiviral tudi program SAPARD, kjer je projekt Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine podlaga za kandidiranje fizičnih in pravnih oseb na ta sredstva. Okoli 25 posameznikov in 10 do 15 institucij iz našega območja je pridobilo sredstva iz tega naslova.

- Posredovanje pri ponudbi in povpraševanju po turističnem proizvodu. Na tem delu smo skupaj s Slovensko turistično organizacijo v preteklih letih pripravili nekaj paketov ponudbe v okviru akcije Dolg vikend so kratke počitnice, Imejmo se fajn in Stranske poti so zapeljivejše od glavnih, prav tako nekaj izobraževalnih izletov za tour operaterje Kompassa in Globtura in drugih institucij.

- Izdelava koncepta enotnega označevanja vseh lokacij v ponudbi regijskega turističnega proizvoda. Na tem delu je narejenega največ in stvari so tako zastavljene, da bomo predvidoma v letu 2005 dokončali konkretne akcije celostnega označevanja in razvoja produktov posameznih lokacij. V dosedanjem obdobju je bilo tako

označenih 21 lokacij.

Med letoma 2002 – 2004 še posebej izpostavljamo naslednje opravljene aktivnosti:

- Nastop na SIW-u oktobra 2003, skupaj z agencijo Robinson ter Krko Zdravilišči in sprejem 150 tour operaterjev iz vsega sveta na treh lokacijah na Dolenjskem.

- Postavitev nove internetne strani www.slovenia-heritage.net in gostovanje na spletnih straneh nemškega partnerja v prostoru te države.

- Izvedba študijskega potovanja za domače novinarje in za obisk novinarjev ter touroperaterjev iz Nemčije, Velike Britanije.

- Sodelovanje pri pripravi turističnega vodiča za angleško govorno področje z novinarjem iz Velike Britanije.

- Izdelava in ponatis promocijsko-marketingškega gradiva ter izdelava prodajno-promocijskega kataloga 2003/2004, kar smo izvedli v sodelovanju s privatnim sektorjem iz Dolenjske in Bele krajine (ta je tudi finančno prispeval k izdelavi kataloga).

- Izvedba izobraževalnih seminarjev za nosilce turistične ponudbe v okviru razpisa Phare in s sodelovanjem partnerjev Kompas Novo mesto, KGZS – Oddelek Novo mesto in Zavodom za zaposlovanje RS, Območna služba Novo mesto (vključenih približno 250 posameznikov iz Dolenjske, Bele krajine in Posavja, tudi brezposelnih oseb).

- Izvedba mednarodne delavnice v okviru »bilateralnega fokusa« in s sodelovanjem Kraljevine Nizozemske, oziroma njene ambasade v Sloveniji.

- Intenziviranje trženja preko novega partnerja projekta, Agencije Robinson (sedaj KOMPAS Novo mesto) ter otvoritev informacijske pisarne projekta na Glavnem trgu v Novem mestu (sedaj Novi trg).

- Prenos znanja na druge lokacije in območja v Sloveniji ter preko meje (Hrvaška, Srbija, Črna gora, Bosna, Kosovo ...).

- Nastop na sejmiših WTM v Londonu, Alpe Adria v Ljubljani, ITB v Berlinu in sejmu v Koelnu.

- Sodelovanje pri načrtovanju turističnih con na obmejnem območju s Hrvaško ter pri pripravi turističnih grozdov v sodelovanju s Podjetniškim centrom Novo mesto, kot podlaga za potencialno investiranje domačih in tujih investitorjev v razvoj turizma v regiji.

- Nominacija za regionalno nagrado Štefana Smeja v okviru razpisa Sklada za regionalni razvoj in ohranjanje poseljenosti slovenskega podeželja – projekt Po poteh dediščine je zmagovalec natečaja za najboljši projekt regionalnega razvoja v Sloveniji za leto 2003 in dobitnik srebrnega sejalcia na natečaju za najbolj inovativen turistični projekt v Sloveniji za leto 2004 Slovenske turistične organizacije.

Nekatere izkušnje skupnega sodelovanja pri realizaciji projekta

Glede na skorajšnjo desetletno prehojeno pot, naj nam bo dovoljeno podati nekaj pogledov, izkušenj ter tudi osebnih ocen o tem obdobju.

- Dejstva kažejo, da je pred nastankom projekta na območju obstajalo relativno močno »gibanje« v obliki aktivnosti Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi. Evidentirali smo okoli 14 lokalnih projektov, ki so v letih 1991–1995 potekali na Dolenjskem in v Beli krajini in so predstavljali zametke kasnejšega turističnega razvoja posameznih lokacij, ki so vključene v projekt. Ne smemo mimo vsega dela, ki so ga opravila posamezna društva in združenja nevladnega sektorja, še posebej številnih turističnih društev pod krovno organizacijo

Turistično zvezo Dolenjske in Bele krajine. Prav tako so bila aktivna tudi nekatera druga društva (vinogradniška, kulturna, športna), ki so vsako na svojem področju skrbela za to, da sta bila ponudba in dogajanje na primerni kvalitetni ravni. Že v začetku delovanja koordinacijskega odbora projekta Po poteh dediščine je bil postavljen cilj o vključevanju vseh teh akterjev v delo in načrtovanje produkta, kar je bilo zagotovilo za trajnostni razvoj in na ta način tudi kontinuiteto že začetega dela.

• Če smo hoteli zagotoviti trajnostni turistični razvoj, ki temelji na vključevanju naravne in kulturne dediščine, potem je bilo za to potrebno dvojje: opraviti analizo fizične in družbene presoje sprejemljivosti okolja in vključiti lokalno prebivalstvo in lokalne ponudnike od samega začetka v nastajanje turističnega produkta. Zavedati se je bilo potrebno, da gre za produkt, ki je zanimiv za manjši oziroma specifični del turističnega trga – torej govorimo o tržni niši, ki pa je vsekakor kompatibilen z drugim turističnim dogajanjem v regiji in Sloveniji. To je izjemno pomembno razumeti kot dejstvo, da sta tako razvojni tok projekta kot njegova realizacija (beri: marketing in trženje) dolgotrajnejši in dolgoročni proces.

• Izjemno težko je v kratkem času »postaviti novo turistično destinacijo« na tržišče, še posebej na tuje. Dejstvo je, da je bil turistični produkt naravne in kulturne dediščine Dolenjske in Bele krajine novost (vsaj po obsegu in pristopu) v slovenskem in lahko rečemo tudi širšem prostoru. Tako je bil potreben čas in relativno grenke so bile izkušnje, preden je dozorelo spoznanje, da je na tujem tržišču relativno težko »prodati« tovrstni turistični produkt, ne da ga vežemo na že poznane turistične destinacije v Sloveniji (oziroma turistične ikone, kot so Bled, Portorož, Kranjska Gora, Postojna) ali neposredni sosesčini (Hrvaška). Tako je še vedno eden od problemov ta, da slovenski turistični marketing premalo opozarja (in s tem gradi podobo države) mednarodni turistični trg, da je Slovenija tudi »zelena dežela« s čudovitim podeželjem, naravno in kulturno dediščino ter predvsem z raznolikostjo le-te glede na njeno geografsko lego.

• Zelo pomembna je odločitev, kje je začetek oziroma vhodna točka (gateway), kjer obiskovalec začne svoje popotovanje Po poteh dediščine pa najsibo to letališče, pristanišče, železniška postaja ali kaj drugega. Glede na spremembe, ki so se zgodile z vstopom Slovenije v EU in s tem tudi večjih »možnosti odpiranja« velikega turističnega tržišča, s prihodom nizkoprorračunskih letalskih prevoznikov (na različna letališča v Sloveniji ali njeni neposredni sosesčini) itd., se širijo tudi možnosti oblikovanja dodatnih paketov ponudbe, ki vključujejo tako mesta in njihovo dediščino (npr. Ljubljana), kar povečuje možnosti trženja ponudbe, kakršno predstavlja turistični proizvod Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine.

• Pristop, kakršen je uporabljen v primeru projekta Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, je primer partnerskega sodelovanja javnega, zasebnega in nevladnega sektorja, sodelovanja, ki temelji na vključevanju lokalne skupnosti v oblikovanje in kreiranje razvojne strategije. To je model, v katerem sodelujejo tako male gospodarske enote s svojo ponudbo in kjer sodelujejo tudi državne institucije tako na nacionalni, regionalni kot tudi lokalni ravni. Edino na ta način je bilo možno zagotoviti uspešen razvojni cikel v zadnjih desetih letih (ter še vsaj 5 do 10 let od pričetka aktivnosti Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi v Sloveniji). Ob tem je pomembno poudariti

tudi kontinuiteto vseh tistih, ki so s svojim znanjem, voljo, energijo in vizijo – torej človeških virov – pripeljali projekt do te faze, v kateri se nahaja.

Sklep

Prepričani smo, da so pred partnerji projekta pravi izzivi, ki jih bodo znali na osnovi dobrega sodelovanja reševati tudi v prihodnje, tako kot so jih dosedaj. Pri tem naj bo vodilo predvsem to, kaj lahko vsak posameznik (posamezni partner) naredi za kvaliteten napredek in razvoj celotnega območja in s tem za samega sebe. Vsi sodelujoči partnerji v projektu Po poteh dediščine se morajo tega zavedati in nadaljevati skupaj začeto delo tudi v prihodnje.

S tem lahko zagotovimo dolgoročni razvoj in ustrezno podporo tako začetim aktivnostim kot tudi tistim, ki jih nameravamo izvesti v prihodnje, in teh ni malo. Prepričani smo, da se nam vsem skupaj odpirajo nove priložnosti pridobivanja raznovrstnih virov iz mednarodnih, nacionalnih in lokalnih razvojnih sredstev, najsibo iz naslova skladnega regionalnega razvoja, razvoja podeželja in tudi turizma – dosedanji trendi to trditev prav gotovo potrjujejo.

Ana Hladnik Guštin: MEGLA NA
VINJEM VRHU, olje na platnu, 1998

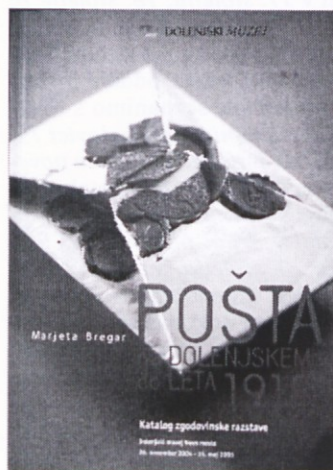

Ana Hladnik Guštin: IZVIR ŽIVLJENJA, 1993, akvarel s perorisbo, 42 x 30,5 cm

Rasto Božič

POŠTA NA DOLENJSKEM

Razstava in katalog zgodovinske razstave. Dolenjski muzej, Novo mesto 2004

Ko danes takole sediš za računalnikom in z enim samim klikom miške pošlješ na povsem drug del planeta elektronsko pismo, ki je pri naslovniku že v naslednjem hipu, se sploh ne zaveš, da je v tvojem pošetju skrito najmanj dva tisoč let zgodovine. Podatek velja le za naše kraje, v kakšnem drugem delu sveta bi lahko še mirno dodali kakšno tisočico.

Začetki organizirane pošte na Dolenjskem segajo, tako kot velja za vso Slovenijo, še v antični čas. Rimljani so na osnovi starih, od številnih generacij uhojenih poti, ki so povezovale rečne doline in prazgodovinska naselja, prvi potegnili mrežo cest, ki je služila najprej vojski za prodiranje na nova ozemlja in tudi hiter umik, kadar je bil seveda potreben, kasneje za povezavo med centrom države in provincami, pošto, trgovanje in ves ostali cestni promet.

Če smo povsem natančni, so že prazgodovinske poti dobro odigrale vlogo, saj je bila informacija, ki je prodirala po njih, trgovanje, prihodi in odhodi številnih rodov, neke vrste poštno komuniciranje, ki so ga šele Rimljani z le njim lastno vestnostjo, natančnostjo in genijem uredili do popolnosti. Na določeni razdalji, ki je navadno ustrezala dnevno premerjeni poti, so postavili številne postaje, ki so imele več funkcij, glavna med njimi je bila poštna. Ponekod je popotnik lahko le prespal in se odpočil, drugje so mu zamenjali vprego ali konja, popravili voz, spet tretje vrste postaje so bile vedno pripravljene za prenočitev visokih uradnikov, dostojanstvenikov ali celo cesarja, kadar je bil na poti. Na Dolenjskem je taka postaja zrasla le na mestu današnjega Trebnjega, ki se je v antičnih časih imenoval Praetorium Latobicorum. Rimljani so izrisali tu-

di prve cestne načrte, pripravili itinerarije, napotila za popotnike, eno takih je slovita Tabula Peutingeriana, ki se nam je ohranila v kopiji iz 12. stoletja, Slovenci pa se lahko pohvalimo s kopijo te kopije, ki jo je leta 1809 dal izdelati naš prvi pesnik Valentin Vodnik, danes jo hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Torej Rimljani so na tej karti za današnjo Dolenjsko vpisali naslednje postaje: *Ad Protoriu*, to je Trebnje, *Crucio*, Crucium, še najverjetneje današnje Groblje pri Šentjerneju, *Nevioduni*, Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum, Drnovo pri Krškem, tedanje največje rimsko mesto na območju Dolenjske, in še *Romula*, današnja Ribnica tik poleg meje s Hrvaško. Trebnje je na tej karti označeno z dvema stolpoma, kar mu daje največji pomen in tudi mesto v poštni ureditvi starega veka.

S koncem rimske države je šlo raskom žvižgat tudi cestno omrežje, promet in z njim pošta, sicer ne takoj, ampak postopoma. V ranem srednjem veku je to ozemlje postalo nevarno, težje prehodno in prepustno. Prvi novejši podatki o pošti segajo v srednji vek, pošta, sicer bolj vojaške vrste, zaživi šele v času turške nevarnosti, torej 16. stoletju, in je omejena na obveščanje tedanjih redkih mestnih središč, postojank in gradov. Za 17. stoletje imamo na voljo že zanesljiv vir, Valvasorja, v 18. stoletju pa pride do prve uradno izdane pisemske tarife za vse avstrijske dedne dežele in do prvih poštnih žigov. Pošta se nato razmahne in razvije, pojavita se telegraf, telefon, avtomobili in še kasneje vsa elektronska krama, ki današnji svet spreminja v globalno vas.

No, to je le grob povzetek, katalog in razstava višje kustosinje Dolenjskega muzeja Marjete Bregar, ki se

je predano lotila že pred leti zastavljenega cilja, prinaša veliko več. Je faktografsko, bogato ilustriran in dokumentiran presek poštne delovanja na naših tleh od antičnih časov do leta 1918. Kot avtorica sama ugotavlja v uvodu, gre za pionirsko delo, saj se razen posameznih člankov na to temo na Dolenjskem ni nihče ukvarjal s pošto problematiko. Na razpolago je zelo malo številno gradivo, večina je bila v preteklih letih zavržena kot stara šara. Z delom na terenu, pregledom preživelih dokumentov in na osnovi primerjave z ostalo Slovenijo, ji je uspelo problem celovito obdelati in predstaviti v sodobno zasnovani in postavljeni, sicer majhni razstavi, z bogatim sporočilom. Posebna pohvala bi veljala tudi zvočni podobi razstave, ki zvočno rekonstruira poštni vrvež, hrup, ki ga povzroča poštna kočija, zvok telegrafa z morsejevimi znaki, ki sprašujejo: »Kako me slišiš?«, oglašanje poštne roga, pečatenje poštne uradnice in vse drugo v zvezi z opravi poštne službe. Razstava je pospremljena z dvema keramičnima replikama, ki sta nastali na osnovi lektarskih modelov, poštne roga in postiljona-poštne sla. Skupaj z novomeškim Filatelističnim društvom so izdali priložnostni pisemski ovitek s priložnostnim žigom na dan otvoritve razstave, v muzeju so še poskrbeli za plakat in bogato opremljen katalog, oblikovala ga je Tjaša Štempihar, ki je z Ariano Furlan-Prijon sopedpisana tudi pod oblikovanje razstave. Katalog je izšel v nakladi tisoč izvodov, natisnili so ga v Tiskarni Novo mesto.

Katalog začne *Predgovor* ravnatelja muzeja, profesorja Zdenka Piclja, sledi avtoričina *Uvodna beseda*, ki nas uvodoma seznani s temo, prostorsko umestitvijo, osnovno problematiko in zasnovo razstave ter kataloga. Prinaša še številne zahvale ustanovam ter posameznikom.

Katalog razstave je obenem obsežna študija poštne delovanja, saj ga spremlja kar 70 strani dolgo besedilo s številnimi originalnimi fotografijami, posnetki predmetov, grafik, slik, načrtov, nagrobnikov in preglednic. Začne z *Rimskim časom*, ki smo se ga uvodoma že dotaknili, nato se seznanimo z redkimi podatki *Srednjega veka* in pridemo v 16.

stoletje, čas turških vpadov, ki je v Novem mestu tako dobro dokumentiran z renesančnim nagrobnikom Ivana Lenkovića, vojskovođe in poveljnika Vojne krajine, ki je popisal vse takratne vojne poštne postojanke, katerega fotografski posnetek nagrobnika je na razstavi tudi na ogled. Potem smo z Valvasorjem v 17. stoletju, 18. stoletje že prinese prve uradne cenike in poštne žige, saj je bilo potrebno za odreditev tarife označiti mesto oddaje pisma. V 19. stoletju se seznanimo s *Poštnimi povezavami v prvi polovici 19. stoletja*, sledi poglavje *Poštna povezave sredi 19. stoletja*, katalog se nadaljuje s *Poštnimi in cestnimi povezavami v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja*. Vmes je navedenih nekaj simpatičnih anekdot, ki poživijo govor dokumentov, osebnih pričevanj in celo poročil o napadih na pošto ter poštarje. V tem delu izvemo še, da je bil potniški promet do konca 19. stoletja, do vzpostavitve železniške povezave leta 1894, prav tako v domeni pošte.

V nadaljevanju se avtorica posveti *Potniškemu prometu*, sledijo poglavja *Poštna postaje in uradi ter osebje na Dolenjskem*, *Poštna nabiralnice na Dolenjskem*, potem pride do *Telegrafa na Dolenjskem*, ki sprva deluje ločeno, nato pa se telegrafski in poštni uradi združijo. Prva telegrafska povezava je bila v Novem mestu opravljena leta 1869. Tudi telefon je v kraje pod Gorjanci prišel kasno, s precejšnjo zamudo glede na ostalo Slovenijo. V poglavju *Telefon in Dolenjska* Bregarjeva navaja, da je bila prva zasebna linija vzpostavljena leta 1894. »Gospod Karl Grm, meščan, trgovec in posestnik iz Novega mesta«, je »postavil drogeve za telefonsko linijo iz svojega gradu Bajnof pod Trško goro v svojo prodajalno na trgu«. Na novomeškem okrajnem glavarstvu so se z mestno občino o vpeljavi državnega telefona pregovarjali dolga leta, od leta 1899 do 6. novembra 1920. Kar 21 let so potrebovali, da so do tega datuma uspeli mesto povezati z redno telefonsko linijo s svetom. Mar to ne zveni nekam znano, nekatere stvari so očitno večne? Novo mesto je s svetom preko telefona povezano šele 84 let!

Besedilo kataloga se z najbolj obsežnim poglavjem *Posamezni*

poštni uradi zaključuje. Po abecedi so našteti uradi: Bela Cerkev, Boštanj, Brusnice, Bučka, Čatež ob Savi, Črmošnjice, Dobrnič, Dolenjske Toplice, Dvor, Jesenice na Dolenjskem, Kandija, Kostanjevica na Krki, Krmelj, Krška vas, Krško, Laze, Leskovec pri Krškem, Malo Hudo, Mirna, Mirna Peč, Mokronog, Novo mesto, Otočec, Podbočje, Raka, Straža, Šentjanž, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarjeta, Trebelno, Trebnje, Tržišče, Velika Loka, Žužemberk, Sela pri Šumberku, Ušna sela in Veliki Gaber. Ta del prinaša številne zanimive domoznanske podatke o dolenjskih krajih, ki bodo marsikomu obogatili znanje o domačem kraju. Sam sem recimo izvedel, da mi je otroštvo na novomeškem Glavnem trgu potekalo v poslopju nekdanjega poštne urada v Fichtenuovi hiši.

Ob koncu besedila naj omenimo še kratka povzetka v angleškem jeziku (prevod Amidas) *Postal Services in Dolenjska until 1918* in *The Exhibition »Postal Services in Dolenjska until 1918«*, vmes je vri-

njen še slovenski del *Predmeti na razstavi Pošta na Dolenjskem do leta 1918*, nakar preidemo v *Katalog razstavljenih predmetov* s podrobnimi opisi in drugimi podatki. Skupaj je razstavljenih in opisanih 49 predmetov. Na straneh 94-95 publikacijo zaključujejo *Izbrani viri in literatura*.

Za konec povzemamo prejšnje zaključke. Dobro opravljeno pionirsko delo, zanimiva in prijetna razstava z razčlenjeno postavitvijo, ki skuša posnemati dolenjsko valovito pokrajino s prevladujočima zeleno in rdečo barvo, razstavnimi vitrinami, ki spominjajo na stenske poštne nabiralnike in peštrimi zvočnim ozadjem, z angleškimi prevodi na razstavnih panojih, spremnim gradivom ter solidno opremljenim, bogato sporočilnim domoznanskim katalogom v času hitro pozabljenih generacij in elektronske nadvlade še kako potrebnim.

Le ko ne bi ob otvoritvi razstave od pogrinjka tako opojno dišalo po kislih kumaricah in šunki, sicer pa je bila tudi dobra malica del poštarjevega vsakdana.

Ana Hladnik Guštin: VINJETA

**Tatjana
Pregl Kobe**

NOVE GLINENE ZGODBE

**Razstava keramičnih reliefov v predddverju Knjižnice Bežigrad
in Slovanske knjižnice v Ljubljani**

V ljubljanski Bežigrajski knjižnici od 17. januarja razstavlja najnovejša dela Branko Šuster, ki je s svojimi deli v glini že skoraj desetletje vidno navzoč v slovenskem likovnem prostoru.

Njegovo ustvarjalno pozornost sta pritegnila tako slikarstvo kot kiparstvo, ki ju pri oblikovanju likovnih umetnin iz gline domiselno združuje v reliefe tako, da na dvodimenzionalni ploskvi poveže kiparski način oblikovanja ter slikarsko nadgradnjo kompozicije in motivov. Poleg simbolično vpete figuralike so zanj od vsega začetka – izrazne možnosti gline raziskuje od leta 1997 – značilni iz narave izvzeti in atehipski motivi, pri katerih avtor združuje v celotno obliko umetniško oblikovanje in vsebinsko sporočilo. Njegova dela odlikuje predvsem jasnost in prepričljivost, izpiljena v gledanju in učenju, opazovanju in izpopolnjevanju. Šuster, ki se kot ustvarjalec manjših in večjih reliefov ter malih plastik pogloblja v izročilo zgodovine umetnosti, je še posebej iz krščanskih izhodišč naklonjen orientalski filozofiji, meditaciji in religiji ter poeziji nasploh. Njegova naklonjenost zgodovini umetnosti se kaže predvsem v ciklusu glinenih rokopisov, v katerem je za motivno izhodišče svojega ustvarjanja vzel iluminacije, v drugi polovici dvanajstega stoletja ustvarjene za stare srednjeveške rokopise.

Reliefne podobe kot samostojne ali sestavljene enote, ki so nastale v zadnjem času, pa se nadaljujejo s cikli njegovih likovnih izpovedi v glini, vendar sedaj vodi avtorja pri ustvarjanju značilnega reliefnega utripa slikovnega ekrana vse bolj osebna, psihična izkušnja, kar povečuje izpoved del in njihovo simbolnost. Avtor ne razvrednoti sporo-

čila, temveč mu doda nov pomen. Ni več ločen od stvari, ki jo podoba predstavlja, naslikana predmetnost je v resnici pogojena s stanjem čutenja in ne z imitacijo ideje ali teorijskega predmeta, sedaj to stanje nosi v sebi le osebni, eksistencialni in ne le kulturni, civilizacijski ali zgodovinski ekvivalent. Avtor rekonstruira izvirnost likovne oblike z oblikovanjem govorice, ki ne nadomešča predmetov, temveč združuje likovni označevalec z impulzivnim ritmom v nanosu barve in še posebej z vrezanimi črtami in potezami, ki pomenijo osnovo za čvrstost kompozicije.

Drobna živalska in rastlinska ornamentika ter miniature iluminatorjev so bile osnova za Šusterjev izviren likovni izraz, pri katerem je prišel še posebej do izraza harmoničen odnos linijske zasnovne in kolorita akrilnih barv, tako formalno kot vsebinsko enakovrednih elementov. Rastlinski, geometrijski ali srednjeveški ornamenti, incialke in kaligrafija so neizčrpen vir drobnih motivov, ki s svojo igrivo risbo poudarjajo posebnost materiala, gline. Sedaj dodatna risba poudari, vse bolj intenzivna barva pa dopolnjuje nekatere detajle, nastale v glineni masi tako, da različne reliefne strukture in tonski poudarki nadaljujejo življenje predmetov.

Glina je pri Šusterjevem ustvarjanju material, ki je nekaj samo po sebi umevnega, gledalca se dotika s svojo žlahtnostjo in zgovornostjo. Vsako delo pripoveduje drugačno zgodbo – o hišah otroštva, v katerih je odtisnjena pravljica in skrivnostnost najzgodnejših spominov, o obalah, ki jih avtor opazuje in upodablja iz ptičje perspektive, o pticah, ki nakazujejo avtorjevo lirično naravnost, in o drevesih, ki govorijo o življenju.

Katja Ceglar

MARTINA BOHAR: SLIKARSKA RAZSTAVA

Galerija Krško, 3. – 30. decembra 2004

Martina Bohar in Katja Ceglar na otvoritvi razstave

Martina Bohar (rojena 1975 v Murski Soboti) je leta 1999 diplomirala iz študija slikarstva pri prof. Emeriku Bernardu na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, kjer je v letu 2002 zaključila tudi magistrski študij grafike pri prof. Branku Suhyju. Leta 1997 je prejela študentsko Prešernovo nagrado za grafiko. Od 2002 dalje deluje kot samostojna ustvarjalka na področju kulture, od leta 2003 pa tudi poučuje na gimnaziji v Murski Soboti. Od leta 1999 se predstavlja na skupinskih razstavah doma in v tujini. Samostojno razstavlja od leta 2000. Razstava v Galeriji Krško je njena peta samostojna.

Martina Bohar je predstavnik najmlajše generacije slovenskih likovnih umetnikov. V Galeriji Krško se predstavlja s slikarsko postavitevijo svojih najnovejših del. Ustvarja v grafiki in slikarstvu, v obeh likovnih zvrsteh pa je primarno sredstvo njenega likovnega izraza barva. Njena samozavestna (upo)raba postane skorajda drzna v trenutkih, ko se iz navidezno abstraktno oblikovanih kompozicijskih zasnov razkrijejo otipljive podobe. Omenjena »drzna« uporaba barve pravzaprav sovpada z vsebinsko pripovednostjo Martininih del tako v grafikah kot v slikah. Ta namreč temelji na principu presenečenja oziroma šoka, ki ga gledalec lahko doživi, ko prepozna upodobljeni motiv. Pogosto je to podgana, do katere človek zaradi pohlepa, ki ga simbolizira, navadno čuti velik odpor, umetnica pa jo upodablja pred-

vsem kot metaforo neverjetne trdživosti v smislu prilagajanja nenehno in hitro spreminjajočim se življenjskim okoliščinam.

Drugi pogost motiv njenih del je srce – mesnato in krvavo v svoji rdečini, pri čemer silni ekspresivni učinek še veliko bolj v slikarstvu kot npr. v litografiji povečujejo debeli barvni nanosi. Srce je dejansko središče človekovega življenja, ki mu simbolno (vsaj na zahodu) pripisujemo središče čustev, v drugih civilizacijah pa tudi mesto intuicije in intelekta. Lahko pomeni tudi središče ali sedež božanske vseprisotnosti oziroma univerzalne ljubezni, ki se v človeku nahaja prav v srcu, kot različne religije in filozofski sistemi na podoben način označujejo to mesto v človeku. Motivika Martininih del je navidez pestra (poleg omenjenih dveh motivov še npr. *Cvet* – simbol ljubezni in harmonije, *Pomlad*, *Kit*, *Polšje* ...), vendar se kompatibilno umešča v avtoričino ikonografijo, ki je rahlo prikrita zgodba o življenju. In zato se zdi, da na trenutke zavaja gledalčevo oko oziroma percepcijo. Likovni izraz slikarkinih del je zelo močan, ekspresiven, na trenutke celo surov. Vendar se za – lahko bi rekli – na nek način anagažiranim (v smislu socialne kritičnosti) izrazno-vsebinskim pristopom nežno odpira slutnja subtilnega slikarkinega duha in notranjega sveta (nematerializiranega in nezabeleženega na platnu), iskanja prepoznavanja ljubezni in harmonije, po katerih zavestno ali nezavedno vsakdo hlepi.

GRMSKO SREČANJE NEKJE MED SLOVENIJO IN KURDISTANOM

Silva in Azad Karim

GRMSKO SREČANJE

Grmska srečanja, prijetni večeri na novomeški osnovni šoli Grm, ki iščejo svoje poslanstvo v prepletu kulture, likovne, glasbene in besedne umetnosti, pa tudi humorja in družabnosti, imajo že zavidljivo tradicijo. Življenje mesta ob Krki bogatijo že več kot poldrugo desetletje. Njihovo srce je likovni pedagog in ustvarjalec Branko Šuster, ki ob podpori šolskega vodstva in nekaterih sodelavcev vsako leto poskrbi za zanimive goste z vseh področij umetniškega ustvarjanja. Tako je bilo tudi v ponedeljek, 13. decembra 2004, ko smo na 16. Grmskem srečanju v avli osnovne šole lahko prisluhnili pogovoru z zakoncema Azadom in Silvo Karim, likovnima umetnikoma, razpetima med primorskim Krasom in iraškim Kurdistanom.

Posebnost in privlačnost dogodka je bil seveda eksotični pridih "divjega" Kurdistan, od koder izhaja Azad Karim, akademski slikar in grafik, ki že prek dvajset let živi in ustvarja na Slovenskem. Rojen je bil leta 1954 v Arbilu na severu Iraka, v Bagdadu je študiral likovno umetnost, študij potem nadaljeval na ljubljanskem ALU-ju in v začetku osemdesetih let zaključil grafično specializacijo pri prof. Zvestu Apoloniu. Karimov osrednji izrazni medij je slikarstvo, v katerem si na izjemno barvit način podajata roki vzhod in zahod, oba na poseben način zaznamovana z izročilom starodavnih civilizacij ob Evfratu in Tigrisu. Njegova žena Silva, po rodu Kraševka, je profesorica likovne vzgoje na OŠ Col in se ob šolskem delu veliko posveča tudi likovni pedagogiki, ki je predmet njenega magistrskega študija, obenem pa je tajnica predmetne komisije za likovno vzgojo za pripravo nacionalnih preizkusov znanja. Na področju likovnega ustvarjanja se usmerja zlasti v keramiko (posebej značilno se izraža v tehniki raku), ilustracijo in grafiko (jedkanica, akvatinta).

Pogovor z zakoncema Karim je potekal v prijetnem in sproščenem

vzdušju ob diapozitivih z njenega potovanja v Azadovo domovino in pristni kurdski glasbi, ki se je tokrat – za razliko od prejšnjih grmskih srečanj, ki so praviloma postregla z živo glasbo – vrtela z zgoščenke. Obiskovalci so iz prve roke izvedeli nekaj zanimivih podatkov o Kurdi, enem izmed najstarejših in največjih narodov na svetu, ki živijo na območju, velikem okrog 530 tisoč kvadratnih kilometrov, razdeljenem med pet držav. Nekajdesetmilijonski narod je torej brez svoje države, žrtve asimilacij in mnogih pogromov, zato ne presenečajo besede že umrlega legendarnega kurdskega voditelja Mustafe Barzanija, ki je Kurde imenoval ljudstvo brez domovine in prijateljev, sirote veselja. Seveda sta se Karimova poleg zgodovine in aktualnega političnega dogajanja v Kurdistanu (po Azadovih besedah naj bi v zadnjem času Kurdi dosegli določeno stopnjo enotnosti in skupno nastopili v prizadevanju za svojo državo – zdi se, da v tem delu sveta še nekaj časa ne bo miru) dotaknila tudi etnoloških posebnosti, običajev, prehrane, odnosov med ljudmi, umetnosti, jezika in drugih področij kurdskega življenja in kulture. Ob tako zanimivih temah je skoraj zmanjkalo časa za pogovor o njuni ustvarjalnosti, kar pa ni bilo moteče, saj so o tem dovolj živo pričale razstavljene Azadove slike in Silvina keramika ter grafike. Razstava je bila v šolski avli na ogled še vse do konca meseca oz. do božično-novoletnih počitnic.

Grmska srečanja torej nadaljujejo svojo vlogo enega od pomembnih delčkov v mozaiku kulturne ponudbe Novega mesta s svojim izvirnim konceptom, ki povezuje ne le različne umetnosti in umetnike, ampak tudi specifično publiko. Poleg ustaljene kulturne javnosti nagovarjajo namreč vse, ki so kakorkoli povezani z OŠ Grm – aktivne in upokojene strokovne delavce, zainteresirane učence in njihove starše. Grmska srečanja ponujajo enega izmed načinov, kako

sproščeno in kakovostno ozavestiti kulturo v življenju tudi mladih generacij. S tem med drugim na svojstven način razširjajo vzgojno-izobraževalno poslanstvo matične ustanove in so primer in zgled sožitja

ter vpetosti izobraževalne ustanove v javno življenje domačega okolja. To bogatijo tudi na način, da se ozirajo – tako je bilo v primeru zakoncev Karim – daleč onstran domačega obzorja.

Tomaž Koncilija

SODOBNI PRISTOPI K LITERATURI

**Marijan Dovič: *Sistemske in empirične obravnave literature.*
Ljubljana: Založba ZRC, 2004 (Studia litteraria)**

Znotraj literarne vede, kot je splošno znano, obstajajo različni pristopi k preučevanju književnih del, njihovih avtorjev, bralcev, pa tudi širšega literarnega konteksta – od založništva in kritike do poučevanja književnosti v šolskem sistemu. Z njimi se ukvarja metodologija literarne vede, znotraj katere bi lahko gledali na »predmet« obravnave govorili o treh metodoloških paradigmah. V prvo metodološko paradigmo uvrščamo tiste metode, ki jih zanima zlasti fenomen nastanka literarnega dela, njegov avtor in vsakovrstne okoliščine produkcije (npr. pozitivizem, biografizem, psihoanaliza, sociološka metoda, marksizem ...). Središče pozornosti metod druge paradigme postane zatem literarno delo samo, njegov pomen in forma (fenomenologija, interpretacija, formalizem, strukturalizem ...), medtem ko se npr. z recepcijsko estetiko metodologija v tretji paradigmi obrne v smeri sprejemanja, se pravi recepcije literature. V zadnjih dveh, treh desetletjih pa se vse bolj uveljavlja spoznanje, da nobena izmed naštetih posameznih metod ni absolutna, tako da bi lahko govorili že o fazi metodološkega pluralizma. Značilnost najnovejših pristopov k literaturi je torej kombiniranje različnih metod in filozofskih izhodišč, kar velja tako za feministične literarne študije in novi historizem kot tudi za različne (a med sabo precej sorodne) sistemske in empirične obravnave literature, s katerimi se ukvarja Marijan Dovič v svojem delu.

Dovičeve *Sistemske in empirične obravnave literature* so ob *Literarni kritiki* lani umrlega esejista, kritika,

urednika ter literarnega zgodovinarja in teoretika Draga Šege druga monografija, ki je izšla v novo zasnovani zbirki SAZU-jeve založbe ZRC *Studia litteraria*. Ta predstavlja organsko nadaljevanje nekdanjega *Literarnega leksikona* z nekoliko pomlajenim uredništvom – poleg Darka Dolinarja, ki je urejal že LL, je tu še Marko Juvan. Dejstvo, da je Dovičev knjižni prvenec izšel ob samem rojstvu nove zbirke tako ugledne ustanove, lahko razumemo kot posebno priznanje mlademu novomeškemu literarnemu strokovnjaku, ki se – po opravljeni diplomski iz primerjalne književnosti in slovenščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter magistrirju na temo pričujoče knjige – kot mladi raziskovalec na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU trenutno posveča doktorskemu študiju.

Dovič na 238 straneh terminološko zgoščenega besedila predstavi nekaj osrednjih sistemskih in empiričnih pristopov k literaturi, kot se uveljavljajo zlasti od osemdesetih oziroma konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Skupni imenovalac vsem predstavlja njihov interes za kontekst celotne literarne in tekstovne produkcije, se pravi ne osredotočenje na avtorja, delo ali bralca, ampak razširitev polja obravnave še na literarni trg in institucije, kritiko, oblikovanje literarnega kanoana ipd., in to na empiričen, znanstven, preverljiv način. Pravzaprav so sistemsko-empirični premiki v sodobni literarni vedi – tako Dovič – nekakšen antidodmev na hermenevsko in interpretacijsko, ki se kaže kot

izrazito spekulativni drži. Kot začetnika tovrstnih pristopov Dovič omenja Siegfrieda J. Schmidta in njegovo delo *Grundriß der Empirischen Literaturwissenschaft* iz leta 1980. Nato povzema klasifikacijo sistemskih in empiričnih pristopov k literaturi, kot jo je izdelal kanadski komparativist madžarskega rodu Steven Tötösy. Za te pristope je značilno na eni strani nagnjenje k opazovanju in verifikaciji ter na drugi nasprotovanje spekulaciji in intuiciji. Izmed šestih pristopov, ki jih omenja Tötösy, se Dovič odloči za natančnejšo predstavitev štirih najpomembnejših in najvplivnejših: empirične literarne znanosti (ELZ) Siegfrieda Schmidta, sistemske teorije Niklasa Luhmanna, teorije literarnega polja Pierra Bourdieuja in polisistemske teorije Hamarja Evena-Zoharja. Ob podrobnem pretresu teoretičnih izhodišč omenjenih pristopov skuša tudi s primeri iz literature ali literarne prakse ponazoriti možnosti njihove aplikacije, obenem pa se temeljito loti tudi njihovih filozofskih oziroma znanstvenih podstav. Prikazanih pristopov ne sprejema nekritično, ampak jih že sproti vrednoti in presoja, umešča v kontekst drugačne, npr. hermenevitične metodološke paradigme, jih primerja med seboj in komentira njihovo uporabnost.

Empirična literarna znanost se mu tako pokaže kot osrednji pojem, temelječ na radikalnem konstruktivizmu in posledično izsledkih naj-sodobnejše biološke in psihološke znanosti (gre za na literarni kontekst preneseno spoznanje o avtopoetičnosti organizmov – človek vedno izhaja iz lastnega izkustva, zato spoznavanje ni spoznavanje neke objektivne stvarnosti, ampak bolj prilagajanje svetu okoli nas), pa tudi na Luhmannovi sistemski teoriji, ki je bolj sociološko naravnana in razume umetnost kot enega od mnogih znotraj sebe in navzven komunicirajočih družbenih sistemov. Even-Zoharjeva polisistemska teorija se zdi na prvi pogled sorodna sistemski, a je v svojih izsledkih bolj konkretna, saj se usmerja na mednarodne literarne povezave ter različne vloge prevoda. Bourdieaujeva teorija literarnega polja (izraz je v mnogočem adekvaten Luhmannovemu literarnemu sistemu) pa je izmed naštetih še najbolj empirično sociološka in se po-

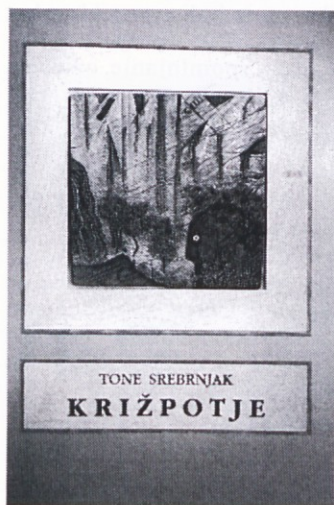
skuša ukvarjati z vsemi udeleženci v literarni praksi. Na tem mestu seveda ne moremo natančneje razložiti posameznih pristopov, lahko pa omenimo, da v nadaljevanju Dovič opozori tudi na združenje IGEL, mednarodno združenje za empirično literarno znanost, kjer v najbolj koncentrirani obliki prihaja do konkretnih raziskav in študij znotraj ELZ in drugih empirično-sistemskih pristopov k literaturi. V tem (praktičnem) smislu so bili v zadnjih letih opazni zlasti nekateri prispevki nizozemske literarne vede.

Potem ko Dovič bralca seznani z omenjenimi teorijami, jih poskuša tudi primerjati z bolj tradicionalnimi praksami literarne vede, zlasti z »nasprotnim« hermenevitičnim pristopom in interpretacijo na eni strani ter navidez »sorodnim« pozitivizmom, empirizmom in literarno sociologijo na drugi. Svoje *Obravnave* sklene z osvetlitvijo stanja empiričnih in sistemskih pristopov k slovenski literaturi, obdela študije, objavljene na to temo pri nas, pretehta odnos tradicionalne literarne vede na Slovenskem do empiričnih študij in ugotavlja pravzaprav spodbudno situacijo. Določen del strokovne javnosti je odprt do pobud empirične literarne znanosti in drugih sorodnih načinov, pri čemer ne izključuje bolj tradicionalnih metod. Tako se v praksi kaže neke vrste miroljubno sožitje v morju metodološkega pluralizma, iz katerega vsakdo – seveda ob predpostavki čim večje preverljivosti – po potrebi jemlje tisto, kar mu glede na predmet obravnave najbolj ustreza.

Seveda se zdi odveč poudarjati, da gre v Dovičevi monografiji za visoko strokoven diskurz in posledično precej zahtevno branje, namenjeno večidel zainteresirani strokovni javnosti ter študentom literature. Sintaksa je brezhibna, jasna in logična, avtorju bi lahko s slogovnega vidika očitali le nekoliko premajhno vnemo pri poslovenjanju določenih izrazov in terminov, kar pa mestoma tudi sam opraviči z argumentom, da se pri prevajanju strokovnega izrazja žal preveč spremeni ali celo izgubi del pomena. V splošnem je tako treba reči, da imamo pred sabo izvrstno in pregledno študijo, ki bo prav zaradi svoje aktualnosti v prihodnjih letih našla še prenekaterega bralca.

POT KOT BRAZGOTINA

**Tone Srebrnjak: Križpotje, zbral, odbral in spremne zapise
prispeval Jože Škufca, založila OŠ Brusnice 2004**

Pesmi Toneta Srebrnjaka so se na straneh knjige pojavile prvič leta 1984, in to v antologiji *Pesmi dolenske dežele*, sedemnajst let po njegovi prezgodnji smrti, ki si jo je izbral sam v dvaintridesetem letu življenja leta 1967. Sestavljalec Janez Menart je v antologijo uvrstil pet Srebrnjakovih pesmi.

Obsežnejšo in prvo samostojno knjižno predstavitev tega pesnika pa je lani pripravil Jože Škufca v knjigi *Križpotja*, izdala pa jo je Osnovna šola Brusnice. Urednik je pripravil izbor iz celotne Srebrnjakove zapuščine: iz 88-ih razpoložljivih pesmi jih je odbral 58 in jih razvrstil z izjemo dveh po kronološkem načelu, dodal tri prozna besedila in 6 epigramov, to pa pospremil z zapisi o predstavljeni poeziji, z orisom avtorjeve življenjske poti in natančno evidenco objav.

Vse to omogoča celovit vpogled v življenje in delo tega dolenskega pesnika, rojenega v Gabrju v Podgorju pod Gorjanci leta 1935 v kmečki družini, ki ji je bila med vojno domačija požgana, zato se je leta 1946 preselila na Štajersko, vendar se po treh letih vrnila v rodne kraje, kjer je živela skromno življenje v težkih gmotnih razmerah. Tone se je – podobno kot vsa njegova generacija – vpisal v gimnazijo, ki jo je obiskoval v Novem mestu, s triletno zamudo. V ta čas segajo tudi začetki njegovega pesnjenja.

Prvo znano objavljeno pesem *Med počitnicami* je v šolskem letu 1952 prineslo dijaško glasilo novomeških gimnazijcev *Brstje*, sploh prva Srebrnjakova pesem pa naj bi bila po navedbah novinarja in pesnika Ivana Zorana objavljena v neohranjenem izvodu *Zvončkov*, ki so bili predhodniki *Brstja*.

Brstje so na novomeški gimnaziji nasledile *Stezice*, v katerih je Tone Srebrnjak redno objavljajal od 1953. do 1956. leta – v tem letu je glasilo tudi urejal. Istega leta se je oglašal tudi v prilogi *Dolenskega lista* *Dolenjski študent* in enkrat v *Mladih potih*, vendar skoraj samo s tudi že v *Stezicah* objavljenimi pesmimi. Po

tem letu – tako ugotavlja urednik izbranega dela Jože Škufca – Tone Srebrnjak ni več objavljajal. Tudi ohranjene neobjavljene pesmi naj bi nastale do leta 1956. Te so skupaj z že objavljenimi, prepisane z avtorjevim rokopisom v večje ali manjše svežnje, krožile med njegovimi prijateljicami in prijatelji. Iz dveh takih svežnjev, *Franckinega* in *Majdinega*, je črpal tudi urednik *Križpotij*, iz prvega pa za antologijo *Pesmi dolenske dežele* tudi Janez Menart. Leta je nastanek vseh izbranih Srebrnjakovih pesmi označil s splošno oznako »pred letom 1967«. To se je dalo razumeti, da sestavljalcu antologije natančnejša datacija ni bila dosegljiva, kar je spričo obsežnosti in kompleksnosti priprave antologijskega dela in značaja publikacij, v katerih je Tone Srebrnjak objavljajal, povsem razumljivo, a je nekako tudi navajalo k napačnemu zaključku, da je ustvarjal tako rekoč do svoje prezgodnje smrti. Pogled od blizu, ki ga je s pregledom vseh publikacij, kjer je Tone Srebrnjak objavljajal, opravil pesnikov gimnazijski sošolec in prijatelj Jože Škufca, je pokazal, da ni tako. Vse svoje literarno delo naj bi Tone Srebrnjak opravil do svojega 21. leta, do svoje zaradi vojne zapoznele mature. To vedenje seveda pesmi postavi v novo luč – postavi jih v obzorje »mladega« pesnenja in v časovno bližino intimistično naravnane lirike *Pesmi štirih*.

Tudi pesmi Toneta Srebrnjaka so izrazito intimistične, tematsko skoncentrirane v krog najsvetlejše luči človeškega življenja – ljubezni, ki pa lahko tako oslepi, da je vse drugo videti le kot tema. To luč v Srebrnjakovih pesmih – gledano kot celoto z nekoliko oddaljenim pogledom – bolj kot doživeta ljubezen sama prižiga hrepenenje po njej, ki pa se razblini v občutjih še večje osamljenosti, praznosti in celo brezizhodnosti.

Ljubezen se mu kaže kot nekaj krhkega, neobstojnega, izmuzljivega, disonančnega, nekaj, kar ne daje trdnih tal pod nogami, celo več: mu jih spodmika, ne da bi pri tem nehalo

biti luč, čeprav nekje na drugi strani.

Pogled od blizu seveda pokaže paleto raznovrstnih ljubezenskih stanj, ljubezensko plimovanje od srečnega zanosu in igrivosti preko bojazni, nemira, dvoma, slovesa in bolečine, stopnjevane sredi ljubezenske sreče drugih, obtoževanja - do »trezne« miselne analize lastnega stanja oziroma položaja.

Vse to Srebrnjak izpoveduje zelo neposredno, s sredstvi tako imenovanega primarnega lirizma. Izpoved pogosto veže na »splošne« pejsaže iz narave, skoraj vedno pa je posredovana v bolj ali manj direktni nagovorno-dialoški obliki, največkrat dekletu.

Ljubezenska tematika Toneta Srebrnjaka tako okupira, da se drugih tem v svojih pesmih skorajda ne dotakne. Le bežno se v njih zasvetli kakšna tipična podoba iz rodni krajev ali socialna misel, nobenega sledu pa ni – vsaj v izbranih pesmih – o revolucionarnem graditeljskem zanosu tistega časa, ki naj bi bil mladim nekako zapovedan. Vendarle pa njegova, na prvi pogled samo ljubezenska pesem, vsebuje tudi eksistencialno izpoved. Ne samo zato, ker je ljubezen tudi središče njegovega duhovnega in pesniškega sveta, ampak tudi zato, ker ljubezenska izpoved prehaja v eksistencialno refleksijo. Ta v nekaterih pesmih prevlada in se osamosvoji. Miselna komponenta njegove ustvarjalnosti, ošiljena v ostro kritičnost, pa pride še posebno do izraza v pronicljivih epigramih.

Pesniška zapuščina nam Toneta Srebrnjaka pokaže kot zelo senzibilnega ustvarjalca, obdarjenega z analitičnim umom, ki je obrnjen tako navznoter kot navzven (v epigramih). Toda ta um mu je porajal dvom vase in v vse in mu izmikal trdna tla pod nogami. Zato ga zaznavamo kot krhko občutljivega premišljevalca, ki si sicer želi premočrtne volje, kot priča verz iz pesmi *Hrepenenje*:

O, rad bi bil stroj,
ki drvi venomer
k cilju naravnost...,

a take poskuse preglasijo disonantni toni in deziluzija, ki je po mnenju urednika izbranega dela kriva tudi za njegov zgodnji pesniški umolk. Dejstvo je, da so sicer mlade misli Toneta Srebrnjaka, kadar iščejo svetlobo, uprte bolj v preteklost kot v prihodnost. Zelo opazno pogosto je pri njem spominjanje oziroma zazrtost v čisto lepoto minulega; zgoščeno je na primer v zadnji kritici pesmi *Spomin*, ki se glasi:

Ah, žal mi je sreče
in tiste pomladi iz šolskih klopi
in tiste nedolžne ljubezni
iz tvojih oči.

Toda pogled v preteklost mu ne prinaša zadoščenja za sedanost. Sedanost in prihodnost sta prepojeni s skepso in ukleščeni v bolečo blokado:

Pa prideš
in, glej, ko ob meni stojiš,
srce vztrepetaj
ob misli, da bova neznanca,
neznanca vseskozi na poti za dva.

Iz tega se porodijo občutja nebogljenosti, izgubljenosti, osamljenosti in pasivne prepuščenosti usodi, na enem mestu zgoščene v drugi kritici pesmi *Materi*:

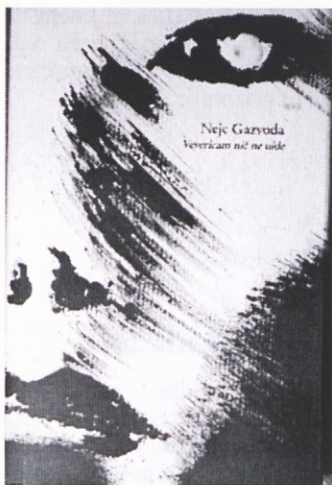
O mati, jaz sem kot berač,
ki sva nekoč ga srečala na vasi,
kot otrok sem, ki sredi igrač,
umira sam, tako, počasi ...

V tej pesmi beremo tudi verz: ...
sin tvoj pred seboj beži, ki izraža dezintegracijske sile.

Škoda, da je ta nedvomno nadarjeni pesnik tako zgodaj "pobegnil" od pesmi, v katerih je razkrival tresljaje svoje občutljive mlade notranjosti in v katerih je polno obetavnih nastavkov za nadaljnji razvoj. Tega so se zavedali tudi njegovi sošolci. Že pred leti so se obvezali, da bodo objavili prijateljevo literarno zapuščino. To je lani zgledno uresničil Jože Škufca (pri razvrstitvi pesmi bi bilo sicer dobro uporabiti namesto kronološkega samo vsebinski kriterij ter pesmi oblikovati v razdelke) in s spremnimi besedami ob podobi Toneta Srebrnjaka skiciral tudi obrise takratne gimnazijske generacije.

VELIKI NOVOMEŠKI LITERARNI UP

Nejc Gazvoda, Vevericam nič ne uide, Založba Goga, Literarna zbirka Goga, Novo mesto 2004

Kot sodelavka novomeške založbe Goga včasih trpim, ko prebiram špehe kvaziliterarnih izdelkov, ki jih prejema urednik, in sem žalostna, ko večina "poetov", "poetes" in drugih "literatov in literatk" misli, da so umetniki, ker pišejo. Ne le na jezikovni ravni, tudi na miselni in čustveni, pa stilski in še kakšni je opaziti, da gre vse preveč pisanja v smer, ki jo kaže sodobna pop produkcija. Saj se človek včasih tudi nasmehne, ko prebere verz tipa "Moj prijatelj Fredi je v redi", ampak nasmeh je vedno bolj grenak.

Zato mi je v toliko večje veselje, da so izšle Veverice. Nejc Gazvoda, takrat še dijak četrtega letnika gimnazije Novo mesto, je pisal zase; in za svoje prijatelje, znance. V Lokalpatriotu mi je Damijan Šinigoj dal pred kapučin brošurico. "Preberi," je rekel, "izdali so mu jo starši za rojstni dan." Ni prišla takoj na vrsto, ko pa je, sem bila že po prvi zgodbi prepričana, da imam v rokah delo pisatelja. Takoj sem morala izvedeti njegovo številko, da sem mu povedala: "Piši!" In je pisal; ob tem, da je hodil v šolo, da se je pripravljajl za maturo, med počitnicami; en nohtek na malem prstu sem imela zraven, v smislu: manj je več, ampak s kakšnim veseljem! Ko je bil sprejet na študij režije, je izšla njegova knjiga. Začel je tudi objavljati v periodiki, v Parku, Rasti in še kje.

Ta obširen uvod je potreben, da povem, da so še ljudje, ki znajo pisati, in je lepo, če jih srečaš.

Nejčeva pisava seveda kaže leta svojega avtorja; kako bi pa bilo, če jih ne bi. Vendar kljub temu v Vevericah vidimo lok, ki pelje k presenettljivo zrelemu ustvarjanju. Ena osrednjih tematik v zbirki kratkih zgodb je tematika sob. To se mi zdi zelo novomeška tema, ki jo vedno znova odkrivam v delih avtorjev, ki so svoje pripovedi locirali v dolensko metropolo (Grum, J. Virk, B. Gradišnik ...) in v tem smislu mladi avtor nadaljuje njihovo bogato

tradicijo. Sobe so kot pri predhodnikih tudi pri Gazvodi prostori, kjer se je treba soočiti s sabo, s svojimi strahovi, travmami, dvomi. Goltajo svoje stanovalce; mrtve so, v njih smo sami in osamljeni. So prostori omejujočega malomeščanstva, enkrat so mrzle, drugič prostori resnice, tretjič nevarne, ker te "zaprejo v svoj svet in te ne spustijo ven". Nejc Gazvoda išče izhod iz njih v "drugem", v "nekom, v katerem živi svetloba".

Junaki Veveric so avtorjevih let, zato je knjiga izvrstna pripoved o sedanji generaciji mladih. Prepознаvamo novomeški topos, njegov Ragov log, park pred Kulturnim centrom Janeza Trdine, lokale ..., vendar je poglaviti dogajalni prostor v junakih. V njih podobe zunanjega sveta prekrivajo notranji svetovi, iskanje, dvomi, čustva. Čeravno se včasih zazdi, da je njihov svet čustveno osiromašen, je to vendarle svet ljubezni in prijateljstva, prepleten s fantastiko in nenavadnostmi.

Kakšna je pravzaprav generacija, ki je zdaj mlada v našem mestu? Po eni strani je razvajena, ne samo v smislu materialnih dobrin, ampak predvsem podobja, kakršnega prinašata sodobna tehnologija in način življenja. Tako je junaku v zgodbi Sedempetindvajset to, da se poreže, adrenalinska bomba. Kajti: "Za srečo ni več prostora, ker je imam dovolj. Preobzrl sem se veselja in božanja in vrtenja po travnikih v jutranji zori. Čas je za kaj drugega." Preveč sreče? Samo na videz, kajti skozi trdo skorjo mesta, ki je "mesto majcenih najstnic, ki so prezgodaj izgubile nedolžnost, mesto popetih najstnikov, ki je še niso izgubili, pa si to želijo, mesto samskih tridesetletnic z velikimi zadnjicami, ki sanjajo o času izgubljene nedolžnosti, in mesto zapitih petdesetletnikov, ki ne vedo več, kaj nedolžnost sploh je," vidi "majceno dekle s čokoladnimi očmi". Avtor načenna mnoge teme, zahaja v mejne položaje, ves čas hodi po ostrem

robu, brska po podzavesti, a tudi pozorno gleda. Je eden izmed tistih, ki "preprosto vidijo, ko pogledajo".

Seveda ni samo opazovalec, celo naravnost pozove: "Svet okoli nas bobni, mi pa ubijamo čas. Če kaj spremenite, ne boste postali sence, ki samo švigajo, ampak boste stali na svetlobi."

Še dobrohotno priporočilo: gimnazijskim profesorjem/icam naj dajo Veverice vsaj za priporočeno, če že ne za domače branje, meščanom

Novega mesta naj jih preberejo, če hočejo vsaj zaslutiti, kako živijo danes mladi ob njih in z njimi, vsem tistim pa, ki imajo radi dobro literaturo, naj jih berejo za užitek. Neje Gazvoda je velik literarni up Novega mesta. In ne samo njega.

In še pod črto: zaradi tiste drobne brošurice, ki niti CIP-a ni imela, je Neje izpadel iz nominacije za najboljši prvenec leta 2004. Prepričana sem, da bi priznanje dobil.

Rasto Božič

KRISTALNO DREVO STRINGSOV

Stringsi: Kristalno drevo. Goga Musica, Novo mesto 2004

Bili so časi, ko sem se zmrdoval nad slovensko popularno glasbeno produkcijo, sedaj pa se, moram priznati, moja polica s ploščami vse bolj polni z domačimi izdelki.

Saj ne da bi z zmrdovanjem prenehal, za to je še vedno vse preveč povodov, vendar so leta osamosvojitve po redkih svetlih trenutkih preteklosti prinesla na površje številne nadarjene glasbenike in peščico novih založb, ki nas s pogumno in le kakovostno glasbeno usmeritvijo prepričujejo, da mogoče svet le ni tako oddaljen od nas. V nekaterih primerih nas postavljajo celo v osišče, kar z vso gotovostjo lahko zapišemo za novomeško založbo Goga, ki je v lanski jeseni dala na naš z vsem mogočim kičem zasičeni trg že petnajsto ploščo iz niza Goga Musica. Pri založbi so že pred leti zapisali, da gre za »... glasbeno zbirko posebne vrste. Njena znamka združuje tiste sile in valovanja, ki jih v slovenski prostor oddajajo glasbeniki, zavezani navdihu, domišljiji in improvizaciji« in prav to so besede, ki jih po petnajstih izdanih ploščah z veseljem ponavljamo.

Nova plošča Kristalno drevo je že tretje sodelovanje primorskega glasbenika Vlade Batista z novomeško založbo. Pred tem so Stringsi leta 2001 v sodelovanju s pevko in avtorico Brino Vogeljik-Saje postregli s ploščo *Graščakinja*, naslednje leto je zaznamoval Batistin drugi album z Alenko Godec in izolanskim

pianistom, ki deluje v glavnem v ZDA, Renatom Chiccom, *Over The Rainbow*, pri snemanju katerega so sodelovali tudi Strings in Obalni komorni orkester.

Vlado Batista, po rodu Koprčan, je deset let študiral klasično violino. Je tudi diplomirani arhitekt, dokler ga ni povsem prevzela glasba, je pet let deloval kot samostojni projektant in oblikovalec. Posvetil se je skladanju različnih zvrsti, jazza, resne glasbe in glasbe nastale po ljudskih motivih. Istočasno je deloval kot avtor glasbe za gledališče in glasbeni pedagog. Leta 1986 je sodeloval s tržaškim latin-jazz orkestrom Ocho Rios ter v naslednjih letih prekriziral jazz festivale po Italiji, nekdanji Jugoslaviji, Švici in Tuniziji. Leta 1995 je sestavil godalni kvartet New Strings, s katerim je razvijal in predstavljal tako imenovano ritmično igranje in veliko komponiral. Leta 1999 je izšla plošča z njegovo glasbo *Hyperborea* in leto kasneje *Sentimental Journey*, prvi album z Alenko Godec in Renatom Chiccom. V letu 2001 je napisal avtorske priredbe slovenskih ljudskih pesmi za album *Graščakinja* in ga posnel z godalnim ansamblom Strings. S skupino Brina & Strings je nato obredel dobršen del Evrope in nastopil na etno festivalih od Marseilla do Rudolstadt, Kremsa, Faluna na Švedskem in Beograda. Album je bil predstavljen tudi na radijski postaji BBC 3 v Londonu. Leta 2002 je nato

nastopil kot solist s Simfoničnim orkestrom RTV Hrvaška v dvorani Vatroslav Lisinski v Zagrebu, predlani se je pojavil s skupino Klarisa Jovanović & Vlado Batista Areas na etno festivalu v švicarskem Altdorfu.

Zasedba skupine Strings se je skozi leta spreminjala, na novi plošči *Kristalno drevo* se pojavlja kot trio s solistom, multiinstrumentalistom (klarinet, kositrna piščal, pojoča žaga in vokal) Boštjanom Gombačem, zagotovo pri nas najbolj zaposlenim glasbenikom tovrstnih zvrsti. Trio poleg Batiste tvorita še Novomeščanka Jelena Ždrale z violino in violo ter kontrabasist Marko Gregorčič.

Pri snemanju je sodelovala vrsta gostov, na prvem mestu je potrebno omeniti izvrstno pevko Ano Vipotnik, članico skupine Fake Orchestra, drugi sodelavci so bili: Maurizio Ravalico - tolkala, Adonai Meru - vokal, Luka Batista - akustična kitara in še Obalni komorni orkester pod vodstvom Vlada Batista. Posnetki so lanskega maja nastali v koprskem studiu Hendrix, tonski mojster je bil Drago Hrvatin, producenti Ksenija Kos, Vlado Batista in Drago Hrvatin. Urednik izdaje je Marijan Dović, član prejšnje zasedbe Strings.

Vlado Batista je sodeloval tudi pri oblikovanju živahnega, na zadnji strani malce nepreglednega ovitka, sooblikovalca sta bila Jasmina Bremec in Luka Batista. Prav za oblikovanje »naravi prijaznih« papirnih ovitkov lahko po petnajstih izdajah ugotovimo, da postaja prepoznavni znak založbe.

Plošča skupaj prinaša enajst skladb, ki jih je avtor sam razdelil na dva dela, 1. in 2. dan. Razlikujeta se po avtorstvu, vokalnem in instrumentalnem pristopu ter poreklu. Prvi del tako zaznamuje šest pesmi, med katerimi jih Ana Vipotnik odpoje večino, štiri, po eno še Adonai Meru in Boštjan Gombač, ki v vlogi pevca preseneti z neverjetno ležernostjo tipa Frank Sinatra ali Dean Martin, če hočete celo Drago Diklić. Začne se s priredbo slovenske narodne *Ura bije*, sledi ji predelani motiv *Zlata roža* italijanskega baročnega skladatelja Giovannija Battiste Pergolesija, mojstra 18. stoletja in avtorja prvih komičnih oper. Naprej nas pelje trojica slovenskih ljudskih, *Ančica*, *Tičica pestrna* in večkrat prirejana slovita *Pegam in Lam-*

bergar. Ravno na tem mestu bi rad opozoril in primerjal priredbo s slikovito in močno izvedbo te pesmi, ki jo je Tomaž Pengov posnel že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in uvrstil na album *Pripovedi*. Batistina priredba je sicer sveža in zanimiva, vendar ne preseže izpovednosti in srednjeveškega patosa, s katerim jo je obdal Pengov.

Nekakšno zarezo v glasbenem toku albuma prinaša točno na sredi šesta pesem, uglasbeno besedilo pokojnega pesnika Janeza Menarta, ki mu že omenjena vokalna interpretacija Boštjana Gombača da nesluteno noto. Plošča se nato prevesi v drugi del s petimi Batistinimi avtorskimi instrumentalnimi skladbami, *Makovo polje*, *Barvni vzorec*, naslovno temo *Kristalno drevo*, *Karavana* in *Polarni vrt*.

Glasbeno zasnovno celotne plošče preveva Batistin značilen perkusivni-ritmični način igranja, s tokrat dodatno ojačanim ritmom in melodično linijo godalnega orkestra. Glasba nas pelje preko slovenskih ljudskih in srednjeveških motivov, mimo baroka v sodobni čas filma, jazza, oživiljene ljubezni do akustične in orkestralne glasbe. Pri založbi so zapisali, da je osnovna ideja albuma: »oživljanje slovenske ljudske tradicije s sodobnim pristopom, ki je lahko bližje občinstvu, vendar hkrati ohranja izvirnost in kvaliteto sporočila iz preteklosti«.

Glasba plošče *Kristalno drevo* nas popelje skozi različne glasbene pokrajine, ki jih z vokalom ali brez poslika v pestre, slikovite, večkrat precej ritmične pokrajine in filmske pejsaže, ki spomnijo na ameriški pustolovski film petdesetih in šestdesetih let prejšnjega stoletja ter predvsem po zaslugi Gombačevega klarineta na glasbo velikana dvajsetega stoletja, Georgea Gershwina. Gombač se na tej plošči predstavi kot izvrsten in domiseln solist ter se nam že neštetič potrjuje z bogatim glasbenim znanjem in razgledanostjo.

Končni vtis albuma *Stringsi*, *Kristalno drevo* je samosvoja glasba, ki bi jo težko označili s stilno enotno etiketo. Glasba, ki nam predstavlja ter dokumentira izvirno samosvojo pot, ki jo je ubral nemirni genij Vlada Batiste.

Zopet pravi zadetek novomeške Goge.

Ana Hladnik Guštin: SLIKA Z RAZGLEDNICO, 1990, monotipija z oljem, 34,5 x 24 cm

Stanislav Bahor

SAMOSTANSKE KNJIŽNICE NA DOLENJSKEM

CISTERCIJANSKA OPATIJA STIČNA

Paradoks sporočanja in tehnosti sporočil

V naravi človeškega duha je želja po novih odkritjih in spoznanjih in potreba po sporočanju svojih dognanj poznejšim rodovom. Ker je ustno izročilo premalo zanesljiv način posredovanja vednosti kasnejšim generacijam, so ljudje razvili različne načine zapisovanja svojih sporočil na različnih nosilcih, od preprostih risb na skali pa do laserskih zapisov na optičnih diskih. Od ene do druge skrajnosti je dolga pot, v teku časa sta se radikalno spremenila tako način sporočanja kot tudi nosilec sporočila. Spremenil pa se je tudi način dostopanja do informacij in informacijskih virov. Risbo jamskega človeka iz Altamire si danes lahko ogledamo na ekranu v kateremkoli trenutku dneva, nekoč se je bilo treba podati na pot in si jo ogledati na kraju samem. Za zapisovanje sporočila v kamnito steno je avtor potreboval precej truda in tudi časa, zato je najprej dobro premislil, kaj bo zapisal, danes pa lahko skorajda neomejenemu številu ljudi brez velikega truda pošljemo skoraj poljubno dolgo sporočilo, ki jih v nekaj trenutkih doseže v njihovih domovih, na delovnih mestih, v kavarni ali na popotovanju po Tibetu. In še nekaj je zelo zanimivo. Kamen je težak, tudi glinasta ploščica, pergament in knjiga imajo svojo težo, sodobno elektronsko sporočilo pa od svojega izvora do prejemnika potuje brez teže, lahko ga zavržemo, ne da bi ga pogledali ali pa ga trajno zapišemo na materialnem nosilcu v tako kakovostni obliki, kot je bilo odposlano. Zaradi neverjetne lahкости sporočanja sporočamo že skoraj vsi, pa če imamo kaj povedati ali pa tudi ne. Seveda se postavlja vprašanje tehnosti takih sporočil.

Spomin človeštva, shranjen v starih samostanskih knjižnicah, zagotovo ne sodi med sporočila te vrste. Zapisi so nastajali skozi dolga stoletja, spreminjale so se tehnike zapisovanja – od rokopisov do tiska, spreminjali so se nosilci – od pergamenta do papirja, spreminjala se je oblika končnega izdelka – od pergamentnega zvitka do knjige, ves čas pa so sporočila imela konkreten namen, najsi so bila namenjena za potrebe bogoslužja, izobraževanje redovnikov, beleženje zgodovine in pa pozneje za potrebe samostanskih šol ter dvig kulturne in verske ravni prebivalstva. Še danes, kljub pravi poplavi sodobnih virov informacij, predstavljajo neizčrpen vir za raziskovalce. Kljub temu da so se pogoji dela v knjižnicah spremenili, da zaradi vedno večjega vdora informacijske tehnologije vedno bolj poudarjamo hiter in enostaven dostop do informacij, se pomen teh tradicionalnih medijev ni zmanjšal. Z vidika hitrosti, s katero živimo danes, so sicer postali nepraktični, težavni za uporabo, njihovo shranjevanje zahteva veliko prostora, napadajo jih škodljivci, manipulacija z njimi je težka, obrabljajo se

Naslovna stran Pridig Jurija Japelja iz leta 1794

1 Enciklopedija Slovenije, 10, Ljubljana, 1996, str. 380, geslo Samostan, avtor F. Dolinar.

2 Na slovenskem jezikovnem področju večina zgodovinarjev uporablja izraz menih za vse moške redovnike, kar pa v znanstvenem zgodovinopisju ni običajno. Monachus (it. il monaco, nem. der Mönch, slov. menih, srb. monah) označuje redovnika, ki živi po Benediktovem, Avguštinovem ali Bazilijevem pravilu (Reguli). V slovenski zgodovini so znani menihi benediktinci, cistercijani, avguštinci in kartuzijani. Sveti Frančišek pa je želel, da bi njegovi bratje ne bili menihi, ampak manjši bratje, ki sicer spadajo h katoliškemu redovništvu, ne pa h katoliškemu meništvu. Ni želel, da bi se nastajajoči red manjših bratov odločil za meniški stil življenja, ki poudarja stalnost bivanja v istem samostanu (stabilitatis loci) in pomembnost očetovske države predstojnika, opata (abbas), ampak, da bi bratje ostali v skromnih bivališčih – loci, torej skromnejših od bogatih meniških samostanov in pripravljeni za menjavo bivališč. Odločil se je za menjavo služb in krajev. Zato zgodovinopisje za Frančiškove redove (minoriti, frančiškani, kapucini) ne uporablja izraza menih, menišvo, ampak je v rabi bolj splošen izraz redovnik, redovništvo, ki velja za vse mlajše katoliške redovnike in redovnice (npr. za jezuite, klaretince, salezijance itd.). Menihi so torej le ena od vrst katoliškega redovništva. Vendar pa so tudi sami kapucini v starih dokumentih pogosto namesto »conventus« ali »loci« uporabljali meniški izraz »monasterium«. Prim. Škafar, 1993, str. 63.

SKRITI ZAKLADI KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 1 / 2005

in marsikomu se danes zdi, da je že čas, da se umaknejo s prizorišča.

Vendar pa je v njih shranjen večtisočleten spomin človeštva, vse naše današnje znanje je osnovano ravno na njih. Kljub velikim izgubam v preteklosti, ko je ravno človek, ta največji škodljivec knjižničnega gradiva, skušal izbrisati spomin celih narodov, so dokazali, da so trajni in sposobni preživeti v času. Zaradi ogromne količine znanja, ki se skriva v njih, so še kako pomembni, kajti še dolgo bo trajalo, preden bo vse, kar si velja zapomniti in vedeti, dostopno na sodobnih medijih.

Historični fondi starejših slovenskih samostanskih knjižnic so eno od neraziskanih področij, prava »terra inexplorata«. Za slovensko knjižničarstvo je poznavanje fondov ohranjene strokovne in znanstvene literature v teh knjižnicah zelo pomembno, saj predstavljajo eno od osnov za znanstveno raziskovanje kulturnozgodovinskega razvoja na Slovenskem. Čeprav so starejši slovenski samostani dobro raziskani z vidika zgodovinskega nastanka, arhitekture, vpliva na duhovno in gospodarsko življenje v okolju in vloge njihovih pomembnih predstojnikov, pa se zgodovine in vsebine njihovih knjižnic v večini primerov dotaknejo le mimogrede, čeprav praviloma vsi avtorji sami knjižnici pripisujejo zelo velik pomen. Le nekatere samostanske knjižnice so bile deležne podrobnejšega pretresa. Nekoliko več pozornosti so bili deležni zlasti inventarji razpuščenih samostanov, katerih fondi so našli svojo pot v Narodno in univerzitetno knjižnico.

Dolenjska, pokrajina mehkih gričev, ki v svojih nedrjih varuje slovenske Atene, zibelko naše pisane besede, se ponaša z bogato kulturno tradicijo, ki s svojimi koreninami sega daleč v preteklost. Marsikaj od bogate kulturne dediščine je dobro poznano, obstajajo pa tudi skriti zakladi, za katere ne vedo vsi, pa zaradi tega niso nič manj dragoceni, le bolj skriti so očem. Samostanske knjižnice, ki so se kljub silnim pretresom v dolgi zgodovini njihovega bivanja na Dolenjskem uspele ohraniti do današnjih dni, zagotovo lahko prištevamo mednje. Zato bomo objavili serijo prispevkov, v katerih želimo predstaviti nekaj teh draguljev, za boljše razumevanje pa jih moramo postaviti v širši okvir zgodovine in okoliščin, ki so botrovale njihovemu nastanku in obstanku.

Samostani in samostansko življenje

S pojmom samostan označujemo kompleks stavb redovne skupnosti, ki je ločen od zunanjega sveta z obzidjem, namenjen pa je skupnemu življenju redovnikov ali redovnic.¹ Sam pojem samostan uporabljajo za podobne ustanove tudi nekrščanske verske skupnosti, npr. budisti. Krščanska oblika samostanov je nastala v 4. stoletju z združitvijo samostojnih bivališč egiptovskih puščavnikov (eremitov). Prostori, ki so bili namenjeni skupnemu življenju menihov² (torej bivališča, bogoslužni prostor in obednica), so obdali z obzidjem in se tako ločili od zunanjega sveta. Zaradi skupnega življenja menihov in njihove podrejenosti predstojniku so se znotraj samostanskega kompleksa oblikovale tipične stavbe in prostori, kot so cerkev, križni hodnik, prostor za skupna srečanja menihov (kapiteljska dvorana), obednica (refektorij), knjižnica, spalnica (dormitorij), predstojnikova hiša (prelatura). Razvrstitev prostorov je bila prilagojena dnevnemu redu in načinu življenja redovne skupnosti, kar je imelo za posledico nastanek tipične samostanske arhitekture.

Na razvoj samostanskega življenja v vzhodni cerkvi so močno

vplivala pravila sv. Bazilija Velikega (330–379) in samostanska zakonodaja cesarja Justinijana I. (527–565). Samostani so bili namreč v celoti avtonomni in neodvisni od cerkvenih organizacij, imeli pa so velik vpliv na cerkev in državo, saj so bili škofje običajno iz vrst menihov.

Tudi v zahodni Evropi so na razvoj in širitev samostanov bistveno vplivale nekatere znamenite osebnosti, npr. sv. Martin iz Toursa (? – 379), sv. Severin (? – 482), še zlasti pa sv. Benedikt iz Nursije (480–547). Vendar pa so bili v vzhodni Evropi samostani bolj samostojni in v večji meri neodvisni od krajevnih cerkev kot v zahodni Evropi, kjer so cerkveni in posvetni gospodje samostane, ki so jih ustanovili, obravnavali kot lastniške. Podrejenosti lokalnim oblastem so se samostani lahko izognili samo v primeru, če jih je rimski papež sprejel v svoje posebno varstvo. To so bili t.i. eksemptni samostani.

Za očeta zahodnega menišтва in prvega zavetnika Evrope velja sv. Benedikt iz Nursije.³ Okrog leta 529 je ustanovil prvi benediktinski samostan na Monte Cassinu in ta samostan je postal matični samostan za vse kasnejše benediktinske samostane. Tukaj je tudi nastalo njegovo znamenito Pravilo, ki temelji na načelu Ora et labora (moli in delaj) in skupaj s konstitucijami, ki so narejene po 2. vatikanskem cerkvenem zboru kot dopolnila Pravilu, še danes določajo temeljne principe življenja cistercijanov. Pravilo ureja notranje življenje v samostanu, govori o pomenu in razdelitvi molitvenega bogoslužja, o duhovnem branju, o pokorščini in ponižnosti, o vsakdanjem ročnem delu, hrani in pijači, o pripomočkih za dobra dela, o sprejemanju kandidatov in njihovi vzgoji, o posameznih službah v samostanu, o volitvah in nalogah opata itd. Benediktinski red se je širil in ustanavljal samostane po vsej Evropi, benediktinski samostani pa so postali središča krščanske kulture srednjega veka in so imeli velike zasluge za vzgojo in poglobljanje vere, zasloveli so z gojenjem umetnosti in znanosti, pa tudi z razvojem obrti in poljedelstva. Ta kulturna središča, ki so razvila tudi živahno literarno dejavnost, niso skrbela samo za izobrazbo svojih članov, ampak so znanje in spretnosti širila tudi v prostor izven samostanskih zidov.

Kot posledica propadanja samostanskega življenja so nastala številna reformna gibanja, najbolj znano med njimi je clunjsko gibanje (po samostanu Cluny, ki ga je leta 908 ustanovil vojvoda Viljem iz Akvitanije).⁴ To gibanje je prenovilo redovnega življenja videlo v neodvisnosti samostanov od krajevnih cerkvenih in posvetnih oblasti, zato so si prizadevali za svobodne volitve opatov in neposredno podreitev rimskemu papežu. Enako misleči redovi so se združevali v kongregacije. V poznem srednjem veku je prišlo do dolgotrajne in težke krize samostanskega življenja, vendar pa je duhovni, kulturni in gospodarski pomen samostanov kljub temu ostal neokrnjen, prav tako tudi v obdobju reformacije in sekularizacije samostanov v 16. stoletju. Zelo razvejeno je bilo samostansko življenje v obdobju baroka, v času razsvetljenstva pa je bil odnos do samostanov in samostanskega življenja izrazito odklonilen. Posledice tega so znane, tudi pri nas na Slovenskem, kjer je v času nastopa Jožefa II. delovalo 90 samostanov, po njegovih reformah pa jih je ostalo le še 31.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

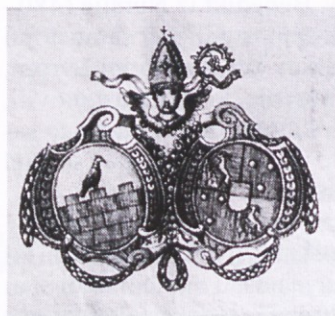
Rast 1 / 2005

Vpliv samostanov na razvoj našega narodnostnega ozemlja

Samostani, ki so bili na našem narodnostnem ozemlju razmeroma številni, so pomembno vplivali na razvoj in dogajanje v njem. Plodna

3 Berčič, 2000, str. 193–194. Prim. tudi Enciklopedija Slovenije, 10, Ljubljana 1996, str. 382, geslo Samostanska knjižnica, avtorja B. Berčič, J. Dolar.

4 Mlinarič, 1991, str. 77.

Grb stiškega samostana z znamenitim ptičem, nalepljen v knjigi, ki se je iz nekdanje stiške knjižnice znova vrnila v Stično

tla za svoj razvoj so našli vsi redovi, od benediktinskega reda, ki je bil aktiven na področju misijonarske dejavnosti in je odigral odločilno vlogo pri pokristjanjevanju naših prednikov, prav tako redovi, ki so izšli iz reformnega gibanja v 11. in 12. stoletju, torej cistercijani in kartuzijani, kasneje pa tudi viteški in uboštveni redovi. Cistercijani so se vključevali predvsem v dušnopastirsko dejavnost in spodbujali razvoj gospodarstva, kartuzijani pa so se posvetili kontemplativnemu življenju. Oboji so pomembno vplivali na gospodarski razvoj ne samo našega ozemlja, ampak vse Evrope in nam posredovali pisno kulturno dediščino velike vrednosti. Viteški in uboštveni redovi pa so svoje področje delovanja našli predvsem v karitativni, dušnopastirski in gospodarski dejavnosti.

Samostani starejših redov, med katere uvrščamo benediktince, cistercijane in kartuzijane, so glede na svoje gospodarske zmožnosti razvili tudi močno karitativno dejavnost, ki so jim jo predpisovala njihova redovna pravila. Sem je sodila delitev miloščine na samostanski porti ter dajanje zdravil iz samostanske lekarne. Samostanski ranocelniki so zdravili tudi okoliško prebivalstvo, kolikor so jim to dopuščala redovna pravila, saj se s kirurgijo niso smeli ukvarjati. Vsaka cistercijanska postojanka je bila dolžna ustanoviti in vzdrževati »infirmarij« za bolne in onemogle redovnike, prav tako pa tudi zavetišče za laike. Zato so cistercijanske postojanke vzdrževale tudi hospice ob pomembnih poteh in gorskih prelazih. Tudi viteškim redovom so redovna pravila narekovala ustanavljanje in vzdrževanje špitalov za bolne in siromašne.

Naši samostani so bili v poznem srednjem veku poleg redkih župnijskih in mestnih šol edine postojanke, kjer so si mladi ljudje lahko pridobili osnovno in tudi višjo izobrazbo. Nekatere redovne postojanke so izobraževale poleg svojega naraščaja tudi zunanje gojence. Stiški samostan je imel šolo za dečke, v kateri so si lahko pridobili osnovno izobrazbo in bili deležni predvsem pouka latinščine in glasbe. Samostani klaris in dominikank pa so bili edine ustanove, kjer se je v tistem času lahko izobraževala tudi ženska mladina. Posredno pa so redovniki širili vednost in izobraževali tudi preko rokopisov in pozneje tiskanih knjig. Ohranjeni srednjeveški rokopisi pričajo tudi o živahni prepisovalski in literarni dejavnosti v mnogih naših samostanih. Stiški samostan je imel že v stoletju svoje ustanovitve skriptorij, v katerem so nastajali rokopisi, ki so se po svoji lepoti lahko merili s tistimi, ki so sočasno nastajali v velikih redovnih postojankah po Evropi. Glede na vsebinsko sestavo fondov, ki jo lahko rekonstruiramo s pomočjo starih popisov samostanskih knjižnic, lahko ugotovimo, da v njih niso bila samo dela nabožne in teološke vsebine, temveč so bila močno zastopana tudi dela s področja filozofije, medicine in prava, prav tako pa tudi z vseh drugih tedaj znanih znanstvenih in strokovnih področij. To dokazuje, da so bili v samostanih ljudje, ki jih je zanimal napredek in razvoj sodobne evropske misli. S pisano in pozneje tudi tiskano besedo so v naše samostane prihajale nove ideje in nova spoznanja. Naši samostani so tako nedvomno prva in glavna kulturna žarišča v poznem srednjem veku, ki so pomembno vplivala na razvoj in širjenje znanja in kulture v svojo okolico.⁵

Zelo pomemben je prispevek naših redovnih postojank na gospodarskem področju. Največ zaslug pri tem imajo samostani starejših redov in so se ukvarjali z obdelovanjem zemlje, živinorejo, obrtjo in trgovino in so postali močna gospodarska središča. Kot

5 Mlinarič, 1991, str. 77.

najvažnejši gospodarski dejavniki v deželi so s svojim naprednim gospodarjenjem postali zgled tako posvetni gosposki kot tudi kmečkemu prebivalstvu. Pri redovnikih so se učili boljšega obdelovanja zemlje in gojenja živine, posnemali so jih pri vrtnarstvu, gozdarstvu in čebelarjenju ter drugih gospodarskih panogah. Uvajanje novih vrst sadnega drevja in vinske trte na samostanska posestva je imelo za posledico tudi njihovo uvajanje zunaj samostanskih posesti. Večjo produktivnost so omogočila tudi nova orodja za poljedelska opravila in zaradi proizvodnih viškov se je podeželje sčasoma lahko vključilo tudi v trgovino, lažji in naprednejši način pridobivanja gmotnih dobrin pa je prebivalstvu olajšal življenje.

Samostanska knjižnica

Samostanska knjižnica je po definiciji specialna knjižnica za teološko strokovno izobraževanje, versko bogoslužno delovanje in znanstveno raziskovanje menihov v samostanskih redovnih skupnostih⁶. Nastajati so začele že v 3. in 4. stoletju v vzhodnokrščanskih redovnih skupnostih eremitov in v bizantinskih samostanih. Za njuna utemeljitelja veljata eremitski iguman Pahomij,⁷ ki je leta 320 z regulo predpisal vsakodnevno obvezno branje verskih spisov, spoštljivo ravnanje z njimi in prepisovanje tekstov za potrebe meniške skupnosti, ter cezarejski škof Bazilij (Vasilij) Veliki (330–379), ki je ta opravila vključil v pravila za samostansko življenje. V zahodni Cerkvi pa sta samostanske knjižnice utemeljila Benedikt iz Nursije (iz samostana Monte Cassino, ustanovljen leta 529), ki je s Pravilom (Regulo Monachorum) menihom predpisal branje svetega pisma in drugih verskih knjig in prepisovanje za potrebe samostana, in pa Flavij Avrelj Kasiodor (samostan Vivarium, ustanovljen leta 540), ki je v delu *Institutiones* med dolžnosti menihov vključil tudi študij klasičnih in sočasnih teoloških in posvetnih znanstvenih del, prepisovanje kodeksov v skriptoriju ter skrb za samostansko knjižnico. Opredelil je tudi namen in prostor za samostansko knjižnico, namestitve knjig v oštevilčenih omarah (armarium) in razvrstitev na božja dela (kamor sodijo biblija, cerkveni očetje, drugi krščanski in poganski avtorji) in posvetna dela sedmih svobodnih umetnosti (septem artes liberales), razdeljena na dve skupini, in sicer trivium, kamor sodijo gramatika, dialektika oz. filozofija in retorika, ter quadrivium, kamor sodijo glasba, aritmetika, astronomija in geometrija. Skozi zgodovino se je skupaj z razvojem redovništva razvijala tudi vsebina in koncept samostanske knjižnice, poleg skupnih osnov so se pri posameznih redovih pojavljale tudi določene posebnosti.

Knjižnice in knjižničarstvo pri starejših redovih

Omenili smo že, da sta utemeljitelja benediktinskega knjižničarstva Kasiodor in Benedikt. Prvi predvsem zato, ker je prisodil pomembno mesto samostanski knjižnici in podrobno določil njeno ureditev. Knjige so bile postavljene v oštevilčenih omarah (armarium), določil pa je tudi že razvrstitev knjig na posamezne skupine. Benedikt pa je že v Pravilu zahteval nadzorovano branje svetega pisma in drugih verskih knjig. Tako naj bi v začetku predpostnega časa dali vsakemu menihu iz samostanske knjižnice po eno knjigo, da bi jo prebral.⁸

Pravilo benediktinskega reda še ni vsebovalo določil o pisarskem delu menihov.⁹ Vendar pa je bilo zaradi posebnega pomena liturgije in berila nujno potrebno pisarsko znanje v samostanu samem. Zato

6 Enciklopedija Slovenije, 10, Ljubljana 1996, str. 382, geslo Samostanska knjižnica, avtorja B. Berčič, J. Dolar.

7 Pahomij, mlajši sodobnik utemeljitelja meništva, Antonija (ok. 250-356), je ok. 320 ustanovil svoj prvi veliki samostan v kraju Tabennesi v rimski provinci Tebaidi. Prim. Golob, Stiški ..., 1994, str. 8.

8 Berčič, 2000, str. 194.

9 Mazal, 1994, str. 8.

10 Berčič, ibid.

11 Enciklopedija Slovenije, 10, str. 382, geslo Samostanska knjižnica, avtorja B. Berčič, J. Dolar; prim. tudi Berčič, 2000, str. 194.

12 Berčič, 2000, str. 195.

13 Berčič, 2000, str. 194.

14 Prim. Berčič, 1999, str. 282.

15 Berčič, 2000, str. 8.

16 Berčič, 2000, str. 101.

17 Berčič, ibid.

18 Mlinarič, 1991, str. 77; Berčič, 2000, str. 8.

19 Berčič, 2000, str. 101.

20 Freisinški škof Abraham je Slovincem še posebej znan kot nekdanji imetnik znamenitega latinskega kodeksa (sign. Clm 6426), v katerega so na folijih 78, 158, 159, 160 in 161 uvezani *Brižinski spomeniki*.

21 Berčič, 2000, str. 8.

so potrebovali pisarske šole. Iz pisnih virov in vpisov v rokopisih vemo, da je pisanje, okraševanje in vezava rokopisov veljalo za bogu posebno všečno delo. Komur je opat naložil to delo, ga je moral sprejeti in skrbno opraviti. V urejenem samostanu z zaokroženim gospodarstvom, kjer so redili živino, izdelovali pergament, imeli svoj les, so tudi sami sestavljali tinte, barve in izdelovali pisarski pribor.

V benediktinskih knjižnicah so v 9. stoletju nastajali najstarejši stvarni katalogi (Reichenau, St. Riquier, St. Gallen, Bobbio, Lorsch).¹⁰ Pri svojem bogoslužnem delovanju so seveda potrebovali tudi cerkvene knjige, glede pogleda na knjige in knjižnice so prevzeli Kasiodorjeva načela, sčasoma pa so oblikovali tri ločene knjižnične fonde (za liturgijo, za študij in kasneje za samostansko šolo) in sestavili tudi prve stvarne kataloge že v 9. stoletju.¹¹ Z ureditvijo vsakega samostana je v njem nastajala tudi knjižnica in zbirka osnovnih bogoslužnih del, kot so misal, psalterij, himnarij, kolektarij, antifonar in gradual. Tako se je od začetnega manjšega armarija izoblikovala strokovno urejena samostanska knjižnica, ki je delovala po pravilih reda.¹² V njihovih skriptorijih so prepisovali dela antičnih avtorjev in ustvarjali nova, izvirna dela, največkrat razprave posvetne vsebine. Že v začetku 7. stoletja je npr. Izidor Seviljski sestavil prvo srednjeveško krščansko enciklopedijo (Etymologiae), sredi 9. stoletja jo je dopolnil opat iz Fulde Hraban Murus (De rerum naturis). V 8. stoletju pa je Pavel Diakon napisal zgodovino Langobardov (Historia Langobardorum).¹³ S svojo knjižničarsko dejavnostjo so benediktinci dajali organizacijske osnove in strokovno usmeritev knjižničarstvu od zgodnjega srednjega veka naprej. Tudi avtor prvega državnega ukrepa na področju knjižničarstva v Avstriji, instrukcije za vse univerzitetne in licejske knjižnice, ki jo je izdala dvorna študijska komisija leta 1778, je bil benediktinski menih.¹⁴

Benediktinski redovniki so prvi zgodovinsko izpričani posredniki, ki so srednjeveško knjižno kulturo posredovali tudi na slovenska tla.¹⁵ Veljajo za začetnike knjižničarske dejavnosti pri nas. Prve benediktinske knjižnice so v času med 11. in 13. stoletjem na našem osrednjem naselitvenem območju nastajale v Št. Juriju ob Jezeru (1010), Osojah (1028), Krki (1043), Št. Pavlu (1091), Podkloštru (Arnoldstein) 1106) in Gornjem Gradu (1140).¹⁶ Od njih so razvoj knjižničarstva v obdobju zrelega srednjega veka (od 12. stoletja dalje) prevzemali in izpopolnjevali redovniki kartuzijanskih in cistercijanskih samostanov in drugih mlajših redov (v 13. in 14. stoletju).¹⁷

Prvi stiki Slovencev z redovništvom

Z redovniki so se naši predniki srečali že v 8. in 9. stoletju, in sicer v zvezi z misijonsko dejavnostjo benediktincev iz samostanov v Innichenu (ustanovljen 769) in Kremsmünstru (ustanovljen 777).¹⁸ Oba samostana je ustanovil bavarski vojvoda Tasil. Že pred 7. stoletjem pa je na robu slovenskega ozemlja nastal benediktinski samostan v Štivanu pri Devinu, obnovljen v 9. stoletju, ki je bil versko in kulturno žarišče ter izhodišče za misijonsko dejavnost med Slovenci, zlasti na ozemlju oglejskega patriarhata, in je v samostanski knjižnici že imel zbirko obveznih srednjeveških rokopisnih knjig za potrebe bogoslužja.¹⁹ Prav tako je v 10. stoletju pafarno cerkev na Otoku ob Vrbskem jezeru freisinški škof Abraham²⁰ opremil z večjim številom srednjeveških knjig.²¹ Do reformnih gibanj, ki so se začela v 11. stoletju, so bili benediktinski samostani med seboj povezani le z istim

22 Tudi v primeru stiškega samostana so prvi redovniki prišli od drugod, s seboj so prinesli tudi spoznanja in vedenje iz svoje kulturne sredine, ki je bila po vsej verjetnosti drugačna od tiste, v katero so prišli.

23 Grafenauer, 1984, str. 15; Dolinar, 1984, str. 27.

24 Mlinarič, 1991, str. 77.

25 Mlinarič, 1991, str. 78, Berčič, 2000, str. 101.

26 Berčič, 2000, str. 101.

27 Mlinarič, 1991, str. 78.

28 Gspan, Badalič, 1957, str. 33.

29 Berčič, 2000, str. 104.

30 Pivec-Stelle, 1971, str. 88.

Benediktovim Pravilom. Vsak samostan je bil posebna, samostojna enota, red sam pa ni imel skupnega redovnega predstojništva. Pravilo je za menih določalo tudi obljubo krajevnosti, kar je pomenilo, da menih ostane vse življenje povezan s tistim samostanom, v katerem je naredil redovne zaobljube. To sicer ne pomeni, da ni bilo nobenih premikov iz samostana v samostan,²² vendar so bili prej izjema kot pravilo.²³

Clunjsko reformno gibanje pa je v 11. stoletju spodbudilo nastanek več benediktinskih samostanov na slovenskih tleh, naših prvih verskih, kulturnih in gospodarskih središč. Kot prvi je nastal samostan v Osojah (Ossiach) na Koroškem, ustanovljen pred letom 1028, ki velja za ustanovo staršev oglejskega patriarha Popona (1019–1045).²⁴ Konec 11. stoletja sta na zahodnem robu našega etničnega ozemlja nastala dva samostana: opatija v Rožacu (Rosazzo), jugovzhodno od Vidma (ustanovljena okrog leta 1085), ki je pomembna za ureditev župnijskega sistema pri Slovencih v Brdih in ob srednjem toku reke Soče, drugi samostan pa je približno v istem času nastal v Možacu (Moggio) v dolini reke Bele (Fella). Na Koroškem je z ustanovitvijo benediktinskih postojank v Millstattu (1091), v Št. Pavlu (St. Paul, 1091) in v Podkloštru (Arnoldstein, 1106) nastala gosta mreža samostanov, ki so odločilno posegli v dogajanje v deželi, njihov vpliv pa se je širil tudi na Štajersko, kjer je imel samostan iz Št. Pavla svoje posesti že v letu svoje ustanovitve. V tem zgodnjem obdobju sta na našem ozemlju nastali še dve moški benediktinski postojanki, in sicer leta 1072 v Valdoltri na Primorskem in leta 1093 pri Sv. Benediktu v Prekmurju. Od ženskih benediktinskih samostanov sta nastali le dve postojanki na Koroškem, in sicer v letih med 1003 in 1018 samostan Sv. Jurija na Jezeru (St. Georgen am Längsee), leta 1043 pa v Krki (Gurk), vendar je ta samostan deloval le kratek čas, kmalu je bil ukinjen in njegovo premoženje je pripadlo škofiji v Krki, ki je bila ustanovljena leta 1072²⁵ kot prva škofija na slovenskem naselitvenem območju in je gotovo bila opremljena z osnovno versko literaturo.²⁶

V 12. stoletju sta na slovenskih tleh nastali še dve postojanki benediktincev, in sicer v Gornjem Gradu na Štajerskem (1140) in v Monoštru (Szentgotthárd, 1184) na današnjem Madžarskem. Slednjega so že leta 1219 poselili cistercijani. Pobudo za ustanovitev opatiije v Gornjem Gradu je dal plemič Dietbald de Chagere, ko je leta 1140 patriarhu Peregrinu I. tu podelil velike posesti. Zaradi svoje središčne lege na slovenskem ozemlju in s svojimi obsežnimi posestvi je opatija v poznem srednjem veku v verskem in gospodarskem pogledu odigrala pomembno vlogo, vendar pa srednjega veka ni preživila, kajti papež Pij II. je leta 1461 samostanske dohodke namenil novo ustanovljeni ljubljanski škofiji, leta 1473 pa je bila opatija ukinjena.²⁷ Še pred tem, leta 1463, je bila njena knjižnica oplenjena in raznesena.²⁸ Gornji Grad je bil rezidenca ljubljanskih škofov, ki so tja poleg drugih knjig dali prenesti tudi neznano število del knjižnice protestantskih stanov, ki so jih pozneje predali licejski knjižnici.²⁹ Vanjo je prišlo tudi šest rokopisov iz 14. in 15. stoletja iz izropane stare gornjegraške knjižnice, ki so v novo knjižnico prišli iz zapuščine škofa Johanna Seebacha.³⁰

Cistercijani na Slovenskem

Cistercijanski red se je na naših tleh naselil že nekaj let po svoji

ustanovitvi, ko je izšel iz reformnega gibanja v 11. stoletju. V obdobju stotih let so na našem etničnem ozemlju nastale štiri postojanke, in sicer: Stična in Kostanjevica na Dolenjskem, Vetrinjš na Koroškem in Monošter na sedanjem Madžarskem.

Na Kranjskem do ustanovitve cistercijskega samostana v Stični ni bilo nobenega samostana, čeprav je bilo na Koroškem in Štajerskem, na ozemlju salzburške nadškofije, že več moških in ženskih benediktinskih opatij. Za naselitev menihov na Kranjsko si je prizadeval oglejski patriarh Peregrin, ki je z ustanovitvijo redovne postojanke želel ustvariti duhovno središče, ki bi mu bilo v pomoč pri prizadevanjih za izboljšanje verskega življenja v deželi. Do zemljišča za novo redovno postojanko je prišel tako, da je z brati iz rodovine Višnjegorskih zamenjal posest v šentviški pražupniji, ki je prav tako pripadala oglejski cerkvi, in tako pridobil posestvo Sitik (nem. Sittich - papiga skobčevka). V zvezi z izborom kraja za zidavo samostana je povezanih nekaj legend in pravljič, v katerih nastopa ptič, ki kaže, kje naj zidajo. Tako je ptič našel tudi svoje mesto v stiškem grbu.³¹

O tem, kdaj in od kod so prišli prvi menihi v Stično in od kod je bil prvi opat Vincenc so mnenja deljena. Po eni varianti naj bi prvi menihi v Stično prišli iz francoskega Morimunda skupaj s stavbenikom Mihaelom leta 1132, torej še za življenja sv. Bernarda.³² Stanovali naj bi v župnišču v Šentvidu pri Stični in nadzorovali gradnjo. Leta 1135/36 se je tej prvi skupini pridružilo še dvanajst menihov iz samostana Rein pri Gradcu, ki je bil ustanovljen nekaj let prej. V tem času so bila najbolj nujna samostanska poslopja že zgrajena in se je lahko začelo redno redovno življenje. Ustanovno listino za samostan je leta 1136 izdal oglejski patriarh Peregrin – ustanovitelj samostana, ki je poskrbel tudi za vse stroške v zvezi z gradnjo ter s podarjenimi kmetijami in zemljišči tudi za ekonomsko podlago za uspešen začetek delovanja samostana. Leta 1156 je tudi posvetil samostansko cerkev.

Redno življenje v samostanu se je začelo 1135 in dobrotniki so z darovi poskrbeli za trdno gospodarsko osnovo samostana. Redovna pravila so cistercijanom ukazovala, da se preživljajo z ročnim delom, poljedelstvom, z živinorejo in vinogradništvom. Delati so morali vsi menihi, tako bratje laiki kot tudi patri z opatom vred. Zato je bilo njihovo delovanje pomembno tudi za razvoj kmetijstva pri nas, saj so iz tujine prinesli nove žitne in sadne vrste in jih uspešno pridelovali v novem okolju. Izboljšali so način kmetovanja, saj so uvedli železen plug namesto lesenega, ki je bil takrat v rabi na tem področju, in še mnogo drugega, bolj izpopolnjenega kmetijskega orodja. Trebili so gozdove in izsuševali močvirja in tako pridobivali rodovitno zemljo. Delali so ceste in mostove, popotnikom so nudili varno zavetje, ukvarjali pa so se tudi z zdravilstvom. Samostanska lekarna je bila znana daleč naokrog.³⁴ Samostanski ranocelniki so v omejenem obsegu, kolikor so jim pač dovoljevala redovna pravila, zdravili tudi okoliško prebivalstvo.³⁵

O redovnem življenju v stiškem samostanu iz srednjega veka je znanega le malo podrobnosti. Redovniki so vanj prihajali predvsem iz domačih plemiških družin, v manjši meri tudi iz meščanskih, iz drugih slojev pa le izjemoma (bratje konverzi³⁶ tudi iz podložniških družin). Osnovno izobrazbo so dobivali v samostanu in le izjemoma so jih pošiljali na višje študije, ker je bilo to zelo drago. Kljub temu pa se je nekaj stiških redovnikov v srednjem veku šolalo na dunajski

31 Gregorič, 1980, str. 20.

32 Med bolj znanimi raziskovalci preteklosti samostana sta bila Wolfgang Scharf, doma iz Škofje Loke, ki je vstopil v samostan leta 1686, in Ignacij Fabiani (profes 1766). Najbolj pa se je raziskovanju stiške zgodovine posvetil pater Pavel Pucelj (profes 1689-1721). Njegovo najbolj znano delo je *Idiographia*, ki ga je dokončal v letu 1719 in je kompilacija virov za zgodovino Stične.

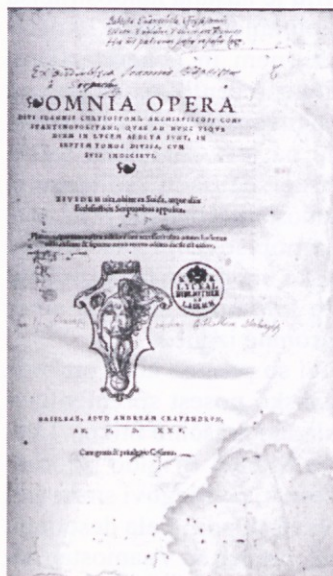
33 Mlinarič, 1998, str. 40.

34 Tudi iz novejšega časa vsi dobro poznamo stiško lekarno po znamenitem patru Ašiču.

35 Mlinarič, 1998, str. 46.

36 Konverzi – samostanski bratje laiki, ki se ukvarjajo predvsem z ročnim delom, zlasti z delom na zemlji.

37 Benedik, 1991, str. 125; Mlinarič, 1998, str. 45.

CHRYSOSTOMUS, Joannes. Omnia opera divi Joannis Chrysostomi,.... quae ad hunc usque diem in lucem adita sunt in VI tomos divisa, cum suis indicibus. Basilae, 1525. Primer naslovne strani s tiskarskim signetom. Nekdanja stiška knjiga, danes jo hranijo v NUK

38 Berčič, 2000, str. 199.

39 Mlinarič, 1998, str. 47–48.

40 Taufferer, Franc Ksaver, rojen 22. marca 1773 na Turnu pri Višnji Gori, u. 23. maja 1789 v Ljubljani, 53. in zadnji stiški opat pred ukinitvijo, zelo dober gospodar, poleg odplačila dolgov samostana je opravil tudi velika obnovitvena dela na samostanu. Zaradi pretiranega varčevanja je 1778 izzval nezadovoljstvo med konventuali in celo upor, kar je imelo za posledico zrahljanje samostanske discipline, izstop novincev (J. Gollmayer, M. Kuralt, A. T. Linhart), pritožbe in na koncu celo preiskavo, ki jo je ukazala cesarica Marija Terezija.

41 Mlinarič, 1998, str. 53.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 1 / 2005

univerzi. Po ustanovitvi jezuitske univerze v Gradcu (leta 1586) so se šolali tudi tam.³⁷

Od konca 14. stoletja naprej je nastopila splošna gospodarska in duhovna kriza, ki se je odrazila tudi v življenju redovnih postojank in tudi cistercijanom ni prizanesla. K vsestranskemu nazadovanju so od sredine 15. stoletja dalje veliko doprinesli tudi Turki, ki so v letih 1471 in 1475 opustošili stiški samostan, nekajkrat pa tudi posesti in zemljo samostanskih podložnikov. Stiški samostan je bil močno obremenjen tudi s stroški za gradnjo utrd za obrambo pred Turki. Deželni knez, kralj Ferdinand I. in njegovi nasledniki so zahtevali vedno večje dajatve za obrambo pred Turki, tako je moral samostan leta 1526 oddati velik del svojih dragocenosti, leta 1529 pa prodati del zemlje za protiturško obrambo in nato še vsako leto prispevati zanj. To je povzročilo propadanje gospodarskega življenja samostana, predstojniki so si morali sposojati denar in zastavljati posestva ter so tako slabili gospodarsko moč samostana. Ker je bilo dohodkov premalo, ni bilo mogoče imeti večjega konventa, zmanjšal se je obseg bogoslužja in s tem slabilo redovno življenje. Vsi predstojniki samostana iz tega časa so se pritoževali nad prenizkimi dohodki in prevelikimi dajatvami, nekateri med njimi pa so k slabljenju gospodarskega položaja samostana prispevali tudi sami, saj so se zgledovali po svetnih veljakah in v samostanskih dohodkih videli svojo lastnino, ki so jo trošili za svoje razsipno življenje. Proti koncu stoletja se je tudi na ozemlju stiških posesti in far širilo luteranstvo, vendar pa samostana samega ni zajelo v večji meri, saj je bil ob vizitaciji samostana v letu 1593 tedanji stiški opat Lavrencij Zupan pohvaljen kot dober redovnik in gospodar, pohvaljeno pa je bilo tudi redovno življenje v samostanu. Vizitator pa je takrat v samostanu našel tudi nekaj luteranskih knjig, ki so jih ob predhodni vizitaciji leta 1582 sicer spravili na skrivno mesto³⁸ in jih dal zažgati. V času kmečkih uporov je prišlo do nemirov tudi na samostanskih posestvih. Upor se je razmahnil še zlasti leta 1635 in s presledki trajal vse do leta 1660.

V prvi polovici 17. stoletja so bile pogoste redovne vizitacije,³⁹ saj si je redovno vodstvo prizadevalo urediti razmere v samostanih. Za stiški samostan so ugotavljale izboljšanje stanja na področju redovnega in gospodarskega življenja, ugotavljali pa so tudi številne pomanjkljivosti, ki jih je bilo treba odpraviti, med njimi neupoštevanje klavzure, odhajanje menihov iz samostana brez opatovega dovoljenja, posnemanje posvetnih navad glede oblačenja in hrane. Konec 18. stoletja pa je samostan zašel v dolgove, tedanji opat se je zaradi nakupov gradov in posestev zadolževal pri svetni in cerkveni gospodi ter celo pri preprostih ljudeh. Dolgovi so bremenili samostan vse do njegove ukinitve, cesar Karel IV. je celo ustanovil posebno komisijo, ki je bdela nad samostanskim gospodarstvom in odplačevanjem njegovih dolgov upnikom.

Zadnji opat pred ukinitvijo samostana je bil baron Frančišek Ksaverij Taufferer⁴⁰ (opat v letih 1764–1784). Bil je zelo dejaven na vseh področjih opatovske službe. Prizadeval si je za redovno življenje po pravilih reda, skrbel je za dušno pastirstvo na samostanskih župnijah ter tudi za lepoto samostana. V njegovem času so ideje racionalizma in jožefinizma bile že tako močne, da so našle pot tudi skozi vrata samostana, nekateri redovniki sami so bili odkriti pristaši miselnosti, ki redovništvu ni bila naklonjena. Med njimi je bil tudi Anton Tomaž Linhart, ki pa je kmalu, že po dveh letih (leta 1778) odšel iz Stične⁴¹.

Primer ročno kolorirane inicijale iz stiške inkunabule, ki jo hranijo v NUK. Biblia (lat.) cum additionibus Francisci Moneliensis et Quintii Aemiliani. Venetiis, 1483. NUK 9674 IV Z b.

42 Patzelt, 1998, str. 65-67.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 1 / 2005

102

Stiški samostan je veljal za najbogatejšo, najuglednejšo ter najvplivnejšo duhovno ustanovo v deželi in prek njenih meja. Veljal je tudi za najstarejši in najpomembnejši kulturni center na ozemlju današnje Slovenije. Stična velja tudi za najstarejši in najpomembnejši kulturni center na ozemlju današnje Slovenije v času poznega srednjega veka. V samostanskem skriptoriju je nastala najboljširnejša zbirka latinskih rokopisov, ki so danes še ohranjeni pri nas (25 del v 31 zvezkih). Čeprav je v verskem, kulturnem in gospodarskem pogledu med slovenskim narodom opravil neprecenljivo nalogo, mu jožefinske reforme niso prizanesle. Razpustitveni dekret je bil izdan 6. oktobra 1784, 25. oktobra istega leta pa je v samostan prišla komisija. Vseh 27 menihov je moralo priseči, da bodo vso lastnino izročili komisiji, nato so morali zapustiti samostan. Komisija je najprej pospravila gotovino, nato pa se je lotila popisovanja zaseženega samostanskega imetja. Premično samostansko imetje naj bi se prodalo ali poklonilo revnim cerkvam. Arhiv in knjižnica sta bila sicer popisana, vendar pa sta vseeno utrpela ogromne izgube.

Samostanska poslopja s polji in gozdovi so postala last verskega sklada v državni upravi. Ta pa je samostansko posest spremenila v državno gospodstvo Stična oz. v verskozakladno graščino Stična. Leta 1798 si je ljubljanski knez nadškof baron Mihael Brigido pridobil stiške dohodke v zamenjavo za druga posestva, po njegovi smrti leta 1806 pa je Stična znova prešla v last verskega sklada. Cela desetletja so bili ogromni prostori prazni in zapuščeni, preden so v samostanska poslopja namestili državne urade in uslužbenke, kar je zahtevalo določene prezidave, ni pa jasno, kdaj natančno je prišlo do njihove naseelitve, po nekaterih ocenah celo šele leta 1850. V samostanskih poslopijih so bili nameščeni naslednji uradi: okrajno sodišče Stična, davčni urad, gozdarjeva pisarna, poštni urad, stiški župnijski urad in hranilnica. Poleg tega so v različnih delih poslopij bivale družine uradnikov in uslužbencev, okrajni sodnik in stiški šolski svetnik, ki je za šolske prostore imel na razpolago kapiteljsko dvorano. Dohodki od najemnin so bili zelo nizki, zato uprava verskega sklada poslopij ni vzdrževala in popravljala. Okrog leta 1895 so se zaradi kritičnega stanja zgradb v samostanu začela razmišljanja o prodaji te posesti in iskanje interesentov. Samostan je bil v tem času v dokaj žalostnem stanju. En del križnega hodnika je bil zazidan in spremenjen v klet, obednica in samostanska kuhinja pa v kurnik in drvarnico. Okenske odprtine nekdanje slavnostne dvorane, sedanje opatove kapele, so bile zabite z deskami in v njej je žalostno propadal samostanski arhiv, zmetan na kupe.⁴²

Ob koncu 19. stoletja so se cistercijani pripravljali na proslavitev 800-letnice obstoja svojega reda in ob tej priložnosti je hotel samostan Mehrerau ob Bodenskem jezeru svojemu redu pokloniti kak nov samostan. Med iskanjem primerne kraja sta mehreravski opat Lovrenc Woher in prior p. Gregor Müller, redovni zgodovinar, obiskala tudi zaprta samostana v Kostanjevici in Stični ter se pri novomeškem proštu srečala s tamkajšnjim kapiteljskim vikarjem Josipom Benkovičem. Le-ta se je zelo ogreval za obnovo stiškega samostana in je za svojo zamisel pridobil tudi mehreravska odposlanca.

V opatiji Mehrerau so upali, da se bodo pogajanja o nakupu in ponovni naselitvi hitro in brez težav uspešno zaključila, vendar pa so se stvari zapletle zaradi interesov najemnikov samostanskih poslopij in njihovega nagajanja. Po dolgotrajnih in mučnih dogovarjanjih je

bila pogodba končno le podpisana in potrjena in dne 25. aprila 1898 sta se novi stiški prior, pater Gerard Maier, in pater Kolumban Hehl pripeljala v Stično. Po opravljenih formalnostih so takoj začeli z obnavljanjem. Vse to pa je bilo seveda povezano z ogromnimi stroški. Občasno je novi samostan sicer dobil kakšen manjši denarni prispevek od drugih samostanov, glavno breme obnove pa je moral Mehrerau nositi sam. Dne 26. septembra 1898 so se po opravljeni slovesnosti v opatijski cerkvi Mehrerau bodoči novi stiški menihi odpravili na pot. Na svoj cilj so prispeli naslednji dan in se naselili v samostanskih prostorih. Tako je samostan Stična spet oživel. Miniti so morala še štiri leta, preden je bil samostan tudi s pravnega vidika zavarovan. Še nekaj let je preteklo, preden je bil iz priorata znova povzdignjen v samostojno opatijo. To se je zgodilo leta 1903.⁴³

43 Patzelt, 1998, str. 79-97

Prva svetovna vojna samostana na srečo ni neposredno prizadela, čeprav je veliko skrbi prinesla ustanovitev nove države Jugoslavije in izselitev menihov nemškega izvora. V tem času je samostan nudil zatočišče bogoslovcem goriške, tržaške, poreške in krške škofije ter tudi goriškemu nadškofu Frančišku Borgiji Sedeju. Tedaj že precej obnovljena Stična je postajala tudi zelo močno duhovno žarišče s trdno gospodarsko osnovo. Postavili so celo lastno samostansko elektrarno, posodobili mlin, razvili lastno mlekarstvo in mesno industrijo, vzdrževali pa so tudi Slomškov zavod, gimnazijski internat, za svoj podmladek.

Druga svetovna vojna je vzpon stiške opatije močno zavrta, samostan je bil dvakrat bombardiran, vendar kljub močno poslabšanim razmeram je nudila zatočišče duhovnikom, pregananim iz mariborske škofije in gorenjskega dela ljubljanske nadškofije. Tudi obdobje po drugi vojni za stiško opatijo ni bilo lahko, del njenih redovnikov je emigriral, prizadela jo je agrarna reforma in s tem ji je bila odvzeta njena trdna ekonomska osnova. Vendar pa kljub temu duhovno življenje v Stični ni zamrlo. Položaj samostana se je močno izboljšal, ko je leta 1975 v njegovih prostorih prenehal delovati internat, še bolj pa leta 1981, ko sta se v svoje prostore preselili osemletka in gimnazija. Viden napredek je Stična naredila tudi na področju krepitve ekonomske osnove in ostaja še naprej duhovno središče z izredno bogato duhovno in kulturno dediščino, ki svoje dobre vplive izžareva v svojo okolico, pa tudi širše.⁴⁴

44 Arhar, 1998, str. 99-103.

Svojo dolgo tradicijo na področju kulturne ustvarjalnosti nadaljuje stiški samostan tudi v najnovejšem času, odraz tega so številne knjige o samostanu, tem prvovrstnem kulturnem spomeniku, o cistercijskem redu in duhovnosti, ukvarjajo se s teološko znanostjo, skrbijo za Slovenski verski muzej in Dom duhovnih vaj, prirejajo simpozije, tudi mednarodne, veliko pozornost pa posvečajo tudi vzdrževanju ogromnega samostanskega kompleksa, za katerega pravijo, da imajo samo njegove strehe dva hektarja površine.⁴⁵

45 Nadrah, 1998, str. 6.

O stiškem samostanu je bilo napisanih že veliko knjig in člankov, znanstvenih razprav in poljudnih prikazov o zgodovini samostana in cistercijskega reda, »beli menihi« nastopajo kot literarni junaki v številnih naših literarnih delih, zelo podrobno je raziskan samostan z vidika arhitekture in umetnosti stavbarstva. Seveda nihče, ki je o Stični pisal, ni mogel mimo njene znamenite knjižnice. Pa vendar, o knjižnici, ki nas tukaj posebej zanima, ne najdemo celovite študije, katere osrednja pozornost bi bila posvečena samo njej. Zelo temeljito so obdelani njeni znameniti stiški rokopisi, tako z vidika književnega

46 V NUK hranijo 25 rokopisov v 31 zvezkih iz konca 12. in začetka 13. stoletja. V avstrijski Narodni knjižnici je 10 stiških srednjeveških rokopisov, Wolfenbüttelu v knjižnici vojvode Avgusta pa eden. Vseh znanih pa je 43 v 49 zvezkih. Primerjaj Golob, 1994, str. 27; Gregorič, 1984, str. 77, Gspan-Badalič, 1956, str. 36.

47 Gre za znameniti Stiški rokopis, ki je bil poleg Brižinskih spomenikov, Celovškega ali Rateškega rokopisa in Čedadkega ali Černjevskega rokopisa predstavljen na razstavi Rojstni list slovenske kulture v maju in juniju 2004 v Narodni in univerzitetni knjižnici. Stiški rokopis zajema slovenska besedila, vpisana v kodeks (NUK, Ms 141) z latinskimi besedili. Slovenski sestavki so zabeleženi na zadnjih petih straneh in sicer dva obrazca splošne spovedi (confessio generalis), začetek velikonočne spovedi, nekaj besedilnih parov latinsko-slovenskih izrazov, priziv Svetega Duha in Marije ter molitev Salve Regina. Prim. Rojstni list slovenske kulture, 2004.

48 Na tem mestu bi se rad posebej zahvalil stiškemu opatu Antonu Nadraku, ki mi je doslej že večkrat dovolil obiskati njihovo knjižnico.

49 Uradni list SRS, 4/83, 4.3.1983, 3. člen.

50 Berčič, 2000, str. 195.

slikarstva in umetniške vrednosti, njihovega pomena za širitev vedenja in občutka za lepoto, v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) si lahko celo ogledamo kakšnega od njih,⁴⁶ iz Stične izvira tudi eden od starejših slovenskih kulturnih spomenikov,⁴⁷ ki ga tudi hranijo v NUK, prav tam lahko tudi vidimo popis knjig, ki so bile v njeni knjižnici ob razpustu samostana leta 1784. Samostan je bil po letu 1898 obnovljen in je danes edini cistercijanski samostan na našem ozemlju. Same knjižnice oz. tistega, kar je od nje ostalo in v času po ponovni oživitvi samostana tudi zopet nastalo, pa ne moremo obiskati brez posebnega dovoljenja, kajti nahaja se v klavzuri, delu samostana, ki je zaprt za zunanje ljudi in določen samo za stanovalce samostana.⁴⁸ Že nekaj časa pa načrtujejo preselitev knjižnice v prostor zunaj klavzure, vendar bodo za to potrebni veliki gradbeni podvigi, ki pa so seveda povezani tudi z znatnimi sredstvi. Stiški samostan je bil dne 4. marca 1983 razglašen za kulturni in zgodovinski spomenik.⁴⁹ Severni in vzhodni trakt v zunanjem samostanskem delu, ki sta po letu 1981, ko se je iz njega izselila šola, ostala prazna, so namenili za razstavljanje premične kulturne dediščine verske vsebine. Danes v teh prostorih domuje Slovenski verski muzej.

Knjižnice pri cistercijanih in stiška knjižnica

Za samostanske knjižnice cistercijanov in kartuzijanov je veljalo, da mora vsak samostan imeti vsaj sedem temeljnih del (misal, psalterij, himnarij, kolektarij, antifonarij, gradual in Pravilo sv. Benedikta), ta osnovni fond pa so postopoma dopolnjevali z drugimi teološkimi in posvetnimi deli. Vendar pa so ob drugih redovnih obveznosti začeli vedno bolj poudarjati študij in poznavanje klasičnih, orientalskih in sodobnih literatur in strokovnih spoznanj ter samostojno znanstveno delo, zato je tudi zanimanje za samostansko knjižnico in njen pomen postajalo vse večje, kar dokazujejo tudi določila statuten iz leta 1127 in 1143.⁵⁰ Poleg cerkvenih obrednih in drugih teoloških del so zbirali tudi sočasno posvetno literaturo s področja filozofije, prava, medicine, naravoslovja. Ker je bilo prvotno število rokopisnih knjig majhno, na začetku niso potrebovali posebnega prostora za samostansko knjižnico, ampak šele pozneje, ko se je obseg fonda povečal.

Cistercijanske in kartuzijanske knjižnice so se razvile v najbogatejše zakladnice evropskih srednjeveških rokopisov (kodeksov) in prvih tiskanih knjig (inkunabul) ter v poznejšem obdobju tudi obsežnih fondov znanstvenih in leposlovnih del, zlasti v času od 16. do 18. stoletja. Za razliko od benediktincev, ki jih je povezovalo le skupno Pravilo, pa so kartuzijani in cistercijani zaradi stroge, hierarhične organizacije obeh redov, na čelu katere je bil predstojnik reda, lahko izdajali tudi odločbe, ki so veljale za ves red. Tako pri njih najdemo tudi prve, centralne določbe glede knjig in knjižnic. Statuti cistercijanskega reda iz leta 1134 in sklepi generalnega kapitlja so v duhu ustanoviteljev, torej strogosti in askeze, in zavračajo razkošne rokopise in znanstveno delo. Samostanske skriptorije omenjajo že prvi statuti iz Citeauxa (1134/1152), ki določajo, da mora biti v vseh skriptorijih, kjer menihi po ustaljenem redu prepisujejo knjige, tako tiho kot sicer v samostanu samem. Drugo določilo iz leta 1154 pa prepoveduje pisarjem vsako drugo delo zunaj tega prostora.⁵¹ V prvem stoletju svojega obstoja so cistercijani prepisovali v preprosti pisavi predvsem besedila z biblijsko eksegezo, patristiko in asketiko. V 13. stoletju pa se je red posvetil tudi znanstvenemu delu in rednemu študiju, knjižno slikarstvo

51 Mazal, 1994, str. 13.

52 Mazal, 1994, str. 15.

53 Od stiškega armarija s konca 12. stoletja so ohranjeni le drobcji. Zaradi prezidave v 18. stoletju je bil skoraj popolnoma uničen. Vir: Zadnikar, 1998, str. 125–126.

54 Berčič, 2000, str. 195.

55 Berčič, 2000, str. 196.

56 Golob, Srednjeveški kodeksi ..., 1994, str. 27–27; prim. Enciklopedija Slovenije, 10, str. 383, geslo Samostanske knjižnice, avtorja B. Berčič, J. Dolar; prim. Berčič, 2000, str. 198.

57 Berčič, 2000, str. 198.

pa se je znova vrnilo v njihove skriptorije, čeprav stališče reda do slikarskega okrasja rokopisov ni bilo vedno nedvoumno. Še v prvih desetletjih 12. stoletja so v Citeauxu nastali razkošno okrašeni rokopisi, po Bernardovi zahtevi po preprostosti pa je prepoved okrasja veljala le nekaj časa in še to ne povsod.⁵² Po njegovi smrti so se znova vrnili k mnogobarvnim inicialam in celo miniaturam. Najlepši ohranjeni stiški rokopisi so ravno iz 12. stoletja.

Zgodnja oblika hranjenja kodeksov je bila zaprta omara (armarium claustrii) s knjižnimi policami in dvojnimi vrati, ki je bila vdolana v zidno vdolbino v neposredni bližini kapiteljske dvorane oziroma meniškega vhoda v cerkev.⁵³ Ko so se potrebe po prostoru povečale, se je povečala tudi vdolbina armarija in se poglobila v poseben obokan prostor brez oken.⁵⁴ Ta prostor še ni bil namenjen študiju, ampak so za to uporabljali skriptorij, križni hodnik ali kak drug prostor v samostanu. Ko je število rokopisnih knjig narastlo, pa je nastal že poseben samostanski študijski prostor s knjižnimi pulti in omarami (bibliotheca). Zaradi zavarovanja knjig pred vlago so knjižnico namestili v nadstropje, v prostor nad zakristijo ob prezbiteriju ali nad križni hodnik. Dostop do knjižnice je bil urejen po polžastih stopnicah. Prostor so opremili s knjižnimi policami, pozneje tudi s knjižnimi pulti. Knjige so bile razvrščene po benediktinskem načelu razdelitve na strokovne skupine za teološka dela in na dela sedmih svobodnih umetnosti. Dragocenejši kodeksi so bili pogosto priklenjeni na pulte z verižicami (libri catenati). Prostor knjižnice so v obdobju baroka stilno poslikali in opremili. Poleg te splošne študijske knjižnice sta obstajali še dve zbirki za potrebe verskega opravlila v neposredni bližini cerkve in za samostansko knjižnico v učilnici ali v njeni bližini ter opatova knjižnica. Po odpravi skupnih spalnic pa so bile knjige tudi v celicah menihov.⁵⁵

V knjižnici je za razvrstitev knjig, katalog in posojanje knjig skrbel pater kantor ali pater zakristan. Bil je odgovoren tudi za delo skriptorija. Prva znana omemba imena knjižničarja pri nas je v stiškem rokopisnem kodeksu (Cod 688) iz srede 12. stoletja, v katerem stiški opat Aldeprand dovoljuje stavbnemu mojstru Mihaelu poroko z Višnjegorko Matildo, med pričami pa je imenovan tudi Maroldus armarius. Marold je takó prvi, po imenu znani varuh knjig in drugega pisnega gradiva v tedanji deželi Kranjski.⁵⁶

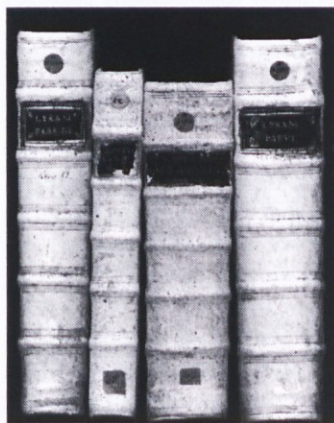
Menihi so morali na izposojene knjige paziti in jih varovati pred dimom, prahom in drugo nesnago. Samostani so si knjige tudi posojali med seboj, kakšen pomen pa so pripisovali knjigam, pove tudi to, da je spore zaradi nevračanja knjig reševalo vodstvo reda, včasih tudi z grožnjo po izobčenju. Tridentinski koncil (1545–1563) je vizitatorjem naložil tudi dolžnost pregledovanja knjižnic, da se v njih ne bi nahajale biblije, pisane v ljudskih in ne latinskem jeziku oziroma niso potrjene od cerkvenih oblasti in njihovo odstranitev iz samostanskih knjižnic.

V drugi polovici 16. stoletja so v Stični knjige hranili v splošni samostanski knjižnici, v kapiteljski dvorani in v samostanski šoli, v sobah menihov, ob opatovi sobi in poleg učilnice, v prelaturi, v konventni sobi in v zakristiji.⁵⁷ Med prezidavami proti koncu 17. stoletja je bil prvotni stiški armarij odpravljen, od baroka dalje pa je bila knjižnica nameščena v nadstropju nad obokanim refektorijem v pritličju, v preprosti dvorani z ravnim ometanim stropom, ostenja osmih velikih oken in vrat so pozneje poslikali z motivi iz grške in latinske antike, in sicer s poprsji legendarnih grških in rimskih

58 Kulturna dediščina meniških redov,
1996, str. 102.

59 Berčič, 2000, str. 199.

60 Berčič, 2000, ibid.

Primer stiške vezave: lesene platnice, vezane v belo usnje, črna nalepka z zlatim napisom na hrbtu knjige. Primerki na sliki se danes hranijo v NUK.

61 Gre za značilno polusnjeno vezavo: bel ali rjav hrbet s črno nalepko in zlatim napisom, kartonaste platnice, prevlečene s temnorjavim drobno pikčastim marmoriranim papirjem. Ta enotna stiška vezava je nastala vsaj za časa opata Ruperta Eckharda med letoma 1636 in 1644.

modrijanov, v stranskih medaljonih pa so med slikarsko dekoracijo prizori, ki se nanašajo na njihovo filozofijo in izreke, izpisane nad njimi v latinskem jeziku.⁵⁸

Leta 1576 je bilo v knjižnici 418 knjig z več kot 650 besedili. Po vsebini so bile knjige razvrščene v šest strokovnih skupin, označenih s signaturami A-G in postavljene na police po formatih. Ob vizitaciji leta 1630 je opat iz Lilienfelda Ignacij Kraft zahteval, naj določijo sposobnega bibliotekarja, ki bo skrbel za knjižnični katalog, da bodo menihi mogli iz knjižnice dobivati knjige in da jih bo knjižničar znal postaviti na pravo mesto. Katalog je dokumentiran po vpisih signatur v knjigah, a ni ohranjen, ohranili so se le delni inventarni popisi knjig po prostorih zunaj knjižnice.⁵⁹ Zadnji katalog iz leta 1784 obsega popis knjig po abecedi avtorjev in popis rokopisov z navedbami sistematičnih signatur po njihovi postavitvi na policah ter popis vseh del po desetih strokovnih skupinah, označenih z rimskimi številkami.⁶⁰ Strokovne skupine so naslednje:

- I Biblija in interpreti
- II Asketi
- III Zgodovina
- IV Filozofija, medicina in klasiki
- V Pridige
- VI Teologija
- VII Cerkveni očetje in drugi cerkveni pisatelji
- VIII Pravo
- IX Kanonski in koncilski spisi
- X Razni spisi

Znani knjižničarji so bili v 17. stoletju Maksimilijan Mottoch (opat v letih 1660–80, ki je dal urediti knjižnico in arhiv), Janez Kočevar, Frančišek Plehan, v 18. stoletju pa Placid Peternel, Evgenij Wernegkh, Robert Kuralt in Bernard Schluderbach.

Stiški samostan se je v teku let razvil v najbogatejšo, najuglednejšo ter najvplivnejšo duhovno ustanovo v deželi. Postal je gospodarsko, kulturno in versko središče za območje osrednje Dolenjske, njegov vpliv pa je segal tudi čez meje dežele. Ponašal se je z obsežno in bogato knjižnico z značilno enotno vezavo.⁶¹ Že v stoletju svoje ustanovitve je samostan imel skriptorij, v njem so nastajali rokopisi, ki so se po lepoti svoje opreme lahko merili s sočasno nastalimi rokopisi velikih redovnih postojank po tedanji Evropi. Redovniki niso prepisovali in brali samo tekstov z nabožno vsebino, ampak tudi z vseh področij tedanje vednosti. Prve rokopise so stiški cistercijani prinesli s seboj iz postojanke, iz katere so prišli v Stično, knjižni zaklad pa so večali s prepisovanjem in pridobivanjem rokopisov od drugod. Tako je tukaj nastala najobsežnejša zbirka latinskih rokopisov, ki so se ohranili na Slovenskem (25 del v 31 zvezkih). Gre za najstarejšo znano skupino pergamentnih kodeksov, ki so nastali na slovenskih tleh in so bili že od vsega začetka namenjeni uporabi redovnikom v teh krajih. Prepisali in okrasili so jih povabljeni mojstri, ker v slovenskih krajih ni bilo ustaljene tradicije in znanja, da bi lahko uresničili vizijo stiškega opata Folknanda, da ustvari imenitno knjižnico. Potujoči pisarji in slikarji so prišli iz severnih krajev in vsak je ohranil svoj značilen slog. Stiški rokopisi se s svojimi barvastimi inicialkami uvrščajo v sam vrh takratnega evropskega knjižnega slikarstva.

V znamenitih stiških rokopisih so zastopani avtorji in najvidnejša dela iz srednjeveške latinske književnosti: biblija, dela cerkvenih

Primer značilnega dvojnega zrcala strani v nekdanji stiški inkunabuli.

62 Glonar, 1937, str. 111.

63 Po oceni J. Glonarja je v NUK dve tretjini gradiva nekdanje stiške knjižnice. Prim. Glonar, 1937, str. 112.

očetov in drugi eminentni cerkveni in posvetni pisci. Številčno močno so zastopani življenjepisi in mučeništva svetnikov. Omenimo življenjepisi sv. Bernarda, pouk v verzih o muziki in rimano kroniko ogrske zgodovine, ki opisuje predvsem dobo kraljev Andreja II. in Bele IV. (1205–1270), traktat o husitih ter številne kasnejše vpise, npr. o turških vpadih.

Tudi po izumu tiska so se redovniki v stiškem samostanu posvečali prepisovanju tekstov, v čemer so videli izpolnjevanje svojih redovnih dolžnosti. Z izumom tiska pa se je močno povečal fond stiške knjižnice, za kar so si zelo prizadevali opati, kot sta bila opat Lavrencij Zupan (1580–1600) in Maksimilijan Mottoch (1661–1680). Prve inkunabule so v samostan prišle že pred letom 1530, njihovo število je postopoma naraščalo skozi vse 16. stoletje, največji prirast predvsem juridičnih del pa je bila leta 1642 zapuščina pravnika Jurija Zauleta.

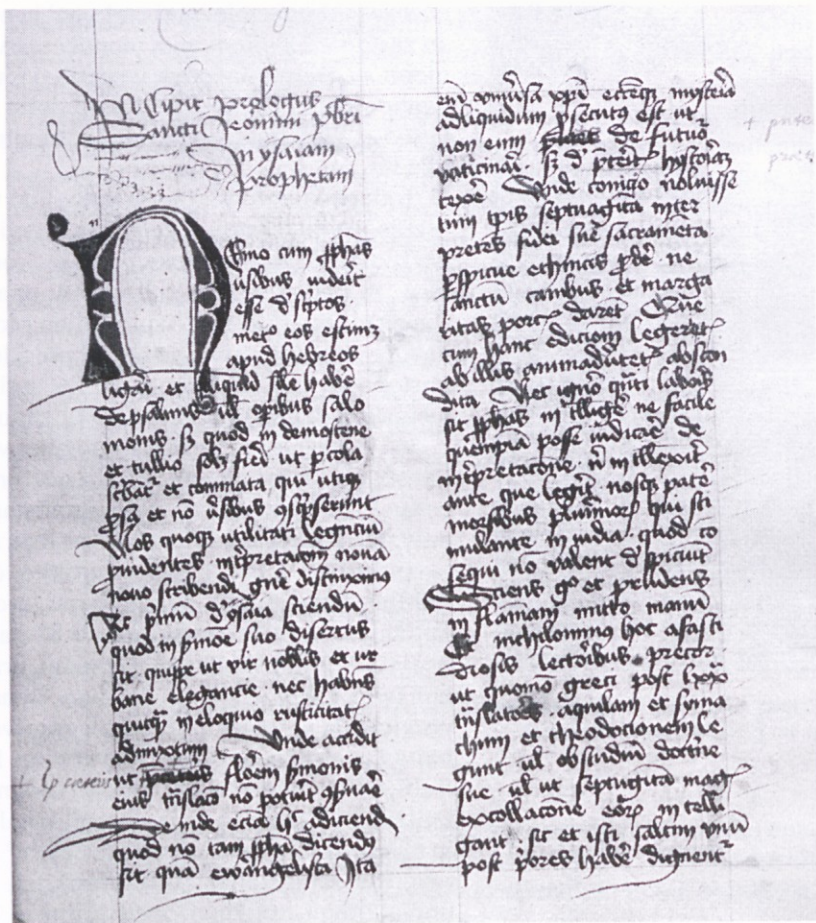
V 17. stoletju je samostan doživel velik razcvet, obdobje razsvetljenstva pa samostanom ni bilo naklonjeno. Dne 6. oktobra 1784 je cesar Jožef II. razpustil stiški samostan. Tudi stiško knjižnico naj bi prevzela Kmetijska družba, ki pa tega ni storila, ker je bila leta 1787 razpuščena. Leta 1788 so stiško državno gospostvo izročili ljubljanskemu škofu, takrat so mu izročili tudi samostanski arhiv in knjižnico. V Stični so pripravili 88 zabojev knjig in listin, ki so jih poslali ljubljanskemu okrožnemu uradu, ta pa licejski in dvorni knjižnici, kakor je bilo predpisano. Dunajska dvorna knjižnica je imela pravico, da si izbere katero koli gradivo, rokopise ali knjige. Tako so največje dragocenosti odromale na Dunaj, drugo pa je prevzela ljubljanska licejska knjižnica (sedanja Narodna in univerzitetna knjižnica). Na srečo se je ohranil katalog iz stare stiške knjižnice, ki je obsegala 1784 del v 2.663 zvezkih⁶² (zanimiva primerjava z letom razpusta samostana). 300 izmed teh knjig je danes v Narodni in univerzitetni knjižnici, med njimi je 25 rokopisov s konca 12. in začetka 13. stoletja, zelo natančen seznam, ki obsega 12 rokopisov več, kot je danes ohranjenih, in okrog 100 inkunabul.

Podobno kot s knjižnico se je zgodilo s samostanskim arhivom, ki je sicer ostal v Stični, a je bil slabo varovan. Šele avgusta 1890 so ga prepeljali v deželni muzej v Ljubljani. Del gradiva sedaj hrani Arhiv Slovenije, nekaj ga je v nadškofijskem arhivu v Ljubljani, v samostanskem arhivu v Stični, nekaj pa drugod v Sloveniji in tujini. Ocenjuje se, da se je od knjižnice ohranila samo slaba polovica gradiva, od arhivskega gradiva pa samo slaba četrtnina.⁶³

Z obnovo samostana leta 1898 se je v njem spet začelo redno redovno življenje. Stična je tudi danes kljub manjšemu številu redovnikov še vedno pomembno duhovno in kulturno središče. Z obnovo samostana so hkrati obnovili tudi knjižnico in ponovno začeli zbirati gradivo. Močno si je za obnovo knjižnice prizadeval novomeški kapiteljski vikar Josip Benkovič, ki je svojo osebno knjižnico (okrog 3.000 enot) zapustil samostanu in tudi sam zbiral gradivo zanjo.

V današnjem fondu knjižnice najdemo tudi nekaj del, ki so nekoč pripadala stari stiški knjižnici in so po ponovni vzpostavitvi opatiije na različne, včasih tudi zelo neobičajne načine zopet našla pot nazaj. Med bolj zanimivimi so naslednje: Libri agendorum secundum antiquum usum Metropolitane Salisburgensis ecclesiae ... pars prima (Dillingen: Seebald Mayer 1575) v stiški vezavi v belo usnje, z zaponkama; zbrana dela (Opera omnia) sv. Avgušтина, izdana pri Frobeniju v Baslu 1556 v desetih zvezkih, vezana v lesene platnice, oblečene v

Stiški rokopis iz 15. stoletja (začetek pred l. 1415 (28,5 x 20,5 cm; - I + 189 f.); gotska knjižna kurziva, dva stolpca, ena roka – vez v lesene z belim usnjem prevlečene platnice iz 17. stol; f. 1 – 189: Knjiga prerokov z uvodi sv. Hieronima in življenjepisnimi podatki o posameznih prerokih. Na vrhu strani zabeležka, da je rokopis vpisan v katalog stiške knjižnice.

belo usnje z zaponkami. Ohranjeni so samo prvi, sedmi in deveti zvezek ter index z vpisom "Catalogo Sitticiensi inscriptus". Deloma jih dopolnjuje Frobenijeva starejša izdaja iz 1528/29, ki je prišla v Stično iz novomeške Kapitalske knjižnice (zv. 4 - 10 in index); Ambrosius Calepinus, Latinae atque adeo etiam graecae linguae dictionarium (Basileae: Hieronymus Curioni 1550); Valerii Maximi dictorum et factorum memorabilium libri novem (Venetiis 1502); Casimirus Fuesslin, Theatrum gloriae sanctorum (Argentuae 1694); Kastelec Matija, Nebeshki zyl, tū je Teh svetih ozhakov sveistu premishlovanie (Ljubljana: Ioseph Tadej Mayer 1684), ena od prvih natisnjenih slovenskih knjig po letu 1615; Abraham a Sancta Clara, Geistlicher Kramer Laden (Würzburg: Martin Franz Herzen 1710); F. Daniel Concina, Theologia Christiana dogmatico-moralis (Romae, 1755), šest zvezkov (od skupno dvanajstih) z exlibrisom opata Franca Ksaverja barona pl. Tauffererja, zadnjega stiškega opata pred razpustom samostana, ki so v knjižnico prišli kot dar župnika Janeza Kebeta iz Starega trga pri Ložu leta 1989.

Danes je v knjižnici okrog 30.000 knjig, vendar je večina gradiva nastala po letu 1800. Večji del gradiva je v latinskem in nemškem jeziku, od drugih jezikov pa so zastopani predvsem francoski, italijanski in slovenski jezik. Gradivo pokriva vsa teološka področja, od nabožnih spisov, bibličistike, zgodovine cerkve, pridig, katehetskih, liturgičnih, pastoralnih spisov do del, ki posebej obravnavajo cister-

cijanski red in življenjepise svetnikov, razen tega pa so zastopana tudi vsa področja klasičnih del, od umetnosti, zgodovine, prava, slovarjev do glasbenih, naravoslovnih, pedagoških in filozofskih del.

Hranijo obsežno zbirko slovenskih molitvenikov in drugih starejših slovenskih tiskov. Področje slovnice je zastopano s Kopitarjevo slovnico iz leta 1808 (Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark), zanimiv je Pohlinov trijezični slovar Tu malu besedishe treh jesikov (slovensko-nemško-latinski slovar, izšel v Ljubljani leta 1781). S področja medicine omenimo Bukve od kug inu bolesen Goveje Shivine, tih Ovaz inu Svin ... Ljubljana, 1792. Nekaj je hrvaških knjig, nekaj del je napisanih v metelčici. Od pridigarske literature omenimo pridige Jurija Japlja iz leta 1794, Dvanajst bukev Tomaža Kempčana, ki so izšle v Ljubljani leta 1826. Med rokopisi hranijo zbirko slovenskih in nekaj nemških rokopisov iz prve polovice 19. stoletja – predvsem pridige in krščanski nauk. Knjižnica se ponaša tudi z zbirko Baragovih del, hrani pa tudi 1. izdajo Prešernovih Poezij iz leta 1847 z nepopolnim akrostihom. Kot posebnost omenimo še zbirko Ferdinanda Kolednika, ki obsega tiskane in rokopisne prevode Jurčičevega Jurija Kozjaka, prevedenega menda kar v 40 jezikov.

Gradivo je razvrščeno v trideset strokovnih skupin in postavljeno po formatih znotraj posameznih strokovnih skupin; na spodnjih policah so folijanti, zgoraj manjši formati, vendar postavitev ni dosledna. Oznake za strokovne skupine so na stolpih (na vrhu knjižnih polic), knjige so označene s kratico za strokovne skupine, oznako formata (rimska številka) in zaporedno številko knjige na polici. Knjižnica bi bilo potrebno ponovno urediti, ustrezno postaviti gradivo in oblikovati evidence gradiva.

Najstarejši dokumentirani popis knjig je iz leta 1576, vendar pa ne vsebuje vseh knjig, ki so bile takrat na raznih krajih v samostanu: v prelaturi, kapiteljski dvorani, zakristiji in v šolskem prostoru. Inventar nekdanje stiške knjižnice, ki je bil narejen ob ukinitvi samostana, hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Ohranjena je tudi inventarna knjiga iz leta 1930, ki razvršča gradivo pa strokovnih skupinah, vendar ni kompletna. Abecedni imenski

Abraham a Sancta Clara, Geistlicher Kramer Laden (Würzburg: Martin Franz Herzen 1710); pridigarski priročnik iz nekdanje stiške knjižnice, danes znova v Stični.

katalog v listkovni obliki vsebuje novejše gradivo in tudi ni kompleten. Predmetni katalog v knjižni obliki je urejen po strokovnih skupinah, vendar ni kompleten.

Omenili smo že, da imajo v Stični s knjižnico velike načrte. Kot prvovrstni kulturni spomenik si knjižnica zagotovo zasluži, da bi bila dostopna širšemu krogu ljudi, zato jo nameravajo preseliti v ustrezen prostor izven klavzure, da njeni obiskovalci iz posvetnega sveta ne bi motili duhovne zbranosti redovnikov. Seveda je realizacija takega načrta velikanski podvig v finančnem in organizacijskem smislu. Potrebno pa bo tudi opraviti natančno revizijo fonda, urediti evidence in podatke o gradivu narediti dostopne tudi v računalniški obliki, izvesti ustrezne restavratorske in konzervatorske posege, upoštevati predpise o hranjenju knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, in še bi lahko naštevali. Pri vsem tem pa bi rad spomnil na to, da je stiška knjižnica že v danes navidez davnih časih – v drugi polovici prejšnjega stoletja že sodelovala v takratnem listkovnem centralnem katalogu tujih monografskih publikacij v knjižnicah Slovenije, ki smo ga vzdrževali v Narodni in univerzitetni knjižnici, in vestno in skrbno dostavljala podatke o svojih novih pridobitvah tujih knjig in tako s pomočjo medknjižnične izposoje omogočala njihovo dostopnost javnosti. Torej bi težko rekli, da ni sledila novostim v stroki. V duhu časa se obnaša tudi danes, saj se kot ena redkih samostanskih knjižnic lahko pohvali z bibliotekarjem z opravljenim strokovnim tečajem v NUK. Zaželimo ji torej, da se načrti s knjižnico čim prej uresničijo.

Seveda je ta sestavek le majhen prispevek k osvetlitvi izredne vloge in pomena, ki ga je stiška knjižnica imela v preteklosti in ga ima tudi danes. Za bolj poglobljeno delo bi bilo potrebno opraviti mnoge natančne raziskave, izbrskati iz knjig skrivnosti, ki jih čuvajo. Mogoče bo za to prava priložnost ob novi postavitvi stiške knjižnice. Knjige so namreč zelo potrpežljive, znajo počakati na pravi trenutek, da jih le njihovi sovražniki pustijo pri miru. In v Stični jih njihovi varuhi skrbno čuvajo.

Dragocene knjige iz nekdanje stiške knjižnice, ki so po različnih poteh znova prišle nazaj v stiško knjižnico.

Vse fotografije v prispevku: Stanislav Bahor

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 1 / 2005

VITI IN LITERATURA:

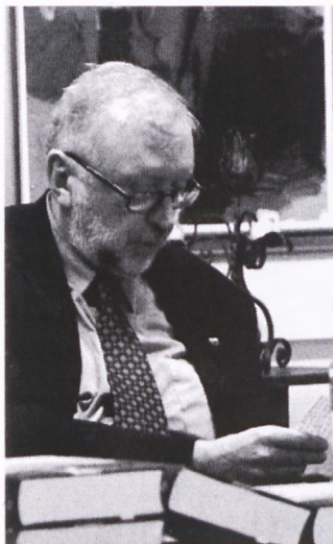
1. ARHAR, Vojan T. Stiška opatija osd 1898 do 1998. V: *Stična ob jubilejih 1098 – 1898 – 1998*. Stična : Cistercijska opatija, 1998, str. 99–108.
2. BAHOR, Stanislav. Cerkvene in samostanske knjižnice v Sloveniji. *Knjižnica (Tisk. izd.)*. [Tiskana izd.], 1996, 40, št. 3/4, str. 337–347.
3. BAHOR, Stanislav. Stična : Cistercijska opatija - Knjižnica = Sittich : Bibliothek der Zisterzienserabtei. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 241-243.
4. BAHOR, Stanislav. *Razvoj in pomen starejših samostanskih knjižnic in njihov položaj v sodobnem knjižničnem informacijskem sistemu v Sloveniji : magistrsko delo*. Ljubljana: [S. Bahor], 2003. 200 f. str., barvn. fotogr.
5. BENEDIK, Metod. Protireformacija in katoliška prenova. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Celje : Mohorjeva družba, 1991, str. 113–152.
6. BENEDIKTINCI, kartuzijani, cistercijani. Pleterje : Kartuzija ; Stična : Cisterca, 1984. (Redovništvo na Slovenskem ; 1).
7. BERČIČ, Branko. Avstrijska biblioteka instrukcija iz leta 1778 in ljubljanska licejska knjižnica. V: *Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem* : Šumijev zbornik : ob dvajsetletnici Znanstvenega inštituta. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1999. (Razprave Filozofske fakultete), str. 281–289.
8. BERČIČ, Branko. *Mittelalterliche Handschriften der National- und Universitätsbibliothek in Ljubljana*. München : R. Trofenik, 1965. (Litterae slovenicae ; 3).
9. BERČIČ, Branko. *O knjigah in knjižničarstvu : razvojne študije in analize*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000.
10. BERČIČ, Branko. *Tiskarstvo na Slovenskem : zgodovinski oris*. Ljubljana : Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, 1968.
11. BERČIČ, Branko. DOLAR, Jaro. Samostanska knjižnica. V: *Enciklopedija Slovenije* : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10 (1996), str. 382–384.
12. DOLINAR, France Martin. Pomen benediktincev za zahodno menišstvo, vernost in kulturo. V: *Redovništvo na Slovenskem*. 1., Benediktinci, kartuzijani, cistercijani. Pleterje : Kartuzija ; Stična : Cisterca, 1984. (Redovništvo na Slovenskem ; 1), str. 25–31.
13. DOLINAR, France Martin. Samostan. V: *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10 (1996), str. 380.
14. DOLINAR, France Martin. *Slovenska cerkvena pokrajina*. Ljubljana : Teološka fakulteta : Inštitut za zgodovino Cerkve, 1989. (Acta ecclesiastica Sloveniae, ISSN 0351-2789 ; 11).
15. GLONAR, J. Iz stare stiške knjižnice. V: *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, 18(1937), posebni odtis.
16. GOLOB, Nataša. *Srednjeveški kodeksi iz Stične : XXII. stoletje*. Ljubljana : Slovenska knjiga, 1994.
17. GOLOB, Nataša. *Stiški rokopisi iz 12. stoletja = Codices Sitticensis saeculi XII : Narodna galerija Ljubljana, 14. april - 29. maj 1994*. V Ljubljani : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1994.
18. GRAFENAUER, Božo. *Kulturni pomen samostanov v slovenskem prostoru v srednjem veku*. V: Redovništvo na Slovenskem. 1., Benediktinci, kartuzijani, cistercijani. Pleterje : Kartuzija ; Stična : Cisterca, 1984. (Redovništvo na Slovenskem ; 1), str. 11-23.
19. GREGORIČ, Jože. *Cistercijani v Stični : ob 1500-letnici rojstva sv. Benedikta*. Ljubljana : Cistercijski samostan v Stični, 1980.
20. GSPAN, Alfonz, J. Badalič. *Inkunabule v Sloveniji*. Ljubljana : SAZU, 1957.
21. KOS, Milko. Srednjeveški rokopisi drž. licejske knjižnice v Ljubljani. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 4(1924), str. 129-143, 175-193; 5(1925), str. 49-63, 98-104, 161-172; 6(1926), str. 42-47, 89-104, 156-168, 224-233.
22. KOS, Milko. *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji = Codices aetatis mediae manu scripti qui in Slovenia reperuntur*. Ljubljana : Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1931.
23. *KULTURNA dediščina meniških redov = The heritage of monastic orders*. Ljubljana : Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1996. (Po poteh slovenske kulturne dediščine ; zv. 5).
24. MAZAL, Otto. Samostanske knjižnice v srednjem veku in cistercijski red = Das monastische Bibliothekswesen des Mittelalters und der Zisterzienserorden. V: Golob, Nataša. *Stiški rokopisi iz 12. stoletja = Codices Sitticensis saeculi XII : Narodna galerija Ljubljana, 14. april - 29. maj 1994*. V Ljubljani : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1994, str. 7-18.

25. MLINARIČ, Jože. *Kartuzija Pleterje 1403–1595*. Ljubljana 1982.
26. MLINARIČ, Jože. *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Ljubljana 1987.
27. MLINARIČ, Jože. *Stiška opatija*. Novo mesto 1995
28. MLINARIČ, Jože. *Stiška opatija : 1136–1784*. V: *Stična ob jubilejih : 1098 – 1898 – 1998*. Stična : Cistercijanska opatija, 1998, str. 39–56.
29. NADRAH, Anton. *Kako živimo cistercijani*. Stična : Cistercijanska opatija, 1998.
30. PATZELT, Hubert. Ponovna naselitev stiške opatije. V: *Stična ob jubilejih 1098 – 1898 – 1998*. Stična : Cistercijanska opatija, 1998, str. 57–97.
31. PIVEC-Stele, Melitta. Naše knjižnice. V: *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 13(1932).
32. PIVEC-Stele, Melitta. Srednjeveške knjižnice v Sloveniji. V: *Knjižnica* 15(1971) št. 3–4, str. 87–97.
33. PRAVILO svetega Benedikta. Stična : Cistercijanski samostan, 1981.
34. RADICS, P. Iz nekdanjih samostanskih knjižnic v Stičini, Kostanjevici, Bistri in Pleterjah. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 13(1908), št. 3 in 4, str. 53–64.
35. *REDOVNIŠTVO na Slovenskem*. 1., Benediktinci, kartuzijani, cistercijani / [uredil France M. Dolinar. Pleterje : Kartuzija ; Stična : Cisterca, 1984. (Redovništvo na Slovenskem ; 1).
36. *ROJSTNI list slovenske kulture : Brižinski spomeniki, Celovski (Rateški) rokopis, Stiški rokopis, Čedadski (Černejški) rokopis : razstavni katalog*. V Ljubljani : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2004.
37. *SAMOSTAN Stična : ob 850-letnici*. Stična : Cistercijanska opatija, 1985.
38. *SAMOSTANI v srednjeveških listinah na Slovenskem = Die Klöster in den mittelalterlichen Urkunden in Slowenien : [razstava Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana 1993]*. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1993. (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Katalogi ; 'zv. '13).
39. SIMONITI, Primož. *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis : opera scriptorum latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita : bibliographiae fundamenta*. Zagreb : Institut historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium; Ljubljana : Academia scientiarum et artium Slovenica, 1972.
40. *STIČNA ob jubilejih 1098 – 1898 – 1998*. Stična : Cistercijanska opatija, 1998.
41. ŠKAFAR, Vinko. Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613–1784). V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* (1993), št. 1, str. 62–92.
42. UMEK, Ema: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična*. (Publikacije Arhiva Slovenije, Inventarji, samostanski arhiv I). – Ljubljana, 1974, 139–218, 248–253.
43. ZADNIKAR, Marijan. Kako so zorela znanstvena spoznanja o najstarejši stiški arhitekturi. V: *Stična ob jubilejih 1098 – 1898 – 1998*. Stična : Cistercijanska opatija, 1998, str. 109–151.
44. ZADNIKAR, Marijan: *Romanska Stična*. (Razprave SAZU, Razred za zgodovino in družbene vede, IV-5). Ljubljana 1957.
45. ZADNIKAR, Marijan. *Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov*. Ljubljana 1977.
46. ZADNIKAR, Marijan. *Stiški samostan*. Ljubljana : Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, 1969.
47. ZADNIKAR, Marijan: *Stiški samostan, kulturni in naravni spomeniki Slovenije*. (Zbirka vodnikov 18). Ljubljana 1977.
48. ZADNIKAR, Marijan. *Vodnik po stškem samostanu*. Stična : Cistercijanska opatija Stična, 1991.
49. *ZAKLADI Narodne in univerzitetne knjižnice : [ob razstavi, prirejeni februarja 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani]*. Ljubljana : NUK, 1982.
50. *ZGODOVINA Cerkev na Slovenskem*. Celje : Mohorjeva družba, 1991.

Ana Hladnik Guštin: ŠPANSKI BEZEG, 1999, olje platno, 60 x 50 cm

NOVEMBER

Dr. Dimitrij Rupel na predstavitvi svoje knjige v Narodnem domu v Novem mestu

NOVO MESTO, 1. novembra – Ženski pevski zbor Jasmin, ki ga vodi Marjana Dobovšek, se je z mednarodnega tekmovanja pevskih zborov Praga cantate vrnil z drugim mestom in srebrno plaketo.

NOVO MESTO, 3. novembra – Šest dolenjskih likovnih ustvarjalcev, Jože Marinč, Jožica Medle, Marija Rus, Janko Orač, Igor Papež in Jože Kumer, se je poleti udeležilo likovnega srečanja Slikarski trenutek v Hudičevem turnu v Soteski, nastala dela pa so pod naslovom Zgodbe iz Hudičevega turna razstavili v Kulturnem centru Janeza Trdine. Razstavo je predstavil pobudnik kolonije Jože Kumer. Kulturni program na otvoritvi je prispeval kvartet novomeškega mešanega pevskega zbora Pomlad.

CERKLJE OB KRKI, 4. novembra – Oddelek Knjižnice Brežice v svojšnici Slovenske vojske je odprl vrata širši javnosti.

HROVAČA, 4. novembra – Na Škrabčevi domačiji je Slovensko etnološko društvo že osemnajstič podelilo Murkovo nagrado, priznanje in listino. Slednjo je za znanstveno delo prejelo Vaško etnološko društvo Hrovača.

MARIBOR, 4. novembra – Za mesec dni so v galeriji Ars sacra na ogled postavili razstavo Pleterje 600/100 let in spremljajoči katalog, s katerima so počastili častitljiva jubileja pleterske kartuzije in ju premierno predstavili v Galeriji Krka v Novem mestu.

NOVO MESTO, 4. novembra – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine so odprli razstavo Ilustracije in strip Predraga Dobrijeviča in demonstracija risanja z zračnim čopičem. – V Narodnem domu so predstavili knjigo Prevzem zgodbe o uspehu dr. Dimitrija Rupla. Z avtorjem se je pogovarjala Jadranka Zupančič, spregovoril pa je tudi Aleksander Zorn z Mladinske knjige.

SEVNICA, 4. novembra – V Lekos galeriji Ana so na ogled postavili razstavo ročnih del Preplet niti Sandre Dremelj iz Šentjanža.

ČRNOMELJ, 5. novembra – V Galeriji Laterna so odprli razstavo Jureta Šuštarica.

METLIKA, 5. novembra – Toni Gašperič se je v Ljudski knjižnici pogovarjal z avtorjem knjižne novosti Vina Slovenije dr. Julijem Nemaničem.

NOVO MESTO, 5. novembra – Šestdesetinka Londona je naslov fotografske razstave Boruta Peterlina, ki so jo odprli v Knjigarni Goga. Na otvoritvi je o razstavi spregovoril kustos galerij Simulaker Iztok Hotko, za glasbeni del programa pa je poskrbel pevski zbor Pomlad. – Letošnji Petkovi večeri pod kavarno Tratnik so se pričeli z nastopom novomeške glasbene skupine Marka Pezdirca.

LJUBLJANA, 6. novembra – V Hali Tivoli so na koncertu številni ljubitelji domače glasbe iz vse Slovenije proslavili 40-letnico delovanja Ansambla Lojzeta Slaka.

VIDEM, 6. novembra – Potekalo je državno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž z naslovom Pevci nam pojejo, godci pa godejo.

BOŠTANJ, 7. novembra – V dvorani TVD Partizan je bila ženitovanjska spevoigra Sinoči sem pri ljubci bil in izvedbi sekcije ljudskih pevcev z Blance KUD Franceta Prešerna.

ČRNOMELJ, 7. novembra – Gledališče Satirikon je povabilo v Kulturni dom na ogled romantične komedije Poljub za lahko noč.

LJUBLJANA, od 7. do 10. novembra – V Cankarjevem domu in Kinodvoru je potekal 7. festival slovenskega filma, na katerem so predstavili tudi film Desperado Tonic pred leti v Novem mestu delujočega cineasta Borisa Petkoviča ter film Child in time belokranjske režiserke Maje Weiss.

NOVO MESTO, 8. novembra – V Galeriji Krka se je z novo samostojno razstavo predstavil akademski slikar specialist in grafik Darko Slavec.

Prizor s premierre predstave Grenlandske noči v Prosvetnem domu v Brežicah

Otvoritveno slovesnost, na kateri je avtorja predstavila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe, je popestril nastop novomeškega jazzovskega saksofonista Igorja Lumperta.

KRŠKO, 9. novembra – V prostorih podjetja Numip je svoja dela razstavil novomeški slikar Jože Kotar. Umetnika je predstavila umetnostna zgodovinarica Polona Škodič.

NOVO MESTO, 9. novembra – V koščku svetlobe je naslov pesniške zbirke Ane Vidmar, ki so jo predstavili v Anini galeriji. Na ogled je bila tudi razstava grafik iz cikla Izpovedi Urške Jekler. – V Narodnem domu so odprli razstavo slik članov likovne sekcije Društva upokojencev Novo mesto. V kulturnem programu so nastopali člani društvene literarne sekcije in društveni mešani pevski zbor. – V Kulturnem centru Janeza Trdine si je bilo mogoče ogledati gledališko-glasbeno predstavo Piaf Edith Piaf. – Katja Šulc je v Knjigarni Mladinska knjiga vodila pogovor s pesnikom in zdravnikom prof. dr. Alojzom Ihanom, ki je predstavil svojo novo knjigo Do odpornosti z glavo.

TREBNJE, 9. novembra – V Kulturnem domu je bil koncert komornega ansambla Gaudeamus iz Ljubljane pod vodstvom Aleksandra Spasića.

NOVO MESTO, 10. novembra – V Klubu LokalPatriot so glasbeno sredo Musico patriotica posvetili spominu na glasbenika Zdeneta Kockarja, ki ga je predstavil Marjan Pirnar.

SEVNICA, 10. novembra – V galeriji na gradu je svoja dela razstavila likovna pedagoginja, slikarka, grafična oblikovalka in kiparka Erna Ferjanič iz Rogaške Slatine. Na otvoritvi je nastopil kvartet klarinetov Clarifour.

BLANCA, 11. novembra – Godba Planški vinogradniki je povabila na prvi samostojni koncert v Kulturni dom.

NOVO MESTO, 11. novembra – V Knjižnici Mirana Jarca so predstavili knjige istrskega publicista in javnega delavca Milana Gregoriča. Gosta je predstavil Tomaž Bizajl, program pa je povezovala Jadranka Zupančič. – Lutkovno gledališče Jožeta Pengova je v Domu kulture uprizorilo lutkovno predstavo Skrita pravljica.

TREBNJE, 11. novembra – Skupina Šund je pospremila novembrski literarni večer s pesnico Janjo Vovko v Piceriji Kamra v gostilni Šeligo. Z Vovkovo se je pogovarjal Sebastijan Podobnik.

BREŽICE, od 12. do 13. novembra – V Mladinskem centru je potekal Kurčšlus metal festival.

ČATEŽ, 12. novembra – Na predvečer 18. pohoda po Levstikovi poti od Litije do Čateža so v dvorani domačega kulturnega društva na ogled postavili razstavo novomeške likovnice Marije Prah.

NOVO MESTO, 12. novembra – V Klubu LokalPatriot je nastopila posavska skupina Leeloojamais. – Večer pod kavarno Tratnik je oblikovala skupina Patetico.

BREŽICE, 13. novembra – V Mladinskem centru je potekal medobmočni seminar za režiserje gledaliških skupin, ki ga je vodil režiser, scenograf in državni selektor za Linhartovo srečanje 2004 Kajetan Čop iz Velenja.

ŠKOCJAN, 13. novembra – Za zanimiv kulturni večer v gostilni Luzar so poskrbeli rogisti, ki so pripravili koncert.

BOŠTANJ, 14. novembra – Ljudski pevci z Blance KUD France Prešeren so v dvorani TVD Partizan izvedli ženitovanjsko spevoigro Sinoči sem pri ljubci bil.

NOVO MESTO, od 15. do 16. novembra – Mestno gledališče ljubljansko je v Domu kulture uprizorilo predstavo Učna ura.

BREŽICE, 16. novembra – V Prosvetnem domu je bila na ogled svetovna praizvedba satirične komedije Zorana Senkovića Grenlandska noč v izvedbi Satiričnega gledališča Cerjak. Poleg avtorja sta v predstavi zaigrala Slavko Cerjak in Boris Kerč.

NOVO MESTO, 16. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli likovno razstavo del otrok iz enote Labod vrtca Ciciban.

SEVNICA, 16. novembra – Ob občinskem prazniku so pripravili literarni večer s pisateljico Aksinijo Kermauner.

Pesnica Marija K. Mirtič bere iz svoje nove pesniške zbirke v Valvasorjevi knjižnici v Krškem

METLIKA, 17. novembra – V Hotelu Bela krajina je Zimska urica Tonija Gašperiča potekala z gostom harmonikarjem Tonetom Plutom, avtorjem knjige o godcu Tončku Plutu.

NOVO MESTO, 17. novembra – Tamburaški orkester hrvaške RTV je nastopil v Kulturnem centru Janeza Trdine. Z njim so zapeli Nuša Derenda, skupina DeŽur in Janez Doltar. – V Klubu LokalPatriot so pripravili glasbeni tematski večer Musica patriotica s predstavitvijo glasbene zvrsti emcore.

RIBNICA, 17. novembra – Ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic so odprli razširjene prostore knjižnice. Zbrane sta med drugim nagovorila tudi svetovalka za splošne knjižnice iz NUK-a dr. Silva Novljan in državna sekretarka na ministrstvu za kulturo mag. Jelka Gazvoda.

SEVNICA, 17. novembra – V Kulturnem domu je bila na ogled gledališka predstava Funny Money v izvedbi Špas teatra.

ČRNOMELJ, 18. novembra – Nežnost je naslov pesniške zbirke Jake Koširja, ki so jo predstavili v Knjižnici Črnomelj.

KOČEVJE, 18. novembra – Na predstavitvi knjige Alenke Auersperger Iskalci grala - Poskus oživljanja nemške manjšine v Sloveniji v Pokrajinskem muzeju so sodelovali avtorica, zgodovinar dr. Damijan Guštin in urednik Marko Vidic. – V cerkvi sv. Jerneja je Rotary klub Kočevje pripravil koncert New Swing kvarteta.

KRŠKO, 18. novembra – V Valvasorjevi knjižnici so predstavili pesniško zbirko Zarjavela od vsakdanjosti Marije K. Mirtič. O poeziji avtorice je spregovorila novomeška pesnica Marjanca Kočevar, pesmi sta brali avtorica in Vlasta Moškon, za glasbene utrinke pa sta poskrbeli Nanika Škafar Azinovič in Petra Urek. – Dramska sekcija KD Leskovec je v Kulturnem domu zaigrala delo Cvetje hvaležno odklanjamo.

NOVO MESTO, 18. novembra – V knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka za dedke in babice s svetovalko Slavko Kristan. – Knjižnica Mirana Jarca je povabila na predstavitev knjig Vladimirja Megreja Zveneče cedre tajge in Prostranstvo ljubezni, ki jih je predstavil prof. Ivan Mešiček. – Filmski četrtak v Domu kulture je potekal s projekcijo filma Ne bojim se.

HROVAČA, 19. novembra – Na skednju Škrabčeve domačije je potekal literarni večer s pesnikom in glasbenikom Andražem Poličem ter moderatorjem Zdravkom Dušo.

KOSTANJEVICA, 19. novembra – V prostorih pošte so odprli galerijo Kasle, v njej pa se je s fotografsko razstavo prvi predstavil domačin Aleš Požgaj.

KRŠKO, 19. novembra – V Dvorani v parku je malo plastiko razstavila brežiška likovna ustvarjalka Mojca Barbič. Avtorico je predstavila Alenka Černelič Krošelj, otvoritev pa so s pesmijo, glasbo in koreografijo popestrili Simona Ramovš, Peter Dirnbek in Dror Orgad.

NOVO MESTO, 19. novembra – Petkov večer pod kavarno Tratnik je oblikoval duet Sonja & Marko s petjem francoskih šansonov.

SEMIČ, 19. novembra – V Taborski hiši je potekala delavnica KD Orel za izdelavo ikeban in aranžmajev.

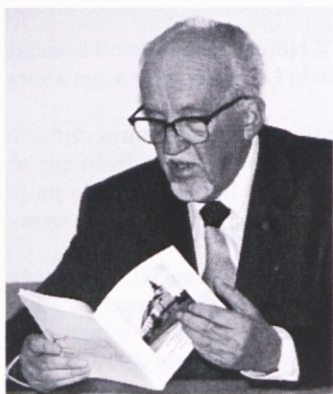
SEVNICA, 19. novembra – Društvo vinogradnikov Sevnica in KUD Antona Martina Slomška sta v gasilskem domu priredila večer vinskih napitnic z ljudskimi pevci in vinogradniki.

ŠENTLOVRENC, 19. novembra – Zagriški fantje so ob 15-letnici v Kulturnem domu pripravili koncert. Kot gosta sta nastopili zasedbi Nov korak in Strune.

URŠNA SELA, 19. novembra – V nekdanji trgovini Kulovec so odprli razstavo Vere Lukšič iz Dolenjskih Toplic. Avtorico sta predstavila Marjan Maznik in Maks Stare, v kulturnem programu pa sta nastopila zbor Kronca in otroška plesna skupina.

VELIKI GABER, 19. novembra – Na osnovni šoli je potekal seminar Lutke v vrtcu in šoli, na ogled pa je bila tudi lutkovna predstava Miška kaško kuhala v izvedbi Društva Zapik iz Ljubljane.

BREŽICE, 20. novembra – V Galeriji Mladinskega centra so odprli

Mag. Janez Kramarič s svojo novo knjigo

razstavo fotografij inštalacij na prostem Damjana Popelarja. Na otvoritvi razstave z naslovom Pridi, pridi na srečanje s favnom je plesni performans pripravila Lujrene Bricout.

ČRNOMELJ, 20. novembra – Ob dnevu splošnih knjižnic je knjižnica povabila na knjižnično-praviljično stojnico.

DOBRNIČ, 20. novembra – Na Koncertu iz naših krajev, ki ga je priredil Radio Slovenija, so v Kulturnem domu nastopili: ženski pevski zbor domačega KUD, moški župnijski pevski zbor, dobrniški harmonikarji in drugi.

METLIKA, 20. novembra – Ob 25-letnici delovanja je na koncert povabil Metliški oktet Vitis in predstavil zgoščenko. V goste je povabil vokalno skupino Lan, tamburaše folklorne skupine Ivana Navratila in Marjana Končarja.

MIRNA, 20. novembra – KUD Klas z Mirne je v Kulturnem domu ponovil predstavo Poršija Koklin.

NOVO MESTO, 20. novembra – V sklopu cikla Pesem povezuje je v frančiškanski cerkvi nastopil mešani pevski zbor Viva iz Brežic. Koncert je pričel mešani pevski zbor Pomlad iz Novega mesta kot gostitelj. – Moje gledališče je v Klubu LokalPatriot predstavilo igro Vaje v slogu v izvedbi igralskega dueta Pipi & Gus.

PREČNA, 20. novembra – Na Pristavi v gradu Luknja so pripravili prireditve Mlado vino - stare pesmi z ljudskimi pevci in godci, na kateri so zapele skupine Vaški zvon, ljudski pevci z Račne, s Preske in Telč ter ljudski godci Bučenski ramplači. Domača igralca Franc Plut in Jana Zorko sta prebirala Trdinove zabeleške o življenju Dolenjcev.

RAZBOR, 20. novembra – Gostja Razborskega večera v kulturnem domu je bila dr. Metka Klevišar, za glasbeni del programa je poskrbel Celjski oktet. Svoja dela je razstavila Mojca Oman.

SEVNICA, 20. novembra – Skupina mažoret pri Društvu Trg je v kulturni dvorani praznovala prvo obletnico delovanja.

STIČNA, od 20. novembra do 4. decembra – V okviru Festivala Stična, ki ga je pripravilo tamkajšnje kulturno društvo, je potekal koncert Tria Lorenz, koncert skupine Terra Folk, večer šansonov z Juretom Ivanušičem, gledališka predstava Sen kresne noči Gledališča Toneta Čufarja z Jesenic in improvizacijsko gledališče Teater Narobov. V Slovenskem verskem muzeju so odprli razstavo Bogastvo mladih, sledil pa je koncert komornih skupin Glasbenega julija z obale. Potekale so tudi številne otroške predstave, topisna predavanja, delavnice, večeri z glasbo in filmski večeri.

TREBNJE, 20. novembra – Moje gledališče je v Kulturnem domu zaigralo komedijo Državni lopov.

RIBNICA, 21. novembra – Pevke ribniškega noneta Vitra, ki ga vodi Bernarda Kogovšek, so s koncertom v dvorani Ideal proslavile trideset let delovanja.

ŠKOCJAN, 21. novembra – Skupina Kresničke je z gosti v gostilni Luzar predstavila svojo prvo kaseto in zgoščenko z naslovom Beli galeb.

NOVO MESTO, 23. novembra – V Kulturnem centru je potekal Radio Ga ga show.

METLIKA, 24. novembra – Toni Gašperič je Zimsko urico v Hotelu Bela krajina oblikoval z radijskim in televizijskim voditeljem Robijem Erjavcem.

NOVO MESTO, 24. novembra – Veliki vinski leksikon je knjiga mag. Primoža Plahutnika, ki so jo predstavili v Knjigarni Mladinska knjiga.

ČRNOMELJ, 25. novembra – V dvorani Pastoralnega centra so predstavili knjižico upokojenega sodnika mag. Janeza Kramariča Cerkev in pokopališče v Vojni vasi.

KRŠKO, 25. novembra – SLG Celje je v Kulturnem domu uprizorilo Partljičevo komedijo Moj ata, socialistični kulak.

NOVO MESTO, 25. novembra – Sanje podnevi je naslov razstave unikatne keramike Nataše Kokol, ki so jo odprli v Galeriji Kralj. – Beckerjev film Zbogom, Lenin so v Domu kulture zavrteli v okviru Filmskega četrtka. – V Klubu LokalPatriot so na literarno-glasbenem večeru predstavili prevode pesmi Leonarda Cohena.

Avtorica razstave o zgodovini pošte na Dolenjskem Marjeta Bregar pred enim od razstavljenih predmetov - poštnim rogom

SEVNICA, 25. novembra – V Galeriji Ana so pripravili prodajno razstavo likovnih del varovancev ob 25-letnici Varstveno-delovnega centra.

BREŽICE, 26. novembra – V Mladinskem centru so odprli razstavo stripov Dubrovka Matakovića, prisluhniti pa je bilo mogoče tudi koncertu njegove skupine Septica ter skupine Elektrobuda.

DOLENJSKE TOPLICE, 26. novembra – V Hotelu Kristal je bil koncert Mešanega pevskega zbora iz Dolenjskih Toplic in Lovskega pevskega zbora iz Dekanov.

KRŠKO, od 26. do 27. novembra – Mladinski center in kulturni dom sta bila prizorišče 1. slovenskega multimedijskega festivala. Podrobneje so prikazali več slovenskih multimedijskih centrov, zaključek festivala pa je predstavljal multimedijski performans Oslikani zvočni prostori avtorjev Boštjana Perovška in Lada Jakšeta.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 26. novembra – V dvorani KUD Primoža Trubarja je bilo mogoče prisluhniti koncertu Igorja Bezgeta Plan 9.

NOVO MESTO, 26. novembra – V Dolenjskem muzeju so odprli zgodovinsko razstavo o zgodovini pošte na Dolenjskem do leta 1918, katere avtorica je zgodovinarica Marjeta Bregar. – Na robu prepada je naslov avtobiografske knjige Danice Jazbec, ki so jo predstavili v Kulturnem centru Janeza Trdine. – Petkov večer pod kavarno je oblikovala skupina Nostalgija.

SEMIČ, 26. novembra – V Taborski hiši je KD Orel pripravilo predstavitev knjige Jožeta Dežmana Moč preživetja.

TREBNJE, 26. novembra – V Kulturni dom so povabili na večer slovenske ljudske pesmi z vokalno skupino Ragle in gosti Dragom Kunejem, Vladom Nunčičem in Tomažem Rauchom.

BREŽICE, 27. novembra – V klubu Mladinskega centra je potekal ogled filmov Luksuz produkcije in koncert skupine The Lift.

KRMELJ, 27. novembra – Prisluhnimo narodni pesmi je bil naslov srečanja sedmih pevske skupin v Domu Svobode, ki ga je pripravila pevska skupina Lokvanj pri DKŠD Svoboda Krmelj.

MOKRONOG, 27. novembra – Grad teater iz Trebnjega je v kulturnem domu uprizoril komedijo Fant gre na faks režiserke Ane Rokvič.

NOVO MESTO, 27. novembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekalo regijsko tekmovanje dvanajstih najboljših odraslih pevske zborov Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Zlata priznanja so prejeli zbori: Solzice in Viva iz Brežic ter Novo mesto, Krka in Pomlad iz Novega mesta.

SEVNICA, 27. novembra – Oktet Jurija Dalmatina je ob 40-letnici delovanja povabil na jubilejni koncert v kulturno dvorano. Kot gost je nastopil igralec Ivo Ban.

ČRNOMELJ, 28. novembra – V Kulturnem domu je potekala projekcija slovenskega filma iz leta 1948 Na svoji zemlji, sledil je pogovor z ustvarjalci in igralci filma o slovenskem filmu nekoč in danes.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 29. novembra – Humanitarno društvo Marijana in Vladke Novina je v Zdravilišču priredilo dobrodušni koncert pod geslom Samo življenje za druge je vredno življenja ter ga dan pozneje ponovilo še v topliškem zdravilišču.

NOVO MESTO, 30. novembra – SNG Opera in balet Ljubljana je v Kulturnem centru Janeza Trdine povabila na baletni večer Serenade, posvečen stoletnici rojstva G. Balanchina.

KRŠKO, novembra – Štirje filmi Luksuz produkcije, ki so nastali v okviru mednarodne mladinske izmenjave Crossvideo, so prejeli priznanja na 9. festivalu neodvisnega filma Slovenije: Kraljica, Mousetrap, Kje so? in Zid.

MONOŠTER, novembra – Med enajstimi umetniki iz petih držav, ki so sodelovali na mednarodni koloniji, je od dolenjskih ustvarjalcev razstavljal Marija Koritnik Fajt.

NOVO MESTO, novembra – Izšla je monografija o novomeški tovarni zdravil Krka Knjiga o Krki, ki sta jo uredila Zdravko Duša in Stojan Pelko, oblikoval pa Žare Kerin. – V Domu starejših občanov je bila na ogled razstava slik, ki so jih ustvarili udeleženci slikarskega ekstempora Rihpovec 2004. –

NOVEMBER

V Domu starejših občanov so na ogled postavili razstavo ročnih del domskih stanovalcev, ki so jih ustvarili v delovno terapevtski obravnavi.

SENOVO, novembra - Gledališka skupina DKD Svoboda je na domačem odru premierno uprizorila Partljičevo komedijo Moj deda, socialistični mrtvak ali Prvi primer inšpektorice Darje v režiji Bože Ojsteršek.

SEVNICA, novembra - V Galeriji Ana so odprli prodajno razstavo likovnih izdelkov varovancev Varstveno-delovnega centra Krško. Na slovesnosti je spregovoril akademski slikar Alojz Konec.

STIČNA, novembra - Na festivalu Praga cantat je vokalni kvartet Stična v kategoriji ljudske pesmi posameznih držav v mednarodni konkurenci prejel srebrno plaketo.

DECEMBER

Emerik Bernard na otvoritvi svoje razstave v Galeriji Krka v Novem mestu

METLIKA, 1. decembra - Zimska urica Tonija Gašperiča v hotelu Bela krajina je potekala z novinarjem rumenega tiska Aleksandrom Lucujem Lucem.

NOVO MESTO, 1. decembra - Pesnik Andrej Medved ter kitarist Jerko Novak sta pospremila otvoritev razstave slik na papirju in grafičnih listov uglednega akademskega slikarja Emerika Bernarda v Galeriji Krka. Umetnika je predstavila Tatjana Pregl Kobe.

ŠENTJERNEJ, od 1. do 3. decembra - Osnovna šola je v sodelovanju z Mladinsko knjigo iz Novega mesta pripravila 24. Miklavžev knjižni sejem, katerega gostja je bila pisateljica Anja Štefan.

ČATEŽ, 2. decembra - V Termah so odprli razstavo Lions plakata miru Dajmo miru priložnost z deli učencev osnovnih šol iz Artič, Dobove, Krmelja, Leskovca in Krškega.

ČRNOMELJ, 2. decembra - Kako so pisali nekoč je bil naslov ustvarjalne delavnice, ki so jo pripravili v Knjižnici Črnomelj. Zraven je bila na ogled še priložnostna razstava starih pisalnih priborov.

KOČEVJE, 2. decembra - Klub kočevskih literatov je pripravil prireditev ob Ta veselem dnevu kulture.

KRŠKO, 2. decembra - V Valvasorjevi knjižnici so predstavili knjigo Ikarjev sen faksimilov pesmi in zapisov Srečka Kosovela.

METLIKA, 2. decembra - Manhattan Srebenice/Srebenica Manhattana je naslov razstave slik, grafik in risb novomeškega akademskega slikarja Branka Suhyja, ki so jo odprli v Galeriji Kambič. Spregovoril je dr. Lev Kreft, dogodek pa je popestril nastop Folklorne skupine Ivana Navratila.

NOVO MESTO, 2. decembra - V restavraciji Splošne bolnišnice so na ogled postavili akvarele Elice Rus, članice Likovnega društva Mavrica. Njena dela je predstavil slikar Marijan Maznik, nastopil pa je Dolenjski oktet. - Na literarno-likovnem večeru v Knjižnici Mirana Jarca so predstavili pesniško zbirko Večnost trenutka Josipa Ostija, opremljeno z grafikami Janka Orača. Gosta večera sta bila oba avtorja, z njima pa se je pogovarjala Tatjana Pregl Kobe. - V kava baru Pri slonu so odprli slikarsko razstavo Roberta Rajfa.

SEVNICA, 2. decembra - Dramska sekcija Kulturnega društva Leskovec je v kulturni dvorani izvedla komedijo Cvetje hvaležno odklanjamo.

TREBNJE, 2. decembra - V Baragovi galeriji je bilo mogoče prisluhniti koncertu dijakinj Srednje glasbene in baletne šole Ljubljana Maje Kapus, Sabine Magajna in Mirjam Mah ob klavirski spremljavi prof. Bojana Karuza in prof. Zoltana Petra.

BREŽICE, 3. decembra - Posavski muzej je povabil na prireditev Muzej, ki živi z esteto Ivanom Mirtom in skupino Kontrabant. - V Knjižnici Brežice so predstavili knjige članov Kulturnega društva Žarek: Pod silo spomina Ivane Vatovec, Ciril iz Šentanela Rudija Mlinarja in Te moje pesmi Rudija Stoparja. - V klubu Mladinskega centra je potekal filmski večer s slovenskim filmom Groza ju jitsu zombijev, nato pa je imela koncert skupina Deca Debilane.

ČRNOMELJ, 3. decembra - V gradu so odprli slikarsko razstavo KUD Artoteka Bela krajina z gosti iz Karlovca. - V Knjižnici Črnomelj je bil gost bralnega srečanja mag. Janez Kramarič, avtor knjige Na spolzki brvi.

DOLENJA VAS PRI KRŠKEM, 3. decembra – Na literarnem večeru Tišina zveni so v gasilskem domu predstavili pesniško zbirko Zarjavela od vsakdanjosti Marije Kalčič Mirtič. Nastopil je zbor Prepelice.

KRŠKO, 3. decembra – V Galeriji Krško so odprli razstavo slik akademske slikarke Martine Bohar.

METLIKA, 3. decembra – V Belokranjski muzej so povabili na delavnico izdelovanja arheološkega nakita. – V Kulturnem domu je potekalo srečanje "resnično amaterskih" glasbenih skupin Dejmo malo fušat.

NOVO MESTO, 3. decembra – V galeriji Dolenjskega muzeja so na ogled postavili dela akademske slikarke Ane Hladnik Guštin. Avtorico in njeno ustvarjanje je predstavil muzejski svetovalec Jožef Matijevec, na otvoritvi pa sta za prijetno glasbeno vzdušje poskrbela flavtistka Jožica Cvelbar in kitarist Dušan Pavlenič. – V Kulturnem centru Janeza Trdine sta Mateja Rebolj in Magdalena Reiter izvedli plesno predstavo Forma interrogativa. – Domo-vanje domišljije je svoboda je bil naslov razstave avtorja Vladimirja Androiča, ki so jo odprli v Kulturnem centru Janeza Trdine.

RIBNICA, 3. decembra – Ta veseli dan kulture so počastili z literarno-glasbenim večerom s Klariso M. Jovanović v Miklovi hiši, ki je ob kitarški spremljavi Žarka Jovanovića predstavila prevode iz sodobne grške literature.

SEMIČ, 3. decembra – V Taborski hiši so predstavili pesniško zbirko Z roko v roki članov Literarnega kluba Metlika Jožice Kapele in Braneta Molka.

SEVNICA, 3. decembra – Glasbeno gledališče Melite Osojnik je v knjižnici uprizorilo pravljico o zlati roži.

TREBNJE, 3. decembra – Na prireditvi Ta veseli dan kulture so v Kulturnem domu nastopila domača kulturna društva, v hodniku doma pa je bila na ogled razstava.

BREŽICE, 4. decembra – V Mladinskem centru je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Slon in sadež.

ČRNOMELJ, 4. decembra – V Kulturnem domu so odprli skupinsko razstavo del članov Fotokluba Bela krajina.

KRŠKO, 4. decembra – Špas teater je v Kulturnem domu uprizoril komedijo Funny Money.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 4. decembra – Gledališka skupina s Studenca je zaigrala predstavo Laži zdravnika.

MIRNA, 4. decembra – V športni dvorani osnovne šole je bila prireditev Vesel sem Mirčan s tekmovanjem harmonikarjev. V TVD Partizan so kasneje nastopile skupine The call boys, Suha solza in Dvojčici z Janezom.

NOVO MESTO, 4. decembra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu Vlada Kreslina z Malimi bogovi in Beltinško bando. – Petkov večer pod kavarno Tratnik je oblikoval gost, evropski poslanec Borut Pahor.

ŠKOCJAN, 4. decembra – Na tradicionalnem Miklavževem koncertu v Gostilni Luzar so ljudski pevci Fantje z vasi predstavili svojo videokaseto Od zemlje do kruha. V goste so povabili pevce Zarja iz Račne pri Grosupljem.

VELIKA DOLINA, 4. decembra – V Prosvetnem domu je potekalo 8. območno srečanje ljudskih pevcev in godcev ljudskih viž.

NOVO MESTO, 5. decembra – Mestna godba z gosti je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravila prednovoletni koncert.

RAZBOR, 5. decembra – KUD Blaža Jurka je povabilo v Kulturni dom na ogled premiere Partljičeve komedije Gospa poslančeva v izvedbi domačih gledališčnikov.

NOVO MESTO, 6. decembra – Fotografsko razstavo Voda, smisel življenja avtorja Viktorja Luskavca so odprli v Kulturnem centru Janeza Trdine.

BREŽICE, 7. decembra – V Prosvetnem domu je bil satirični show Radio Ga ga s Sašem Hribarjem, Marjanom Šarcem, Juretom Godlerjem in Juretom Mastnakom.

SEVNICA, 7. decembra – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral otroško predstavo Mojca Pokrajculja.

METLIKA, 8. decembra – Gostja Zimske urice Tonija Gašperiča v hotelu

Pesnik Prof. Janez Kolenc na predstavitvi svoje nove pesniške zbirke v Narodnem domu v Novem mestu

Bela krajina je bila Rosvita Pesek.

DOLENJSKE TOPLICE, 9. decembra – V Hotelu Kristal so predstavili knjigo Iskalci grala Alenke Auersperger.

LJUBLJANA, od 9. do 10. decembra – Slovenska akademija znanosti in umetnosti je v počastitev stoletnice rojstva in dvajsetletnice smrti akademika Marjana Mušiča pripravila strokovni posvet. Predstavili so tudi obsežno monografijo Arhitektura za vse čase – Dela Marjana Mušiča za Novo mesto in Dolenjsko ter v Prešernovi dvorani SAZU odprli razstavo Mušičevih arhitekturnih risb ter izbora prospektov in spremljajočih gradiv.

NOVO MESTO, 9. decembra – Zbor opere in baleta SNG Maribor je v Kulturnem centru Janeza Trdine pripravil koncert Božične pesmi sveta. – Mini teater je v Domu kulture uprizoril lutkovno predstavo Trije prašički.

RIBNICA, 9. decembra – V galeriji Miklove hiše so odprli razstavo Iz likovne zbirke Riko. Razstavo izbranih del Emerika Bernarda, Sandija Črveka, Gustava Gnamuša, Marjana Gumilarja, Jožeta Marinča, Živka Marušiča in Zdenke Žido je predstavila kustosinja Polona Lovšin. Nastopil je godalni kvartet Fiasco z violinistko Lano Trotovshek. Ob razstavi je potekala tudi likovna ustvarjalna delavnica, ki jo je vodila študentka ALU Špela Govže. – V bivši trgovini Manufaktura so odprli božično razstavo Društva podeželskih žena Ribnica s predstavitev starih običajev in dobrot. V kulturnem programu so nastopili ribniški osnovnošolci in otroci iz vrta ter varovanci VVC Ribnica ter Vesele Ribničanke.

SEVNICA, 9. decembra – Slike, ujete v mrežo je naslov razstave Damjane Stopar, ki so jo na ogled postavili v Lekos galeriji Ana.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 9. decembra – Na adventnem večeru v Zdravilišču so nastopili moški pevski zbor iz Šmihela ter novomeški skavti.

BRESTANICA, 10. decembra – KD Svoboda Brestanica je obeležila 35 let Galerije Staneta Fabjančiča na gradu Rajhenburg s koncertom domačega moškega pevskega zbora Svoboda, ki ga je na klavirju spremljal Martin Šušteršič, na harmoniki pa Mata Zakonjšek. Rudi Stopar je ob tej priložnosti razstavil grafike in kovinske skulpture, prebral pa je tudi nekaj svojih pesmi.

ČRNOMELJ, 10. decembra – V prostorih Območne obrtne zbornice so predstavili knjigo Prevzem zgodbe o uspehu Dimitrija Rupla. – V Špeličevi hiši so odprli razstavo del Anice Glišič s Tanče Gore. O likovnici je spregovoril predsednik Artoteke Jožef Vrščaj. Lidija Basarac je na otvoritvi prebrala nekaj svojih pesmi. – Violeta Tomič je v Kulturnem domu zaigrala mono komedijo Hotel Babilon.

GABRJE, 10. decembra – Križpotje je naslov pesniške zbirke Toneta Srebrnjaka, ki so jo predstavili v Gostilni Hudoklin, pesmi pa je zbral Jože Škufca, ki je v knjigi prispeval spremno besedo. Knjigo je založila in izdala OŠ Brusnice. Kulturni program so oblikovali brusniški osnovnošolci.

METLIKA, 10. decembra – V športni dvorani osnovne šole je bil koncert otroškega vrta za nakup igrač Pojoči kuhar.

MIRNA, 10. decembra – V TVD Partizan je bil glasbeni koncert z gostom Rokom Kosmačem.

NOVO MESTO, 10. decembra – V Narodnem domu so na literarnem večeru predstavili novo pesniško zbirko Lebdenje v praznem Janeza Kolenca. O avtorjevem pisanju je spregovoril Jože Gorenc, Kolenčeve pesmi so interpretirali Irena Potočar Papež, Božena Petrov in Franci Koncilija, z glasbo pa sta dogodek oplemenitila flavtistka Jožica Cvelbar in kitarist Dušan Pavlenič. – V klubu LokalPatriot je gostovala beograjska skupina Neočekivana sila, koja se iznenada pojavljuje i rešava stvari. – Pod kavarno Tratnik je gostovala skrita kamera Francija Keka.

SLOVENJ GRADEC, 10. decembra – V Koroški galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo del Jožeta Marinča z Dob pri Kostanjevici ter domačina Luke Popiča.

KRŠKO, 11. decembra – V Dvorani v parku je bil večer z Nino in Niko.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 11. decembra – KUD Primoža Trubarja Loka je povabilo v Kulturni dom na koncert skupine Druga dimenzija.

Območno srečanje literatov brežiške občine je potekalo v brežiškem gradu

METLIKA, 11. decembra – V KUD Plac so pripravili glasbeno-tematski večer Osemdeseta leta.

RAZBOR, 11. decembra – Osrednja gostja Razborskega večera v Domu krajanov je bila dr. Manca Košir. Zapel je moški oktet Aves cantantes, zaigrali sta mladi pianistki Eva Marija in Ana Stopar, svoja likovna dela pa je na ogled postavil Rudi Stopar.

SEMIČ, 11. decembra – V Taborski hiši so odprli razstavo likovnih del slikarja Slavka Čečure iz Črnomlja. Za prijeten kulturni program sta poskrbela člana semiške pihalne godbe Luka Derganc in David Malnarič.

STARI TRG OB KOLPI, 11. decembra – V prostorih osnovne šole je potekala 2. revija folklornih in tamburaških skupin Ajte, ajte sa si sum!

STRAŽA, 11. decembra – Grad teater iz Trebnjega je v Kulturnem domu nasmejal s komedijo Fant gre na faks.

BUČKA, 12. decembra – Dekliška pevška skupina Mesečina je v Kulturnem domu pripravila četrti samostojni koncert.

ČRNOMELJ, 12. decembra – V OŠ Mirana Jarca je Godba na pihala Črnomelj povabila na Miklavžev koncert.

NOVO MESTO, 12. decembra – SNG Nova Gorica je v Domu kulture uprizorila komedijo Valpone ali lisjak.

VATIKAN, od 12. do 15. decembra – Sevnški oktet Jurija Dalmatina, ki je praznoval 40-letnico delovanja, je na povabilo Veleposlaništva Republike Slovenije pri Svetem sedežu gostoval v Vatikanu.

NOVO MESTO, 13. decembra – Na Grmskem srečanju v OŠ Grm se je z likovnima gostoma Azadom in Silvo Karim pogovarjal Branko Šuster.

BREŽICE, 14. decembra – 7. območno srečanje literarnih ustvarjalcev Občine Brežice je potekalo v obliki literarne delavnice in literarnega večera. Gost je bil odgovorni urednik revije Rast, pesnik, pisatelj ter novinar Milan Markelj iz Novega mesta, glasbena gostja pa Stanka Macur.

KRŠKO, 15. decembra – V Kulturni dom so povabili na koncertni večer Glasbena šola malo drugače.

METLIKA, 15. decembra – Izgubljena rokavička je naslov lutkovne igrice, ki so jo uprizorili v otroškem vrtcu. – Gostja Zimske urice v hotelu Bela krajina je bila novinarka in urednica na TV Slovenija Ilinka Todorovski.

NOVO MESTO, 15. decembra – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo Zlato in srebro Dubrovnike republike.

BREŽICE, 16. decembra – V Galeriji Posavskega muzeja so odprli razstavo del članov Društva likovnikov Brežice ob 40-letnici delovanja društva. O avtorjih je spregovorila prof. Alenka Černelič Krošelj, večer pa so popestrili Posavski oktet in Kulturno društvo Žarek.

ČRNOMELJ, 16. decembra – Gradovi in dvorci v Beli krajini je razstava Staneta Lozarja, ki so jo na ogled postavili v Novi Ljubljanski banki.

KOČEVJE, 16. decembra – Na gimnaziji je dela razstavilo pet gimnazijk, udeleženk likovne delavnice, ki je potekala pod mentorstvom Ivane Ciglič.

MIRNA, 16. decembra – V Spalnem studiu Optimo so odprli razstavo uporabne unikatne keramike, ki sta jo pripravila KUD Majolika unikatna iz Mokronoga in DOMA - Ko, d.o.o., Mirna. Za prijeten kulturni večer so poskrbele pevke ženskega pevskega zbora Svoboda Mirna, citrarka Rozi Drnovšek in harmonikarica Janja Rogelj.

NOVO MESTO, 16. decembra – V Domu kulture je Filmski četrtek potekal s projekcijo filma Zgubljeno. – V Knjižarni Mladinska knjiga so na Knjižni čajanki za dedke in babice predstavili knjige o zimi.

NOVO MESTO, od 16. do 17. decembra – Novomeška rockovska skupina Dan D je povabila na koncert v Dom kulture.

SEVNICA, 16. decembra – Teater 55 je v kulturni dvorani zaigral komedijo Lažeš, kradeš, škampe ješ.

NOVO MESTO, 17. decembra – Na prireditvi Novoletni park je v Kulturnem centru Janeza Trdine Taus teater uprizoril igrico Princeska na posušenem zrnu graha s plesnimi vložki društev Terpsihora in Novo mesto. – Pod kavarno Tratnik je Petkov večer pod kavarno potekal z glasbenikoma Matev-

Božični koncert Frančiškanskega komornega zbora v frančiškanski cerkvi v Novem mestu

žem Maznikom in Primožem Moškonom.

KOČEVJE, 18. decembra – V Pokrajinskem muzeju Kočevje je potekala božično-novoletna delavnica izdelovanja voščilnic.

KRŠKO, 18. decembra – Pihalni orkester Videm Krško je povabil na letni koncert v Kulturni dom. – V Klubu Milka je bilo mogoče prisluhniti koncertu prekmurske skupine Kontrabant.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 18. decembra – Na božično-novoletnem koncertu v Kulturnem domu je nastopila skupina Fake orchestra z gostom.

NOVO MESTO, 18. decembra – Pihalni orkester Krka je povabil na tradicionalni prednovoletni koncert v Kulturni center Janeza Trdine. Med odmorom je navdušil gost, prečenski gledališčnik Franc Plut.

RAZBOR, 18. decembra – V Domu krajanov je bila ponovitev komedije Toneta Partljiča Gospa poslančeva.

TREBNJE, 18. decembra – Mešani pevski zbor Krka iz Novega mesta je bil gost na tradicionalnem novoletnem koncertu Občinskega pihalnega orkestra Trebnje in Trebanjskih mažoret v športni dvorani osnovne šole. S točko z ognjem je prireditev popestrila Ana Rokvič.

KRŠKO, 19. decembra – Rotary klub Čatež je povabil na dobrodelni božični koncert v Kulturni dom.

METLIKA, 19. decembra – Vokalna skupina Vokalis in moški pevski zbor Samospev sta v Kulturnem domu pripravila božično-novoletni koncert.

KRŠKO, 20. decembra – V Dvorani v parku je bilo mogoče prisluhniti orgelskemu božičnemu koncertu.

NOVO MESTO, 20. decembra – Učenci Glasbene šole Slavka Raucha so pripravili nastop.

BREŽICE, 22. do 23. decembra – Glasbena šola je povabila na predbožična koncerta z nastopi svojih sedanjih in nekdanjih učencev.

KRŠKO, 22. decembra – Plesno-glasbeni center Lukec je povabil v Kulturni dom na prireditev Dušanovih 30 let.

METLIKA, 22. decembra – Toni Gašperič je Zimsko urico v hotelu Bela krajina oblikoval s člani Literarnega kluba Metlika.

RADOVICA, 22. decembra – V knjižnici je bila na ogled lutkovna predstava Izgubljena rokavička.

ČRNOMELJ, 23. decembra – V knjižnici je potekala glasbeno-pravljica urica za otroke z naslovom Tri princeske. – GOML Ljubljana je v Kulturnem domu uprizorila otroško gledališko predstavo Tinka Šminka.

KRŠKO, 23. decembra – Ljubo doma, kdor ga ima je naslov komedije, ki jo je v Kulturnem domu uprizorilo gledališče Moj teater.

NOVO MESTO, 23. decembra – Na Filmskem četrtku v Domu kulture so zavrteli film Pravzaprav ljubezen. – V Klubu LokalPatriot je imela koncert skupina Big Foot Mama.

ŠENTJANŽ, 23. decembra – Najmlajši so si lahko v Kulturnem domu ogledali lutkovno igrico Titi noče spati.

TREBNJE, 23. decembra – V Baragovo galerijo je Društvo Ragle povabilo na otvoritev razstave papirnatih jasic iz zbirke Marjana Marinška, o kateri je spregovoril Pavel Rot, ter na literarni večer Luč božične noči. Ob glasbeni spremljavi učenk trebanjske glasbene šole Jane Višček in Ane Resnik je diakon Janez Ferkolj prebral zapis o prvih jasicah, Anica Zidar in Ana Dražumerič pa svoji črtici.

ŽUŽEMBERK, 24. decembra – Na tradicionalnem božično-novoletnem koncertu v osnovni šoli sta nastopili otroški in mladinski pevski zbor, zaigral je kvartet rogov glasbenikov Srednje glasbene šole iz Ljubljane, gost prireditve pa je bil predsednik Društva invalidov Dolenjske Jože Zupanc.

BOŠTANJ, 25. decembra – V župnijski cerkvi je potekal 15. božični koncert župnijskega mešanega pevskega zbora.

NOVO MESTO, 25. decembra – V Frančiškanski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu Frančiškanskega komornega zbora z dirigentom Matejem Burgerjem in organistom Robertom Kohkom.

ŠENTLOVRENC, 25. decembra – V župnijski cerkvi je bil koncert meša-

Koncert Komornega orkestra Tartini v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu

Vse fotografije v Kroniki: Milan Markelj

nega pevskega zbora Strune in otroškega cerkvenega pevskega zborčka.

TREBNJE, 25. decembra – Na božičnem koncertu v župnijski cerkvi so nastopile domače vokalne in instrumentalne skupine.

BLANCA, 26. decembra – Godba Blanški vinogradniki je v športni dvorani osnovne šole pripravila tradicionalni božično-novoletni koncert z gosti.

ČRNOMELJ, 26. decembra – V počastitev dneva samostojnosti so na koncertu v Domu kulture nastopili pevski zbori Samospev, Bela krajina, Belt in pevci študijskega krožka Petje nas druži iz Črnomlja, vokalna skupina Vokalis iz Metlike, tamburaški orkester Dobreč iz Dragatuša in skupina Tihožitje iz Gradca.

HRIB PRI LOŠKEM POTOKU, 26. decembra – V telovadnici OŠ dr. Antona Debeljaka so na božično-novoletnem koncertu nastopili planinski mešani pevski zbor, dekliški zbor Ave Verum in oba šolska zbora.

KOSTANJEVICA, 26. decembra – V Kulturnem domu so dan samostojnosti počastili s koncertom domačega pihalnega orkestra pod vodstvom Tonija Homana. Nastopili so še mladinski pevski zbor osnovne šole, pevski trio in Andrej Jordan.

KRMELJ, 26. decembra – V okviru decembrskega živžava je bila na šoli na ogled gledališka predstava Kam je izginila zima.

KRŠKO, 26. decembra – Na prireditvi ob dnevu samostojnosti je v Kulturnem domu zaigral simfonični orkester krške glasbene šole s solisti Tjašo Fabjančič, Nušo Derenda in Markom Železnikom.

NOVO MESTO, 26. decembra – Mlajši mešani pevski zbor Šmihel je v šmihelski župnijski cerkvi izvedel kantato Matije Tomca Slovenski božič.

RADOVICA, 26. decembra – V gasilskem domu so predstavili pesniško zbirko Potovanje srca treh članov Literarnega kluba Metlika.

RAKA, 26. decembra – V cerkvi sv. Lovrenca so na božičnem koncertu nastopili dekliška skupina Srake z Rake, mešani pevski zbor z Dobrave pri Škocjanu, pevska zbora raških upokojencev in osnovne šole, sevniška vokalna skupina Zefir in mladinski pevski zbor Mavrica iz Podbočja. Sodelovali so še raški instrumentalisti.

RAZBOR, 26. decembra – KSTD Blaž Jurko z Razbora je v Domu krajanov ponovilo Partljičevo komedijo Gospa poslančeva.

SEMIČ, 26. decembra – V cerkvi sv. Štefana je bil koncert otroškega pevskega zbora Pod Marijinim plaščem.

SODRAŽICA, 26. decembra – Sodraški tamburaši so ob 25-letnici delovanja na štefanovo povabili na koncert v telovadnico osnovne šole.

TREBNJE, 26. decembra – V Baragovi galeriji so povabili na koledovanje s Koledniki iz Bušeče vasi.

NOVO MESTO, 27. decembra – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine je bil koncert komornega orkestra Tartini z dirigentom Alešem Makovcem ter gostujočimi zbori.

KRŠKO, 28. decembra – Teater 55 je v Kulturnem domu uprizoril komedijo Butelj za večerjo.

BREŽICE, 29. decembra – V Glasbeni šoli so pripravili koncert v počastitev Pata Methenya z glasbenikom Drorom Orgadom, Janezom Gabričem in Matejem Hotkom.

NOVO MESTO, 29. decembra – Prešerno gledališče je v Kulturnem centru Janeza Trdine uprizorilo igro Nekaj dragega in popolnoma neuporabnega.

SEVNICA, 29. decembra – Godba Sevnica je v kulturni dvorani pripravila tradicionalni božično-novoletni koncert in v goste povabila pevca Martino Živič in Matjaža Prevejška ter mažorete društva Trg.

ŠENTJERNEJ, 29. decembra – Pihalni orkester Občine Šentjernej pod vodstvom Aleša Makovca je povabil v športno dvorano osnovne šole na tradicionalni božično-novoletni koncert. Nastopili so še pianistka Ana Šinkovec, popevkarica Anika Horvat in narodno zabavni ansambel Blagur gluham.

NOVO MESTO, 30. decembra – V Frančiškanski cerkvi so pripravili koncert ob 30-letnici smrti skladatelja Franceta Ačka s frančiškanskim otroškim in komornim zborom. – V Klubu LokalPatriot je bil tradicionalni

novoletni jam session novomeških glasbenikov.

ŠENTRUPERT, 30. decembra – New Swing Quartet je zapel na tradicionalnem županjinem božično-novoletnem koncertu v cerkvi sv. Ruperta. Koncert je ponovil še v trebanjski župnijski cerkvi.

TINJE, 30. decembra – V Veliki galeriji Katoliškega doma prosvete so odprli likovno razstavo Rojevanje novomeškega slikarja Janka Orača.

BREŽICE, decembra – Izšel je zbornik Če beseda bi doma ostala z izbranimi literarnimi prispevki s 7. območnega srečanja literatov brežiške občine.

CELJE, decembra – V Galeriji sodobne umetnosti so odprli prodajno razstavo izbranih del uveljavljenih slovenskih grafikov, med drugim tudi novomeških akademskih slikarjev Nataše Mirtič in Branka Suhyja.

ČRNOMELJ, decembra – Preko dvajset članov KUD Artoteka je s svojimi deli sodelovalo na 10. tradicionalni novoletni razstavi. V kulturnem programu so nastopili učenci domače glasbene šole. – V Kulturnem domu je knjižico Naše življenje, napisano v romščini in slovenščini, v pogovoru s Ksenijo Khalil predstavil avtor Srečko Brezar.

DOBOVA, decembra – Rogisti iz Dobove so pripravili koncert ob izidu prve glasbene zgoščenke. Na koncert so povabili domači moški pevski zbor Franca Bogoviča, z likovnimi deli pa so se predstavi tudi člani domače likovne sekcije. – Pihalni orkester Loče je povabil na Miklavžev koncert z glasbenimi solisti ter ožjo skupino članov loškega orkestra Six swingers.

DOLENJSKE TOPLICE, decembra – Domači mešani pevski zbor je pripravil koncert v Zdravilišču ter se poslovil od dolgoletne zborovodkinje Rade Rebernik. Na koncertu sta nastopila še violinistka Petra Božič in harmonikar Branko Rožman. – V okviru prireditev Veseli december je nastopila dalmatinska klapa More.

KOSTANJEVICA, decembra – Kostanjeviška plesna skupina Harlekin, ki jo vodi Lucija Kuntarič, je poldrugo desetletje obstoja počastila z dvema predstavama Iskrice iz garderobe.

KRMELJ, decembra – V Domu svobode je imel koncert Big band Sevnica.

LESKOVEC, decembra – V Jožefovi dvorani leskovskega župnišča so bila na ogled likovna dela varovancev Varstveno-delovnega centra.

LJUBLJANA, decembra – Med letošnjimi študentskimi Prešernovimi nagradenci za posebne raziskovalne dosežke sta tudi dijakinji novomeške gimnazije: Katja Bajc iz Leskovca pri Krškem, ki je pripravila diplomsko delo Razvoj metod in pristopov za ugotavljanje razvojne ravni otrokovega govora, ter Ines Jerele iz Šentjerneja z diplomsko nalogo Tiskarski in založniški znaki v knjigah iz 16. stoletja Frančiškanske knjižnice v Novem mestu.

METLIKA, decembra – Belokranjsko muzejsko društvo je ob svoji 55-letnici skupaj še z nekaterimi drugimi ustanovami izdalo pet razglednic avtorja Roberta Glazerja.

NOVO MESTO, decembra – V avli občinske stavbe so na ogled postavili dela likovnika Janeza Muhviča s Hriba pri Sinjem Vrhu. – Hrvaško kulturno združenje je v Dolenjskem muzeju pripravilo razstavo kovanega denarja iz Dubrovniške republike zagrebškega zlatarja Mateja Glasnovića. – V Planetu Tuš so več nastopov pripravili učenci Glasbene delavnice Lipičnik.

RIBNICA, decembra – Komorni zbor patra Stanislava Škrabca je gostoval v Atenah in imel več nastopov.

SEVNICA, decembra – Corona je s pihalnim orkestrom radeških papirničarjev v kulturni dvorani pripravila glasbeni večer Na okno potrkaj. – Večer vinskih napitnic je bil naslov prireditve, ki jo je v kulturni dvorani pripravilo Društvo vinogradnikov Sevnica - Boštanj s KUD Antona Martina Slomška iz Sevnice, na njej pa so nastopili ljudski pevci iz različnih delov Slovenije. – V kulturni dvorani so se predstavile domače mažoretne skupine.

STRAŽA, decembra – Na božično-novoletnem koncertu v Kulturnem domu so nastopili mešani pevski zbor Revoz ter otroški in mladinski pevski zbor vavtovške osnovne šole.

Ana Hladnik Guštin: ZIMSKA POKRAJINA, linorez, 1983

LETNO KAZALO 2004

VSEBINSKO KAZALO

UVODNIKI

Markelj Milan: Poglejmo se, pa nam bo jasno	3
Lačni in žejni ob preobloženih mizi	147
Malo brbotajoče	281
Pričevanjski spomenik stremljenj k presežnemu	419
Petnajst let Rasti	569

LITERATURA

Poezija

Bedrač David: Prva pesem	8
Premik	8
Tebi, pesem	8–9
Daleč prek	9
Morda	9–10
Pesniki nikoli zares ne spakirajo kovčkov	10
Pesem	10–11
Zadnja pesem	11
Crček Helena: Ime mi je Magdalena	288–290
Garantini Vlado: Moje morje	154
Pod pinijami	154
Stari kozolec	154–155
Mobilni čas	155
Hrastelj Stanka: Kača zleze na nebo	11–13
Kača zleze na nebo	158–160
Nizki toni	578
Otročje enostavno	578
Noč, ki zna prestopiti	578–579
Glede naključij	579
Potem smo skupaj sedli za mizo	579–580
Kalčič Mirtič Marija: Razpoka	152
Ko je plapolala ljubezen	152–153
Tvoja koža diši	153
Ajda	153
Kolenc Janez: Prvi sneg	149
Januar 2004	149
Vonj host	150
Zazrt v svojo končnost	150
Sam s seboj	151
Drobna zadovoljstva	151
Kot veter	152
Kovič Kajetan: Pesmi	5–7
Spremembra naslova	283–286
Majhen Zvezdana: Pet sonetov iz zbirke Složitje	421–423
Pahr Anna: Rotacija	425
Nimaš pojma	426
Materina izpoved	426
Ko se bo zgodilo	426
Pavček Tone: Dve vinski	571–573
Stopar Rudi: Temni akvareli	156–157
Šalamun Tomaž: Grišin fes	574–577
Škofljanec Ivan: Ptičica mila	287
Naš dom	287
Ni oken	287
Cigan	287
Škorjanec Marica: Izgnanstva	423–424
Zmota	424
Girlande listov	425

Prevod

Coretti Maruccia – prevod: Milič Jolka: Svojim otrokom	427
Prišel bo jutrišnji dan	427
Najlepši stih	427–428
Govorica stvari	428
V školjki večera	428
Domotožje	429
Nima bivališča božji šotor	429
Fet A. Afanasij – prevod: Pavček Tone: Pesmi	581–584
Heine Heinrich – prevod: Kovič Kajetan: Pesmi	293–296
Longo Gaetano – prevod: Milič Jolka: Še kako se izplača	430
Rojstvo in otroštvo maske	430
Privajanje na razočaranje	431
Avtoportret z glasbo in brez okvirja	431–433
Maria Rilke Rainer – prevod: Kovič Kajetan: Rekviem za prijateljico	14–19

Proza

Brule Matjaž: Velika zgodba o uspehu	297–300
Cimerman Ivan: Tretja skrunitev trav	434–438
Gazvoda Nejc: Sprehod	161–175
Jazbec Milan: Mavrica izza duše	304–310
Kronist: Budalske	177–187
Peček Stane: Stotnik	25–33
Tango ljubosumja	589–595
Sevljak Jože: Mariča	301–303
Smole Barica: Kmalu se vidiva	20–21
Oh, ti čudoviti moški	22–24
Navadna zgodba	585–588

Spomini

Blažič Viktor: Učiteljske zgodbe	439–454
Prešeren Jože: Gospod prior	455–463

KULTURA

Brezovar Marjan: Jože Gale (1913–2004)	614–615
Dovič Marijan: France Prešeren, boem in vizionar	35–41
Srečko Kosovel, klasik in avantgardist	195–201
Grobovšek Jovo: Poslavljanje	189–194
Kante Viktorija: »Jo ni hiše, da ne bi bili v Ameriki«	54–63
»Vse, kar je najbolj velikansko, se v Ameriki nahaja!«	216–221
Koncilija Tomaž: Besedila slovenske popularne glasbe	42–46
Kovačič Metka: O Milošu Rybaru	482
Kramarič Janez: Črnomaljska učitelja in prosvetitelja	331–337
Kranjc Marijan F.: Slovenska kri za srbske brate	207–215
Križ Borut: Kneginja s Kapiteljske njive	597–601
Može Franc: Kakšni poslušalci glasbe smo	338–340
Peček Stane: Osemdeset let Avgušтина Laha	616–617
Peperko Golob Darja: V samoti in tišini – človek in knjiga	496–500
Polajnar Frelj Nataša: Model oltarja, doslej neznano delo	
Franceta Kralja	609–611
Rybar Miloš: Kartuzija Pleterje po obnovitvi do danes	465–471
Za samostanskimi zidovi in onkraj njih	473–480
Simčič Mitja, Štepec Doberniki Dušan: Razvrednotena Trška gora	47–52
Skrabl Zorka: Rudnik lignita Otočec	602–608
Smole Barica: Na svet je prišel v Cegelnici	312–316
Smrekar Andrej: Pleterska zbirka slik	489–495
Strgar Dušan: Obnova Jurjeve domačije v Občinah	202–206
Škufca Jože: Veronika Deseniška v zgodovini in literaturi	323–330
Štepec Doberniki Dušan, Simčič Mitja: Razvrednotena Trška gora	47–52
Švent Rozina: Zgodba nekega portreta	612–613

Vuga Davorin: Dolenjska najdišča v novem arheološkem vodniku Jurčičeva Muljava	64–71 317–322
---	------------------

Prevod

Hollenstein Janez – prevod: Baraga France: Meniška bivalna kultura	484–487
--	---------

NAŠ GOST

Dražumerič Marinka: »Tukaj diham s polnimi pljuči« (Pogovor z akademskim kiparjem Dirkom Heijem)	342–353
»Naš cilj je božja slava« (Pogovor s priorjem kartuzije Pleterje p. Jožefom Marijo Davidom)	502–509
Gregorčič Ivan: Ljubitelj, ki pripoveduje zgodbe (Pogovor s Stanetom Pečkom)	74–91
»Zame je vera sploh največ, kar mi je poleg življenja Bog dal« (Pogovor z nekdanjim nadškofom in metropolitom dr. Alojzijem Šuštarjem)	619–631
Markelj Milan: Življenja brez umetnosti si ne more predstavljati (Pogovor z akademsko kiparko Vladimiro Štoviček)	223–231
Matijević Jožef: Kako je nizozemski kipar Dirk Heij postal belokranjski umetnik	355–357
Pregl Kobe Tatjana: Telo, oblika in struktura	93–95
Šuster Branko: Suzana Bricelj	633–635

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Dular Boris: Znanje kot strateški element razvoja Krke	657–667
Jazbec Milan: Petnajst let pozneje	637–641
Koščak Marko: Turistična cona po Kolpi in Gorjancih	233–235
Šali Franci: Slojevitost slovenske družbe v postmoderni globalizaciji človeštva	642–656
Topole Maja: Reka Mirna na Dolenjskem Šentrupertska mikroregija	236–241 359–371
Zupančič Jernej: Viri tradicionalne oskrbe z vodo kot kulturna dediščina in razvojni potencial	97–106
Prostorski problemi romskih naselij na Dolenjskem in v Sloveniji	510–523

ODMEVI IN ODZIVI

Ban Tina: Čakajoč na domače občinstvo	373–374
Božič Rasto: Mesto situl Novo mesto	382–383
Rod se za rodod vrsti	386–388
Ponatis Steklasove knjige	388–389
Steklo in jantar Novega mesta	533–534
Godec in pevec izpod Semiške gore	540–541
Lumpertov prvenec	685–687
Povsem brez pretvarjanja	688–689
Ceglar Katja: Barva in prostor	249
Razkazovanja	250
Mlada generacija slovenske grafike	378–379
Iz modernistične tradicije	380
Forma viva 2004	526–527
Dušan Podgornik: Dihanja	535–536
Černelič Krošelj Alenka: Janez Evangelist in umetnica	247–248
Dovič Marijan: Prihaja »Trdinovo« leto	669–670
Dražumerič Marinka: Velika zgodovina majhnega mesta	384–385
Z belokranjskimi gradovi zaključen niz o grajskih stavbah Slovenije	536–538
Ferkolj Andrej: Marjan Žiberna: Beznica v Kitalah	115
Granda Stane: Grški Feniks	254–256
Kastelic Ivan: Zgodovina nastaja vsak dan sproti	107–109
Spominki, muzej, prodajalna, turizem	256–259
Koncilija Tomaž: Končno zmagovalna barva Dneva D	259–260
Smiljan Trobiš in njegova Zaveza	684–685

Kranjc F. Marijan: Slovenci so branili Srbijo	680–681
Mahnič Katja: Srednjeveška plemiška kultura na Slovenskem	529
Miklič Joža: Oblikovanje osebnega odnosa do podjetništva	671–679
Peperko Golob Darja: Dolenjski knjižni sejem – včeraj, danes in ... jutri?	375–376
Podboj Daliborka: Dolenjski plesalci na ljubljanskih odrih	245–246
Podgornik Judita: Ernst Mach in Dolenjska	116–117
Polajnar Frelj Nataša: Zgodovina krščanstva na Slovenskem	381
Pompe Gregor: Caričine amazonke v Slovenski filharmoniji	243–244
Pregl Kobe Tatjana: Refleksije–aktualna in sveža razstava	110–112
Večnost trenutka kot ogledalo dveh svetov	251–253
Pungerčar Majda: Kako se v Novem mestu spominjamo zaslužnih meščanov	524–526
Rupel Barbara: Pogled 3	528
Smole Barica: Knjiga za starše (in še za koga)	113
Štepec Dobernik Dušan: Trebanjske razglednice	538–539
Študentski raziskovalni tabor v Mokronogu	682–683
Zupan Jože: Zlati prinašalec Žur in njegova bolha Lila	114
Rastoča knjiga – slovenska pot v Evropo	376–378
V Reščičev spomin	389–390
Hišni prag ljubezni	390
Obujeni Peter Pavel Glavar	541–542
Biseri v očeh matere	543
Vuga Davorin: Draga pri Beli Cerkvi – antična nekropola	530–532

GRADIVO ZA HISTORIČNO TOPOGRAFIJO

Golec Boris: Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (16)	118–126
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (17)	261–268
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (18)	391–397
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (19)	544–552
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (20)	690–697

KRONIKA

Markelj Lidija: November – december 2003	127–136
Januar – februar 2004	270–278
Marec – maj 2004	399–414
Junij – avgust 2004	553–565
September – oktober 2004	693–706

LETNO KAZALO

Štefančič Peter: Letno kazalo 2003	137–143
------------------------------------	---------

KAZALO AVTORJEV

Ban Tina: Čakajoč na domače občinstvo	373–374
Baraga France: Prevod: Hollenstein Janez, Meniška bivalna kultura	484–487
Bedrač David: Prva pesem	8
Premik	8
Tebi, pesem	8–9
Daleč prek	9
Morda	9–10
Pesniki nikoli zares ne spakirajo kovčkov	10
Pesem	10–11
Zadnja pesem	11
Blažič Viktor: Učiteljske zgodbe	439–454
Božič Rasto: Mesto situl Novo mesto	382–383
Rod se za rododom vrsti	386–388
Ponatis Steklasove knjige	388–389
Steklo in jantar Novega mesta	533–534
Godec in pevec izpod Semiške gore	540–541

Lumpertov prvenec	685–687
Povsem brez pretvarjanja	688–689
Brezovar Marjan: Jože Gale (1913–2004)	614–615
Bruč Matjaž: Velika zgodba o uspehu	297–300
Ceglar Katja: Barva in prostor	249
Razkazovanja	250
Mlada generacija slovenske grafike	378–379
Iz modernistične tradicije	380
Forma viva 2004	526–527
Dušan Podgornik: Dihanja	535–536
Cimerman Ivan: Tretja skrunitev trav	434–438
Coretti Maruccia: Svojim otrokom	427
Prišel bo jutrišnji dan	427
Najlepši stihi	427–428
Govorica stvari	428
V školjki večera	428
Domotožje	429
Nima bivališča božji šotor	429
Crček Helena: Ime mi je Magdalena	288–290
Černelič Krošelj Alenka: Janez Evangelist in umetnica	247–248
Dovič Marijan: France Prešeren, boem in vizionar	35–41
Srečko Kosovel, klasik in avantgardist	195–201
Prihaja »Trdinovo« leto	669–670
Dražumerič Marinka: »Tukaj diham s polnimi pljuči« (Pogovor z akademskim kiparjem Dirkom Heijem)	342–353
Velika zgodovina majhnega mesta	384–385
»Naš cilj je božja slava« (Pogovor s priorjem kartuzije Pleterje p. Jožefom Marijo Davidom)	502–509
Z belokranjskimi gradovi zaključen niz o grajskih stavbah Slovenije	536–538
Dular Boris: Znanje kot strateški element razvoja Krke	657–667
Ferkolj Andrej: Marjan Žiberna: Beznica v Kitalah	115
Fet A. Afanasij: Pesmi	581–584
Garantini Vlado: Moje morje	154
Pod pinijami	154
Stari kozolec	154–155
Mobilni čas	155
Gazvoda Nejc: Sprehod	161–175
Golec Boris: Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (16)	118–126
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (17)	261–268
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (18)	391–397
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (19)	544–552
Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (20)	690–697
Granda Stane: Grški Feniks	254–256
Gregorčič Ivan: Ljubitelj, ki pripoveduje zgodbe (Pogovor s Stanetom Pečkom)	74–91
»Zame je vera sploh največ, kar mi je poleg življenja Bog dal« (Pogovor z nekdanjim nadškofom in metropolitom dr. Alojzijem Šuštarjem)	619–631
Grobovšek Jovo: Poslavljanje	189–194
Heine Heinrich: Pesmi	293–296
Hollenstein Janez: Meniška bivalna kultura	484–487
Hrastelj Stanka: Kača zleze na nebo	11–13
Kača zleze na nebo	158–160
Nizki toni	578
Otročje enostavno	578
Noč, ki zna prestopiti	578–579
Glede naključij	579
Potem smo skupaj sedli za mizo	579–580
Jazbec Milan: Mavrica izza duše	304–310
Petnajst let pozneje	637–641
Kalčič Mirtič Marija: Razpoka	152

Ko je plapolala ljubezen	152–153
Tvoja koža diši	153
Ajda	153
Kante Viktorija: »Jo ni hiše, da ne bi bili v Ameriki«	54–63
»Vse, kar je najbolj velikansko, se v Ameriki nahaja!«	216–221
Kastelic Ivan: Zgodovina nastaja vsak dan sproti	107–109
Spominki, muzej, prodajalna, turizem	256–259
Kolenc Janez: Prvi sneg	149
Januar 2004	149
Vonj host	150
Zazrt v svojo končnost	150
Sam s seboj	151
Drobna zadovoljstva	151
Kot veter	152
Koncilija Tomaž: Besedila slovenske popularne glasbe	42–46
Končno zmagovalna barva Dneva D	259–260
Smiljan Trobiš in njegova Zaveza	684–685
Košćak Marko: Turistična cona po Kolpi in Gorjancih	233–235
Kovačič Metka: O Milošu Rybaru	482
Kovič Kajetan: Pesmi	5–7
Prevod: Maria Rilke Rainer, Rekviem za prijateljico	14–19
Sprememba naslova	283–286
Prevod: Heine Heinrich, Pesmi	293–296
Kramarič Janez: Črnomaljska učiteljica in prosvetitelja	331–337
Kranjc Marijan F.: Slovenska kri za srbske brate	207–215
Slovenci so branili Srbijo	680–681
Križ Borut: Kneginja s Kapiteljske njive	597–601
Kronist: Budalske	177–187
Longo Gaetano: Še kako se izplača	430
Rojstvo in otroštvo maske	430
Privajanje na razočaranje	431
Avtoportret z glasbo in brez okvirja	431–433
Mahnič Katja: Srednjeveška plemiška kultura na Slovenskem	529
Majhen Zvezdana: Pet sonetov iz zbirke Složitje	421–423
Maria Rilke Rainer: Rekviem za prijateljico	14–19
Markelj Lidija: Kronika: November – december 2003	127–136
Januar – februar 2004	270–278
Marec – maj 2004	399–414
Junij – avgust 2004	553–565
September – oktober 2004	693–706
Markelj Milan: Poglejmo se, pa nam bo jasno	3
Lačni in žejni ob preobloženih mizi	147
Življenja brez umetnosti si ne more predstavljati	
(Pogovor z akademsko kiparko Vladimiro Štoviček)	223–231
Malo brbotajoče	281
Pričevanjski spomenik stremljenj k presežnemu	419
Petnajst let Rasti	569
Matijević Jožef: Kako je nizozemski kipar Dirk Heij postal belokranjski	
umetnik	355–357
Miklić Joža: Oblikovanje osebnega odnosa do podjetništva	671–679
Milič Jolka: Prevod: Coretti Maruccia, Svojim otrokom	427
Prišel bo jutrišnji dan	427
Najlepši stih	427–428
Govorica stvari	428
V školjki večera	428
Domotožje	429
Nima bivališča božji šotor	429
Prevod: Longo Gaetano, Še kako se izplača	430
Rojstvo in otroštvo maske	430
Privajanje na razočaranje	431
Avtoportret z glasbo in brez okvirja	431–433
Može Franc: Kakšni poslušalci glasbe smo	338–340

Pahr Anna: Rotacija	425
Nimaš pojma	426
Materina izpoved	426
Ko se bo zgodilo	426
Pavček Tone: Dve vinski	571–573
Prevod: Fet A. Afanasij, Pesmi	581–584
Peček Stane: Stotnik	25–33
Tango ljubosumja	589–595
Osemdeset let Avgušтина Laha	616–617
Peperko Golob Darja: Dolenjski knjižni sejem – včeraj, danes in ... jutri?	375–376
V samoti in tišini – človek in knjiga	496–500
Podboj Daliborka: Dolenjski plesalci na ljubljanskih odrih	245–246
Podgornik Judita: Ernst Mach in Dolenjska	116–117
Polajnar Frelj Nataša: Zgodovina krščanstva na Slovenskem	381
Model oltarja, doslej neznano delo Franceta Kralja	609–611
Pompe Gregor: Caričine amazonke v Slovenski filharmoniji	243–244
Pregl Kobe Tatjana: Telo, oblika in struktura	93–95
Refleksije – aktualna in sveža razstava	110–112
Večnost trenutka kot ogledalo dveh svetov	251–253
Prešeren Jože: Gospod prior	455–463
Pungerčar Majda: Kako se v Novem mestu spominjamo zaslužnih meščanov	524–526
Rupel Barbara: Pogled 3	528
Rybar Miloš: Kartuzija Pleterje po obnovitvi do danes	465–471
Za samostanskimi zidovi in onkraj njih	473–480
Sevljak Jože: Mariča	301–303
Simčič Mitja: Razvrednotena Trška gora	47–52
Skrabl Zorka: Rudnik lignita Otočec	602–608
Smole Barica: Kmalu se vidiva	20–21
Oh, ti čudoviti moški	22–24
Knjiga za starše (in še za koga)	113
Na svet je prišel v Cegelnici	312–316
Navadna zgodba	585–588
Smrekar Andrej: Pleterska zbirka slik	489–495
Stopar Rudi: Temni akvareli	156–157
Strgar Dušan: Obnova Jurjeve domačije v Občinah	202–206
Šalamun Tomaž: Grišin fes	574–577
Šali Franci: Slojevitost slovenske družbe v postmoderni globalizaciji	642–656
človeštva	287
Škofljanec Ivan: Ptičica mila	287
Naš dom	287
Ni oken	287
Cigan	287
Škorjanec Marica: Izgnanstva	423–424
Zmota	424
Girlande listov	425
Škufca Jože: Veronika Deseniška v zgodovini in literaturi	323–330
Štefančič Peter: Letno kazalo 2003	137–143
Štepec Dobernik Dušan: Razvrednotena Trška gora	47–52
Trebanjske razglednice	538–539
Študentski raziskovalni tabor v Mokronogu	682–683
Šuster Branko: Suzana Bricelj	633–635
Švent Rozina: Zgodba nekega portreta	612–613
Topole Maja: Reka Mirna na Dolenjskem	236–241
Šentrupertska mikroregija	359–371
Trobiš Smiljan: Duša, trepetljava v trsu	291–292
Vuga Davorin: Dolenjska najdišča v novem arheološkem vodniku	64–71
Jurčičeva Muljava	317–322
Draga pri Beli Cerkvi – antična nekropola	530–532
Zupan Jože: Zlati prinašalec Žur in njegova bolha Lila	114
Rastoča knjiga – slovenska pot v Evropo	376–378

V Reščičev spomin	389–390
Hišni prag ljubezni	390
Obujeni Peter Pavel Glavar	541–542
Biseri v očeh matere	543
Zupančič Jernej: Viri tradicionalne oskrbe z vodo kot kulturna dediščina in razvojni potencial	97–106
Prostorski problemi romskih naselij na Dolenjskem in v Sloveniji	510–523

Pripravil: **Peter Štefančič**

Ana Hladnik Guštin: VINJETA

R A S T

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, FEBRUAR 2005, št. 1 (97) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan mag. Boštjan Kovačič
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Loški Potok, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
SVET REVIJE:	Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Vinko Košmerl (Loški Potok), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Založba Goga), Stane Peček (Trebnje), Aleksander Rupena (Mirna Peč) in Ida Zagorc (Šentjernej)
UREDNIŠTVO:	Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilija (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-105 in (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT, za pravne osebe 7.500 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, tiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word.
NAKLADA:	500 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	MiM
TISK:	Tiskarna Novo mesto Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst. Izhaja dvomesečno Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, občine soizdajateljice in Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Stanislav Bahor, svetovalec za knjižnice, NUK, Center za razvoj knjižnic, Ljubljana

Rasto Božič, sodelavec iz Novega mesta, Novo mesto

Katja Ceglar, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in univ. dipl. siociloginja, kustosinja v Galeriji Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Marijan Dovič, mag., mladi raziskovalec za literaturo ZRC SAZU Ljubljana, Novo mesto

Ivan Gregorčič, prof. slovenskega jezika in književnosti, OŠ Mirna na Dolenjskem, Rakovnik pri Šentrupertu

Ana Hladnik Guštin, akad. slikarka, grafična ustvarjalka, ilustratorica, Novo mesto

Tatjana Pregl Kobe, univ. dipl. zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Janez Kolenc, profesor slovenskega jezika in književnosti, Novo mesto

Tomaž Koncilijs, univ. dipl. komparativist in prof. slovenščine, OŠ Grm, Novo mesto

Sonja Koranter, ekonomska tehničarka, Hrušica, Hrušica na Gorenjskem

Marko Koščak, dr. znanosti s področja geografije, vodja projekta Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine, Trebnje

Marijan F. Kranjec, generalmajor, Ljubljana

Lidija Markelj, univ. dipl. novinarka, Dolenjski list Novo mesto, Novo mesto

Milan Markelj, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Andraž Polič, pesnik, Ljubljana

Vedrana Rudan, hrvaška pisateljica in kolumnistka

Barica Smole, predm. učiteljica slovenskega in ruskega jezika, pisateljica, Trebnje

Jože Strgar, univ. dipl. arhitekt, Ljubljana

Franci Šali, prof. sociologije, Vavta vas

Peter Štefančič, predm. učitelj slovenskega jezika in zgodovine, Srednja pomorska šola Portorož, Izola

Rado Torkar, profesor, Gornji Kot, Dvor pri Žužemberku

Smiljan Trobiš, svobodni ustvarjalec na področju kulture, pesnik, Novo mesto

Staša Vovk, kulturna delavka, Novo mesto

Iztok Vrhovec, sodelavec iz Ljubljane, Ljubljana

Anica Zidar, razredna učiteljica, pisateljica, Mokronog

82
RAST 2005

200701985,1

COBISS ©

KNJARNICA M. JARCA
Demozemski oddeljek

RAST – FEBRUAR 2005

MESTNA OBČINA NOVO MESTO